

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В.Д. Базилович, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. Ван Рооджен, д-р наук, проф. (Великобританія); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); В. Дитріх, д-р наук, проф. (Німеччина); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватеев, канд. наук, проф. (РФ); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); О. І. Жилінська, канд. екон. наук, доц. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Н. В. Ковтун, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. І. Мазур, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. М. Филюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна); В. Г. Швець, д-р екон. наук, проф. (Україна)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 259 71 82; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 27.10.15 (протокол №3)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 10.11.10
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	RINC (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2013 = 6.54), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, Scopus (under evaluation), DOAJ (under evaluation), ProQuest (under evaluation)

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-2667

ECONOMICS

10(175)/2015

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

У випуску представлені дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення цих проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

В выпуске представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

CHIEF EDITOR	Prof. Viktor Bazylevych (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatias Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Ditrh Walter (Germany); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Filyuk Galyna (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kovtun Natalia (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyutyy Igor (Ukraine); Prof. Mazur Iryna (Ukraine); Prof. Naumenkova Svetlana (Ukraine); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savaateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Shvets Viktor (Ukraine); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Prof. Zhilinskaya Oksana (Ukraine); Prof. Zineldin Mosad (Sweden)
Editorial address	90-A, Vasyli'kivska str., room. 701, 808; Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 03022, Kyiv, phone: +38 044 259-71-82; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Protocol #3 of 27th October 2015)
Accreditation	The journal is in the List of specialized scientific publications, which are to publish the main results of dissertations in Economic Sciences (Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine №1-05/7 of 10.11.2010)
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv Publishing center "Kyiv University". DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	01601, Kyiv-601, Boulevard Shevchenko, 14, room. 43 ☎: +38 044 239-31-72, +38 044 239-32-22; fax: +38 044 239-31-28

© Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Publishing center "Kyiv University", 2015

ЗМІСТ

Гура Н. Імплементція Директиви 2013/34/ЄС в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.....	6
Дерун І. Корпоративна соціальна звітність як додаток до фінансової звітності	10
Дорош Н. Розвиток аудиторської діяльності в Україні в умовах євроінтеграційних процесів	17
Засадний Б. Формування облікової політики підприємства щодо пов'язаних сторін	24
Ігнатович Н., Гура В. Мотивація творчої активності у парадигмі філософії господарства	30
Мельник Т. Індексація доходів працівників підприємства: облік та контроль.....	34
Мищенко С. Економічна сутність процесу монетизації та його роль у забезпеченні розвитку економіки та стабільності фінансової системи	40
Науменкова С., Цицик К. Ефективність пруденційного банківського нагляду: особливості методичних підходів	46
Халоал Ф. Сутність витрат як економічної та оліково-аналітичної категорії.....	55
Швець В. До питання нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку та фінансової звітності в умовах МСФЗ.....	60
Шевчук О. Валютний контроль як вид державного фінансового контролю	69
Додаток 1 Анотація та література (латинізація).....	75
Додаток 2 Відомості про авторів	83

СОДЕРЖАНИЕ

Гура Н. Имплементация Директивы 2013/34/ЕС в Украине з учетом международного опыта	6
Дерун И. Корпоративная социальная отчетность как приложение к финансовой отчетности	10
Дорош Н. Развитие аудиторской деятельности в Украине в условиях евроинтеграционных процессов	17
Засадный Б. Формирование учетной политики предприятия относительно связанных сторон	24
Игнатович Н., Гура В. Мотивация творческой активности в парадигме философии хозяйства	30
Мельник Т. Индексация доходов работников предприятия: учет и контроль	34
Мищенко С. Экономическая сущность процесса монетизации и его роль в обеспечении развития экономики и стабильности финансовой системы	40
Халоал Ф. Сущность затрат как экономической и учетно-аналитической категории	46
Науменкова С., Цыцык К. Эффективность пруденциального банковского надзора: особенности методических подходов	55
Швец В. К вопросу нормативно-правового обеспечения бухгалтерского учета и финансовой отчетности в условиях МСФО	60
Шевчук О. Валютный контроль как вид государственного финансового контроля	69
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация)	75
Приложение 2 Сведения об авторах	83

CONTENTS

Gura N. Implementation of Directive 2013/34/EU in Ukraine with International Experience	6
Derun I. Corporate Social Reporting as Appendix to Financial Statement	10
Dorosh N. The Development of Audit Activity in Ukraine for the European Integration Processes.....	17
Zasadnyi B. Formation of the Entity's Accounting Policies with Regard to Related Parties.....	24
Ignatovych N., Gura V. Creative Activity Motivation in Philosophy of Economy Paradigm	30
Melnik T. Income (Earnings) Indexation of Enterprise Employees: Accounting and Control.....	34
Mishchenko S. The Economic Essence of the Process of Monetization and Its Role in Ensuring Economic Development and Stability of the Financial System	40
Naumenkovs S., Tsytsyk K. The Effectiveness of Prudential Banking Supervision: Peculiarities of Methodical Approaches.....	46
Haloul F. Summary of Expenses as Economic and Accounting Analytical Categories	55
Shvets V. Questions to Regulatory Framework Accounting and Financial Statements under IFRS	60
Shevchuk O. Exchange Control as a Form State Financial Control	69
Appendix 1 Annotation and References (in Latin): (Translation/Transliteration/Transcription)	75
Appendix 2 Information About Authors (Meta-Data)	83

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ДИРЕКТИВИ 2013/34/ЄС В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

У статті проаналізовано основні зміни Директиви 2013/34/ЄС, підходи до її впровадження в країнах ЄС, критичні зауваження та рекомендації різних дослідників. Обґрунтовано необхідні зміни до законодавства України для імплементації Директиви на основі порівняльного аналізу його положень та положень Директиви.

Ключові слова: Директива 2013/34/ЄС; спрощення для малих підприємств; фінансова звітність; оприлюднення; нормативне регулювання обліку; суб'єкти суспільного інтересу.

Вступ. Стратегія розвитку України на шляху до членства в ЄС передбачає гармонізацію законодавства країни із законодавством Європейського Союзу, у тому числі з бухгалтерського обліку. На виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС уряд схвалив плани імплементації двох директив Європейського Парламенту та Ради ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту – Директиви 2013/34/ЄС [1] та Директиви 2006/43/ЄС про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності.

Нова Європейська Директива 2013/34/ЄС від 26.06.2013 р. (далі – Директива) спрямована на гармонізацію європейського бухгалтерського обліку шляхом досягнення порівняльності показників фінансової звітності при досягненні балансу між необхідною користувачам інформацією та тягарем зобов'язань, покладених на підприємства.

Впровадження Директиви в країнах-членах ЄС відбувалось шляхом широкого обговорення науковцями і громадськістю, глибокого аналізу положень, які передбачають можливість вибору варіантів країнами-членами.

В Україні схвалено план імплементації Директиви, але щодо окремих змін до законодавства існують різні точки зору, що потребує детального аналізу міжнародного досвіду, чинного законодавства України та співвідношення ефективності від впровадження з відповідними витратами на впровадження. Так, висувуються пропозиції щодо докорінної зміни Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [2], в той час, як аналіз його змісту свідчить про недоцільність такого кроку. Пропонується визначення критеріїв розмежування підприємств за розмірами внести до Закону [2], хоча це не є прерогативою бухгалтерського закону тощо. Тому питання імплементації директиви потребують глибокого наукового аналізу.

Метою статті є порівняльний аналіз Директиви 2006/43/ЄС та законодавства України, аналіз досвіду країн – членів ЄС щодо впровадження Директиви та розробка пропозицій щодо внесення змін до законодавства України.

Об'єктом дослідження є Директива 2013/34/ЄС та законодавство України з бухгалтерського обліку.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та організаційні аспекти імплементації Директиви 2013/34/ЄС в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. В Україні питання імплементації Директиви стали предметом обговорення на конференціях, семінарах, круглих столах. Міністерством фінансів України розроблено план імплементації та Проект закону "Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [3], в якому враховано зміни в термінології, у вимогах до подання фінансової звітності малими, середніми та великими підприємствами, суб'єктами суспіль-

ного інтересу, передбачено впровадження нових звітів про управління та про платежі на користь урядів.

Результати обговорення Директиви в Європі знайшли відображення в публікаціях різних країн. Глибокий аналіз Директиви здійснила Європейська Федерація (EFAA) бухгалтерів та аудиторів для малого та середнього бізнесу (МСБ (SMEs)), яка виокремила усі положення вибору в Директиві (опції), запропонувала критерії вибору, дала характеристику та оцінку багатьох опцій [4]. Компанія Deloitte Audit Luxembourg (Делойт Аудит Люксембург) підготувала інформацію щодо порядку впровадження Директиви в Люксембурзі [5]. У статті [6] розкрито проблеми впровадження Директиви в Італії та здійснено критичний аналіз окремих положень Директиви. У Польщі в наукових публікаціях досліджується не тільки стан та шляхи реформування обліку в країні, а й здійснюється оцінка ефективності змін, зокрема, порівняльний аналіз статей звітності, складеної за національними нормативами та міжнародними стандартами [7]. В статті [8] розкриваються проблеми впровадження міжнародних стандартів на малих підприємствах в Греції.

Методологія дослідження. Основними методами дослідження в статті стали загальнонаукові методи пізнання – методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняння, аналогії, системного підходу. Методи аналізу та синтезу використано для детального аналізу положень Директиви та визначення шляхів її імплементації в Україні. Використання методу аналогій дозволило врахувати результати міжнародного досвіду у впровадженні Директиви і розповсюдити його на національні умови. Метод порівняння широко застосовано для порівняння положень Директиви, міжнародних стандартів фінансової звітності та українського законодавства й виокремлення тих положень, що відрізняються, та тих статей українського законодавства, які потребують внесення змін. На основі методів індукції та дедукції виокремлено окремі положення законодавства та здійснено узагальнення необхідних змін. Системний підхід дозволив розглядати законодавство країни системно з метою визначення оптимальних підходів до його вдосконалення.

Основні результати. Директива передбачала впровадження її положень в країнах – членах до 20 липня 2015 р., в Україні впровадження повинно бути здійснено протягом трьох років після підписання Угоди про асоціацію. Врахування положень Директиви здійснюється **на різних рівнях нормативного регулювання** бухгалтерського обліку; для України це передбачає внесення окремих змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Подібна ситуація має місце і в різних європейських країнах.

Так, у Польщі основними нормативними документами, що регулюють ведення бухгалтерського обліку є Закон про бухгалтерський облік та Національні стандар-

рти бухгалтерського обліку, яких на сьогодні затверджено сім (звіт про рух грошових коштів; податок на прибуток; незавершене будівництво; знецінення активів; лізинг та оренда; нараховані та умовні зобов'язання; зміни облікової політики; оціночна вартість, виправлення помилок, події після дати балансу – дата представлення; діяльність розробників; восьмий стандарт знаходиться в процесі розробки (звітність про діяльність)) при наявності великої кількості інструкцій Міністерства фінансів [7].

Федерація (EFAA), аналізуючи положення, які підлягають та не підлягають регламентації Директивою, зазначає, що це призводить в багатьох країнах до впровадження жорсткого закону (Європейське законодавство відповідно до Директиви) та м'якого закону (Національні стандарти бухгалтерського обліку) [4].

В Люксембурзі імплементація Директиви здійснювалась в два етапи – на першому етапі здійснювалось наближення законодавства Люксембургу до вимог Директиви (визначення структури балансу і звіту про прибутки і збитки загальнодержавними правилами; виключення надзвичайних витрат/доходів зі Звіту про прибутки і збитки; введення принципу суттєвості; введення нового звіту про платежі на користь урядів тощо), а на другому етапі вносилися зміни до положень бухгалтерського обліку та Закону про бухгалтерський облік (модернізація термінів бухгалтерського обліку; визначення варіантів окремих положень бухгалтерського обліку; визначення ступеня спрощення для мікропідприємств; рішення щодо застосування МСФЗ для малих та середніх підприємств тощо) [5].

В Україні передбачено також два етапи імплементації Директиви – внесення змін до Закону [2] та до національних стандартів бухгалтерського обліку. Стаття більшою мірою присвячена питанням удосконалення Закону [2].

Основні **зміни, які містить Директива**, можна згрупувати наступним чином.

1. Спрощення звітності для малих підприємств. З цією метою в Директиві багато уваги приділено спрощенню діяльності малих та середніх підприємств Європейського Союзу шляхом уникнення надмірних витрат для них на розкриття інформації. В різних країнах глибоко досліджують проблеми впровадження міжнародних стандартів та положень Директиви для малих підприємств, відзначаючи певні складності – так, в Греції досліджуються проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем кваліфікації персоналу малих компаній та вартістю впровадження [8].

2. Скорочене розкриття для мікропідприємств за бажанням держав-членів, які бажають застосувати дане положення.

3. Додаткові вимоги щодо розкриття інформації середніми і великими підприємствами та суб'єктами суспільного інтересу.

4. Звітування про платежі на користь урядів ("країна-до-країни").

Розділ 10 Директиви містить вимоги до компаній щодо їх звітності стосовно платежів до бюджету для збільшення рівня прозорості платежів, які здійснюються видобувною та лісоготівельною галузями до бюджету у всьому світі. Положення будуть застосовуватись до приватних великих підприємств ЄС або лістингових компаній, чия діяльність пов'язана із видобутком нафти, газу, вугілля або з лісоготівельним сектором.

5. Подання звіту про управління, в тому числі про корпоративне управління.

6. Скорочення опцій, тобто варіантів вибору, яке було важливою метою прийняття Директиви, хоча воно не реалізоване в очікуваних обсягах.

Європейська Федерація (EFAA) бухгалтерів та аудиторів для малого та середнього бізнесу (МСБ (SMEs)) визначила, що в Директиві пропонується близько ста опцій, і запропонувала наступні критерії, які мають використовуватись при прийнятті рішення щодо застосування положень вибору (опцій): кращий бухгалтерський облік; прозорість і ринкова ефективність; порівнянність; доречність; мінімізація витрат, пов'язаних зі змінами; можливість прийняття МСФЗ для МСБ (SMEs) [4].

Проте, велика кількість питань бухгалтерського обліку **Директивою не розглядаються** і по відношенню до них не встановлюються вимоги щодо гармонізації бухгалтерської практики в Європі. Зокрема, це питання:

- визначення активів та зобов'язань;
- обліку оренди;
- обліку пенсійних зобов'язань;
- використання методу ступеня завершеності робіт для визнання доходу від будівництва або інших довгострокових контрактів;
- переведення сум в іноземній валюті.

Проведене дослідження Федерації (EFAA) "Порівняння МСФЗ для МСБ (SMEs) та національних стандартів дев'яти Європейських країн" висвітлює значну кількість питань, недостатньо висвітлених в Директиві, що найбільше відрізнялись в кожній з розглянутих держав-членів [4]:

- облік відстрочених податків;
- коригування результатів минулих періодів в результаті змін в обліковій політиці підприємства або коригування помилок;
- складові фінансових інструментів;
- облік інвестиційної нерухомості;
- облік інших необоротних активів;
- облік резервів і зобов'язань.

Федерація (EFAA) та багато науковців в різних країнах вважають **дискусійними окремі положення** Директиви.

Так, в Італії критичному аналізу піддають такі нововведення Директиви [6]:

- висуваяться сумніви щодо доцільності застосування різних форм балансу (горизонтальної або вертикальної), оскільки це може знизити порівнянність звітності різних європейських країн;
- вилучення статті Е) "надзвичайні доходи і витрати" зі Звіту про фінансові результати може знизити інформативність та достовірність Звіту, особливо у випадку значних результатів надзвичайних подій;
- багато авторів вважають доцільним використовувати поряд з іншими оцінку за історичною собівартістю;
- рекомендаційний характер багатьох положень Директиви може негативно вплинути на порівнянність звітності підприємств з різних держав Європи;
- надмірне спрощення звітності малих та середніх підприємств може призвести до не розкриття певних проблем в них тощо.

Федерація (EFAA) робить багато критичних зауважень [4] щодо Директиви, серед яких:

- кількість варіантів вибору в Директиві знижено недостатньо для досягнення повної порівнянності показників звітності;
- спрощення звітності малих та середніх підприємств не завжди призведе до суттєвого зниження їх витрат, при цьому в окремих випадках це знизить рівень розкриття інформації для користувачів;
- щодо можливості використання методу ЛІФО для оцінки запасів (стаття 12), федерація вважає, що краща облікова практика найкраще сприймає метод ФІФО або метод середньозваженої собівартості, а метод ЛІФО

підходить до оцінки запасів набагато менше, навіть враховуючи інфляцію;

- директива дозволяє звільнити середні групи від обов'язку складати консолідовану фінансову звітність (стаття 23), але консолідована звітність є дуже важливою для розуміння фінансової звітності холдингової компанії користувачами, тому МСФЗ та МСФЗ для МСБ (SMEs) вимагають підготовки консолідованих звітів. Середні групи є значними підприємствами, тому федерація вважає не доцільним звільнення їх від консолідації фінансової звітності, як малих груп;

- у статті 30.1 визначено, що підприємства повинні оприлюднити свої звіти впродовж розумного періоду часу, який не має перевищувати 12 місяців з дати балансу. Федерація (EFAA) здійснила огляд щодо граничних термінів закриття в різних країнах ЄС, який свідчить, що ці терміни значно варіюються: від періоду тривалістю в 3 місяці в Словенії, 5 місяців в Румунії до 12 місяців в Німеччині і 13 місяців в Нідерландах. Але в більшості країн цей період становить 7 місяців (Чехія, Іспанія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Франція) або близько 7 місяців (7,5 в Португалії, 5-7 в Італії, 6,5-8,5 у Польщі). Тому найприйнятнішим федерація вважає період в 7 місяців. Події можуть швидко скоротити корисність інформації таким чином, що навіть 7-місячна інформація буде застарілою. Тому термін тривалістю 7 місяців став би суттєвим покращенням замість терміну, визначеного на компромісній основі, тривалістю в 12 місяців.

Впровадження нової Директиви ЄС в країнах – членах ЄС здійснюється з **урахуванням реалій національної економіки** та національної системи обліку. Так, в Люксембурзі вводиться принцип суттєвості, вимоги щодо розкриття інформації про суттєві події після звітної дати у Примітках до фінансової звітності, які були відсутні в національному законодавстві, здійснюється модернізація бухгалтерської термінології тощо [5]. В Італії прийнято горизонтальну форму балансу, і змінювати її в країні не вважають за доцільне, не впроваджується створення резерву переоцінки у власному капіталі, не вноситься багато змін, які передбачають можливість вибору [6]. Німеччина, Нідерланди та Великобританія збільшують межу розміру малих підприємств до максимально дозведеного Директивою рівня – на 50 % [4].

Крім того, нерідко здійснюється оцінка ефективності різних нововведень. Так, здійснене польськими дослідниками порівняння розміру статей балансів, складених за національними вимогами та за МСФЗ, свідчить, що для більшості статей балансу різниця показників не перевищує навіть 2,5%. Розмір власного капіталу за польськими правилами бухгалтерського обліку був значно нижче на 6 – 9%, чистий прибуток занижений до 35%. Цей висновок підтверджує цілий ряд дослідників, зазначаючи, що звітний розмір капіталу, який базується на МСФЗ, більш надійний у тому значенні, що він наближений до ринкової вартості. При цьому багато авторів наголошують на позитивному впливі гармонізації стандартів бухгалтерського обліку та їх переваг для польських підприємств: вищий рівень порівнянності та прозорості фінансової звітності підвищує бажання закордонних інвесторів інвестувати кошти в польську економіку, що призводить до більш ефективного розміщення ресурсів та зростання економіки [7].

При впровадженні положень Директиви в Україні необхідно виходити з національних умов і з оцінки ефективності нововведень порівняно з витратами

на них. Враховуючи високий рівень регламентації обліку у нас в країні, недоцільно відмовлятися від затверджених форм звітності тощо. Треба зазначити, що постійне реформування бухгалтерського обліку в Україні згідно з міжнародними стандартами призвело до того, що багато нововведень Директиви в Україні вже запроваджено, зокрема, щодо подвійної назви Звіту про фінансові результати, виключення статей надзвичайних доходів і витрат тощо. В той же час, застосування положень міжнародних стандартів обумовлює більш прогресивні підходи до окремих питань обліку в Україні, ніж це передбачено Директивою. Так, в Директиві одним із методів оцінки запасів при вибутті дозволяється метод ЛІФО, який давно скасовано в міжнародних та національних українських стандартах. Також в МСБО 26 "Витрати на позики" і в П(С)БО 31 "Фінансові витрати" передбачено капіталізацію витрат на позики, пов'язані зі створенням кваліфікаційних активів, а в Директиві така норма пропонується на вибір держав-членів. Також терміни оприлюднення звітів в Україні пропонуються набагато менші, ніж в більшості країн Європи (найбільш поширений термін 7 місяців, як зазначалось) і ніж дозволяється Директивою (12 місяців).

Треба зазначити, що на шляху впровадження МСФЗ Україна здійснила більше, ніж деякі нові члени ЄС. Зокрема, польські дослідники зазначають, що гармонізація польської системи бухгалтерського регулювання відповідно до МСФЗ може розглядатись як стратегія конвергенції, і тільки щодо великих компаній, які зобов'язані застосовувати МСБО/МСФЗ при складанні фінансової звітності, стратегія може розглядатись як стратегія прийняття. Досить повільне впровадження МСФЗ в Польщі пояснюється, зокрема, тим, що польська економіка переважно представлена малим та середнім бізнесом, який швидко розвивався з початку системних трансформацій. Він забезпечує більше ніж 50% ВВП та 70% зайнятості в Польщі. В 2011 році великі компанії склали близько 0,18% загальної кількості польських суб'єктів господарювання [7].

Щодо багатьох нововведень Директиви, в Україні ці положення значною мірою реалізовано. Спрощення звітності для малих підприємств на сьогодні реалізовано достатньою мірою – в П(С)БО 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" передбачено подання малими підприємствами двох форм звітності за спрощеними формами 1-м та 2-м. В напрямі скорочення розкриття для мікропідприємств певні кроки здійснено шляхом запровадження можливості для зовсім малих підприємств ведення бухгалтерського обліку без подвійного запису та подання звітності за спрощеними формами 1-мс та 2-мс. Щодо розкриття інформації суб'єктами суспільного інтересу, то в Україні для них впроваджено вимогу подавати звітність згідно з МСФЗ.

Щодо інших нововведень, то ті з них, що стосуються законодавчого регулювання обліку, передбачено проектом Закону [3] – запровадження Звіту про управління, про платежі на користь урядів, виключення обов'язковості Звіту про рух грошових коштів, виокремлення мікропідприємств тощо.

В табл.1 розкрито основні необхідні зміни до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" та національних стандартів бухгалтерського обліку в розрізі розділів Директиви.

Таблиця 1. Основні необхідні зміни до законодавства України згідно з Директивою 2013/34/ЄС

Розділ Директиви	Основні положення розділу	Ступінь урахування положень Директиви в Україні, необхідні зміни
Розділ 1 "Сфера застосування, визначення та категорії компаній та груп"	містить визначення понять та критерії розмежування малих, середніх і великих компаній та груп	необхідно ввести до Закону [2] термін "суб'єкти суспільного інтересу" та критерії розмежування підприємств та груп підприємств за розмірами згідно зі ст. 2; при цьому кількісні критерії визначення великих, середніх, малих та мікропідприємств є прерогативою не бухгалтерського законодавства
Розділ 2 "Загальні положення та принципи"	регламентує склад фінансової звітності, розкриття, спрощення для малих підприємств, принципи бухгалтерського обліку, альтернативні методи оцінки основних засобів, фінансових інвестицій тощо	положення в цілому відображені в Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" необхідно внесення окремих змін до П(С)БО 7 "Основні засоби", 13 "Фінансові інструменти", 32 "Інвестиційна нерухомість" та деяких інших щодо порядку оцінки.
Розділ 3 "Балансовий звіт та звіт про прибутки та збитки"	регламентує форми фінансової звітності, формат та номенклатуру статей, спрощення для малих і середніх підприємств	враховано в українському Законі [2], можливі незначні редагування необхідно внесення змін до НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" та деяких П(С)БО.
Розділ 4 "Примітки до фінансової звітності"	визначає порядок розкриття інформації в Примітках до фінансової звітності, додаткове розкриття для великих та середніх підприємств і суб'єктів суспільного інтересу	необхідно внесення змін до НП(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", ряду П(С)БО та нормативного документа, який регламентує зміст Приміток
Розділи 5 "Звіт про управління" та 10 "Звіт про платежі на користь урядів"	визначають вимоги до змісту звітів	необхідно внесення змін до закону щодо впровадження цих звітів і основних вимог до них (передбачено проектом змін до закону [3]) та затвердження окремих нормативних документів або змін до НП(С)БО 1 для регламентації формату звітів, складу їх статей.
Розділ 6 "Консолідована фінансова звітність та звіти"	визначає вимоги до складання консолідованої фінансової звітності, порядок її складання, умови звільнення від консолідації, порядок обліку часток участі асоційованих підприємств	Необхідно внесення змін до НП(С)БО 2 "Консолідована фінансова звітність", ряду П(С)БО; в П(С)БО 23 "Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін" вимоги Директиви в основному враховано
Розділ 7 "Оприлюднення"	визначає вимоги щодо оприлюднення звітності, спрощення для малих та середніх підприємств	в українському законодавстві в основному враховано, потрібні незначні редагування
Розділ 8 "Аудит"	Визначаються вимоги до проведення аудиту та змісту аудиторського звіту	стосується змін до Закону України "Про аудиторську діяльність"
Розділ 9 "Положення про звільнення та обмеження звільнень"	визначає можливості звільнення від розкриття інформації для мікропідприємств, окремих дочірніх і материнських підприємств	Значною мірою враховано в українському законодавстві, потрібні певні редагування

Джерело: розроблено автором.

Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [2] визначає мету, принципи бухгалтерського обліку, порядок державного регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності, порядок організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві, регламентує склад фінансової звітності, порядок її подання та оприлюднення, вимоги до подання консолідованої фінансової звітності. Більшості з цих питань не торкаються ті зміни, які пропонуються в Директиві. Так, з чотирьох основних розділів Закону (не враховуючи п'ятого розділу "Прикінцеві положення"), розділи II та III залишаються фактично без змін після врахування положень Директиви, а це за обсягом майже половина Закону. Що стосується інших розділів, то вони потребують не багато змін, тому що багато положень національного законодавства, яке розроблялось з урахуванням міжнародних стандартів фінансової звітності, на сьогодні не протирічать Директиві ЄС.

Необхідні зміни до Закону стосуються тільки кількох основних питань: введення звітів про управління та про платежі на користь урядів, введення деяких відносно нових термінів – "суб'єкти суспільного інтересу" (щодо яких основні вимоги Директиви в Україні вже враховано), "звітування країна до країни", визначення мікропідприємств (виокремлення яких не є обов'язковим і здійснюється за рішенням держави – члена ЄС), малих, середніх та великих груп підприємств. Усі інші положення Директиви, які повинні бути відображені в Законі країни, більшою чи меншою мірою враховано в Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні".

Найбільш проблемними є запропоновані в проекті [3] критерії розмежування великих, середніх, малих та мікропідприємств. Директивою передбачено мінімальні межі для визначення різних підприємств за розміром. Але в Україні за сьогоднішнього рівня доходів підприємств та курсів валют при застосуванні критеріїв Директиви до малих можуть бути віднесені і середні, і навіть деякі великі підприємства. Тому застосування критеріїв Директиви в проекті Закону треба вважати передчасним. Україна може врахувати пропозиції Директиви щодо спрощення обліку і звітності для малих та мікропідприємств, але критерії розміру цих підприємств до вступу в ЄС залишити такими, які відповідають реаліям національної економіки. Тим більше, що на сьогодні регламентація розмірів підприємств здійснюється не законами, а Господарським кодексом України.

В цілому чинна редакція Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" містить основні положення, які стосуються законодавчого регулювання бухгалтерського обліку в країні, враховує вимоги міжнародних стандартів і не потребує докорінних змін, які будуть як економічно, так і політично, і психологічно не виправданими. Врахування основних положень Директиви ЄС потребує внесення окремих змін до Закону, які значною мірою враховано в запропонованому Міністерством фінансів України проекті закону [3], та до національних стандартів бухгалтерського обліку.

Висновки. Здійснений аналіз змісту та нововведень Директиви 2013/34/ЄС, особливостей її впровадження в ряді країн – членів ЄС та відповідності українського

законодавства вимогам Директиви дозволив визначити і згрупувати основні зміни до бухгалтерського законодавства України на шляху імплементації Директиви. Визначено, що багато нововведень Директиви в українському законодавстві вже враховано, обґрунтовано необхідність врахування національних умов при впровадженні Директиви та доцільність внесення окремих змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" без його докорінної зміни.

Дискусія. Імплементація Директиви 2013/34/ЄС в Україні не повинна призводити до докорінної зміни законодавчої бази з бухгалтерського обліку, оскільки Україна на шляху впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності пройшла шлях подекуди більший, ніж окремі країни – члени ЄС. Необхідно врахування національних особливостей бухгалтерського законодавства та економіки в цілому, зокрема, в частині обережного застосування критеріїв розмежування малих, середніх та великих підприємств.

Список використаних джерел

1. Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року / неофіційний переклад аудиторської палати Укра-

їни / [сайт]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf>

2. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 р. № 996 // ВВР. - 1999. - № 40. - С. 365.

3. Проект Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" / [сайт]. – Режим доступу: http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=416065&cat_id=407082&ctime=1431439000340.

4. EFAA. Implementing the New European Accounting Directive: Making the right choices. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.efaa.com/files/pdf/Publications/Annual%20reports/2014/EFAA%20MSO%20in%20Accounting%20Directives%20Report%20140408.pdf>

5. Deloitte regulatory news alert. Implementation of Accounting Directive 2013/34/EU via draft Law 6718. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/lu/Documents/strategy/lu-regnewsalert-implementation-accounting-directive-19-september-2014.pdf>.

6. Provasi R. (2015). The New European Directive 2013/34 / EU on the Financial Statements. Evidence About Its Introduction in the Italian Accounting System, XIV International Business and Economy Conference, Bangkok, Thailand, January 5–8, 2015, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2550039.

7. Grabinski K., Kedzior M., Krasodomska J. (2014). The Polish Accounting System and IFRS Implementation Process in the View of Empirical Research, *Accounting and Management Information Systems*, Vol. 13, No. 2, pp. 281–310, www.cig.ase.ro/revista_cig/Fisiere/13_2_5.pdf

8. Panagiotidou E. (2015). Development and Implementation of IAS in Small and Medium Sized Enterprises. Case Study for Kavala. *Procedia Economics and Finance*, Vol. 19, pp. 193–207. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00021-0](http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00021-0)

Надійшла до редколегії 01.09.15

Н. Гура, д-р экон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ДИРЕКТИВЫ 2013/34/ЕС В УКРАИНЕ С УЧЕТОМ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

В статье проанализированы основные изменения Директивы 2013/34/ЕС, подходы к ее внедрению в странах ЕС, критические замечания и рекомендации различных исследователей. Обоснованы необходимые изменения в законодательство Украины для имплементации Директивы на основе сравнительного анализа его положений и положений Директивы.

Ключевые слова: Директива 2013/34/ЕС, упрощение для малых предприятий, финансовая отчетность, обнародование, нормативное регулирование учета, субъекты общественного интереса.

N. Gura, Doctor of Sciences (Economics), Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

IMPLEMENTATION OF DIRECTIVE 2013/34 / EU IN UKRAINE WITH INTERNATIONAL EXPERIENCE

Basic changes that is contained by Directive of 2013/34/EC are grouped in the article. The debatable questions of Directive, certain the European researchers, are exposed. The features of introduction of Directive are distinguished in the separate countries of EC on the different levels of the normative adjusting of record-keeping. The necessity of taking into account of national terms is reasonable. The comparative analysis of positions of Directive is carried out with the Ukrainian legislation. Many questions of Directive, that is taken into account in the Ukrainian legislation, are certain. Desirable changes are grouped in the Ukrainian legislation in accordance with the divisions of Directive. The problem questions of implementation of Directive are exposed in Ukraine.

Keywords: Directive 2013/34/EU, simplification for small businesses, financial reporting, disclosure, accounting regulation, subjects of public interest.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 10-17

УДК 657.37

JEL M40, M41

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/2>

І. Дерун, канд. экон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ЗВІТНІСТЬ ЯК ДОДАТОК ДО ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

У статті проаналізовано сутність та значення корпоративної соціальної звітності в управлінні організацією. Визначено основні переваги та недоліки її впровадження в іноземній та вітчизняній практиці. Розкрито основні методологічні підходи до формування такої звітності на прикладі застосування Global Reporting Initiative 3 та 4.

Ключові слова: звітність сталого розвитку, звіт про додану вартість, звіт про інтелектуальний капітал, інтегрована звітність, корпоративна соціальна звітність, нефінансова інформація.

Вступ. Сучасні глобальні процеси в економіці зумовлюють нові виклики перед всіма суб'єктами господарювання, що виявляються у підвищенні вимог до формування звітності та її прозорості. Цього досягти неможливо лише завдяки застосуванню національних стандартів бухгалтерського обліку чи міжнародних стандартів фінансової звітності, оскільки фінансові показники не дають повною мірою відобразити інформацію про соціальну відповідальність бізнесу підприємства. У зв'язку з цим велика кількість організацій у розвинених

країнах світу для зацікавлених сторін подає окремі соціальні звіти, у яких відображається інформація не тільки про економічну результативність, але й про екологічні аспекти діяльності підприємства. Це зумовлює розвиток обліково-аналітичного забезпечення управління організацією і ставить нові завдання перед системою бухгалтерського обліку, які вирішити за допомогою традиційних елементів методу бухгалтерського обліку є досить складною справою.

Все це зумовлює появу нового підходу до формування кінцевих даних щодо господарської діяльності підприємства – впровадження корпоративної соціальної звітності. Хоча головна мета ведення бухгалтерського обліку залишається однаковою – надання інформації користувачам звітності для прийняття ними ефективних управлінських рішень. Однак варто зазначити, що такий підхід є новим у практиці управління та обліку як у світі, так і закордоном. Тому такі звіти не мають усталеної термінології, а тому існує декілька синонімів їх назви, а саме: "соціальна звітність", "корпоративна соціальна звітність", "нефінансова звітність", "звітність сталого розвитку", "інтегрована звітність" тощо.

Метою статті є визначення місця сучасної корпоративної соціальної звітності в управлінні підприємством. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання:

- розкрити сутність корпоративної соціальної звітності та визначити її значення для підприємства;
- запропонувати класифікацію корпоративної соціальної звітності;
- навести методичні підходи до складання корпоративної соціальної звітності в Україні та світі.

Об'єктом дослідження є корпоративна соціальна звітність підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та організаційні аспекти складання корпоративної соціальної звітності.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремим питанням формування соціальної звітності присвячені праці відомих вітчизняних та закордонних вчених, зокрема: Л. Алканіза [1], К. Безверного [2], Ф. Бутинця [3], Д. С. Далівала [4], І. Жиглей [5], Р. Г. Еклса [6], Р. Костирка [7], М. Р. Метьюса [8] тощо. Так, К. Безверхий досліджує удосконалення підходів до відображення даних щодо персоналу в існуючій фінансовій звітності [2]. Інший відомі вітчизняні вчені, зокрема, Ф. Бутинець, вивчає питання, яким чином система бухгалтерського обліку може допомогти вирішити проблему покращення соціального становище працівників підприємства [3]. І. Жиглей досліджує облік як соціально орієнтовану діяльність [5].

Дещо різняться наукові завдання, які вирішують іноземні вчені у сфері теорії бухгалтерського обліку. Так, М. Р. Метьюс [8] одним з перших почав вивчати поняття сутності соціальної звітності. Натомість, Д. С. Далівал [4] досліджує вплив використання підприємством нефінансової інформації у звітності на ефективність управління тощо. Однак попри велику кількість закордонних та вітчизняних праць питання сутності і значення корпоративної соціальної звітності, а також методичних аспектів її формування, залишаються неповною мірою дослідженими та узагальненими.

Методологія дослідження. Методологічною основою написання статті стали загальнонаукові методи пізнання, а саме: метод системності, аналіз і синтез, метод порівняння, індукція та дедукція, історичний метод тощо. У статті наведено систематизований досвід формування корпоративної соціальної звітності закордонних та вітчизняних компаній. Зокрема, на основі історичного методу та методу системності досліджено сутність соціальної звітності та запропоновано її класифікацію на окремі групи звітності: як додатки до фінансової звітності, що містять нефінансову інформацію (звіти про інтелектуальний капітал, звіти про додану вартість, тощо) та інтегровану звітність. Графічний ме-

тод дослідження використаний для відображення важливості переваг впровадження корпоративної соціальної звітності в управління організацією. Також за допомогою методів порівняння, індукції та дедукції розглянуто методику формування корпоративного соціального звіту відповідно до світової практики.

Основні результати. Класики теорії бухгалтерського обліку М. Р. Метьюс та М. Х. Перера визначають соціальну звітність у вузькому та широкому сенсах. Зокрема, у вузькому сенсі під соціальною звітністю слід розуміти сукупність даних стосовно персоналу організації, виробленої і реалізованої продукції, а також наданих послуг, основною метою яких є зменшення підприємствами викидів у навколишнє середовище. Натомість, у широкому сенсі основною метою соціальної звітності є відображення інформації щодо витрат, які понесе суспільство внаслідок господарської діяльності підприємства [8, с. 614]. Якщо прийняти другий підхід до розуміння соціальної звітності, то слід визначити, які ж витрати може понести кожен член суспільства від функціонування суб'єктів господарювання.

Подання соціальної звітності не суперечить МСФЗ, оскільки відповідно до п. 14 МСБО 1 "Подання фінансової звітності" [9] суб'єкти господарювання крім фінансової звітності можуть подавати інші документи, особливо у тих видах економічної діяльності, де є істотними екологічні чинники, а персонал важливою групою користувачів такої звітності.

У Європейському Союзі та Сполучених Штатах Америки подають різні звіти для інформування своїх користувачів щодо інформації, яка не відображається у фінансовій звітності. Прикладами таких звітів є звіт про інтелектуальний капітал, звіт про додану вартість, звіт про екологічні викиди в атмосферу, корпоративний соціальний звіт тощо. У зв'язку з тим, що кожен з таких звітів містить різну за обсягом та змістом інформацію, доцільно групування таких звітів. Так, пропонується наступна класифікація усієї звітності, яка містить не фінансові дані діяльності організації:

- окремі звіти як додатки до фінансової звітності, які не регулюються національними стандартами бухгалтерського обліку, МСФЗ (IAS/IFRS) чи GAAP US (наприклад, звіти про додану вартість, звіти про інтелектуальний капітал, звіти про зайнятість, звіти про корпоративне управління, екологічні звіти тощо);
- інтегрований звіт (звіт сталого розвитку, соціальний звіт тощо), який охоплює усі фінансові та нефінансові дані суб'єкта господарювання.

Наприклад, у звіті про додану вартість відображається інформація про створену персоналом організації вартість. Найтипівішим підходом до визначення доданої вартості є різниця між доходом від продажів та вартості придбаних матеріалів і послуг. Завдяки такому звіту можна оцінити розподіл загальної додаткової вартості між працівниками, кредиторами, інвесторами, державою тощо. Крім того, він дає змогу оцінити, яка сума залишається суб'єкту господарювання на реінвестування [10, с. 261]. Також для інвесторів та акціонерів звіт про додану вартість дає можливість оцінити ефективність використання ресурсів підприємства для виробництва продукції та її реалізації. Приклад такого звіту подано у табл. 1 на прикладі міжнародної логістичної компанії "IMPERIAL".

Таблиця 1. Звіт про додану вартість компанії "IMPERIAL" у 2014 р.

Стаття звітності	2013	%	2014	%
Дохід, млн. ZAR*	92383	x	103567	x
Вартість придбаних матеріалів та послуг у постачальників, млн. ZAR	71364	x	80621	x
Загальна створена вартість, млн. ZAR	21019	100	22946	100
Розподіл створеної вартості:				
Заробітна плата та інші виплати працівникам, млн. ZAR	12824	61	14576	64
Винагороди джерелам капіталу, млн. ZAR	3518	17	3358	15
– чисті фінансові витрати	744	4	926	4
– дивіденди, викуп акцій, анулювання	2497	12	2120	9
– дивіденди міноритарників	277	1	322	2
Винагороди державі (податки), млн. ZAR	1438	7	1748	7
Реінвестування власного прибутку, млн. ZAR	3239	15	3254	14
– знос та амортизація	2316	x	2408	x
– майбутнє розширення	923	x	846	x
Персонал:				
Загальна кількість працівників, осіб	51007	x	51671	x
Дохід на одного працюючого, ZAR	1811	x	2004	x
Створена вартість на одного працюючого, ZAR	412	x	444	x
Примітки:				
1. Заробітна плата та інші виплати працівникам, млн. ZAR:	12824	x	14576	x
заробітна плата, понаднормові, комісійні, бонуси, надбавки	11739	x	13316	x
внески роботодавців	1085	x	1260	x
2. Центральний та місцевий уряд, млн. ZAR:	1438	x	1748	x
оподаткування за основною системою ПАР	995	x	1125	x
утримання та вторинний податок на компанії	9	x	11	x
закордонний податок	196	x	349	x
місцеві податки	94	x	82	x
податок на нерухомість	52	x	62	x
фонд по страхуванню безробіття	69	x	95	x
податок за викиди вуглецю	23	x	24	x

Джерело: за даними компанії "IMPERIAL" [11]

* Позначення національної валюти Південно-Африканської Республіки (ПАР) відповідно до стандарту Міжнародної організації по стандартизації ISO 4217

У зв'язку із істотним розривом між ринковою та балансовою вартістю підприємств, який суттєво зріс за останні 20 років, що спричинене нездатністю відображення інформації про інтелектуальний капітал у системі бухгалтерського обліку, деякі іноземні підприємства почали впроваджувати звіти про інтелектуальний капітал (найчастіше їх використовують датські та іспанські компанії). Це пов'язано, у першу чергу, із неможливістю визначення повного складу інтелектуального капіталу, а також достовірної і точної його оцінки. У зв'язку з цим у звіті широко використовуються фінансові та нефінансові показники для надання інформації про людський капітал (витрати на навчання та підвищення кваліфікації працівників, витрати найму, рівень соціальної захищеності працівників, оцінка компетенції та навичок персоналу, рівень нагород і заохочень працівників тощо) та структурний капітал (оцінка клієнтської бази, вартість бренду, витрати на дослідження і розробки, наявність ноу-хау, патентів, промислових розробок, екологічні витрати тощо) як основних структурних елементів інтелектуального капіталу. Застосування такого звіту дає можливість оцінити сильні та слабкі сторони підприємства, визначити його можливий потенціал, а також більш точно обґрунтувати ринкову вартість підприємства.

Використання окремих звітів як додатку до фінансової звітності (звітів про додану вартість звітів про інтелектуальний капітал, екологічних звітів тощо) дає змогу підвищити свою інвестиційну привабливість, імідж компанії, не підвищуючи суттєво власні агентські витрати для їх підготовки. Однак варто зауважити, що стандартних підходів для таких звітів державними органами різних країн чи міжнародними фаховими органами не роз-

роблено. Одним з небагатьох винятків є Датське агентство з торгівлі, яке розробило Рекомендації із звітування про інтелектуальний капітал, згідно з яким звіт про інтелектуальний капітал має складатися із чотирьох частин:

- "опис інтелектуальних ресурсів підприємства" (англ. – Knowledge narrative), за допомогою якого у звіті пояснюються головні управлінські цілі та які інтелектуальні ресурси потрібно витратити для цього;

- "виклики управління" (англ. – Management challenges), за допомогою яких адміністрація підприємства визначає, як між собою пов'язані інтелектуальні ресурси, які з них найбільш необхідні для реалізації цілей суб'єкта господарювання (визначення бізнес-моделі підприємства);

- "ініціативи" (англ. – Initiatives), тобто визначення конкретних дій для реалізації запланованих цілей, які цілі є пріоритетними тощо;

- "показники" (англ. – Indicators), за допомогою яких вище керівництво оцінює економічний ефект від використання інтелектуального капіталу [1, с. 108; 12, с. 50–51].

Усі вище наведені звіти, які слугують додатками до фінансової звітності, вирішують лише окремі завдання для конкретних користувачів, але вони не можуть задовольнити усіх викликів, які стоять перед звітністю в цілому, зокрема: повна достовірність наданих даних; прозорість інформації про показники ефективності; надання ретроспективної інформації про господарську діяльність та інформації на перспективу; відображення взаємозв'язку ефективності ведення бізнесу та соціальної відповідальності підприємства; розкриття інформації про стратегію суб'єкта господарювання та шляхів її реалізації тощо. Всі ці виклики покликана вирішити

корпоративна соціальна звітність, використання якої набуває популярності у світі. Так, відповідно із результатами дослідження компанії "Ernst&Young" та Центру корпоративного громадянства Бостонського коледжу, проведеного у 2013 р., визначено, що близько 95 % усіх компаній, які потрапляють у рейтинг журналу Fortune (Fortune Global 250), складають інтегровану звітність для зацікавлених осіб [9]. Наприклад, у ПАР з 2010 р. усі компанії, акції яких котируються на фондовій біржі, зобов'язані публікувати такі звіти. Крім того, на сучасному етапі у понад 30 країнах світу існують вимоги державних органів чи фондових бірж щодо подання звітності сталого розвитку [7, с. 19; 6]. В Україні публікують інтегровані звіти невелика кількість підприємств. Зокрема, її впроваджують лише великі вітчизняні підприємства, діяльність яких націлена не тільки на вітчизняного, але й на іноземного споживача. Крім того, варто зазначити, що кількість таких компаній в Україні є досить низькою, близько декількох десятків. Зокрема, корпоративну соціальну звітність вже впровадили наступні вітчизняні суб'єкти господарювання: "ДТЕК" [13], ПАТ "Оболонь" [14], Coca-Cola [15], група компаній "ВІДІ Груп" [16] тощо.

На основі аналізу соціальних звітів 7000 підприємств з 31 країни світу було виявлено, що складання такої звітності допомагає аналітикам визначати корпоративні цінності компанії, а також використання таких звітів знижує рівень неточності прогнозів приблизно на 10 % [4]. Це свідчить про появу тенденції підготовки корпоративної соціальної звітності для покращення управління своїм впливом на соціальну сферу та навколишнє середовище, підвищення операційної ефективності, раціонального використання людських та природних ресурсів тощо.

Відповідно до звіту "Ernst&Young" [17] найбільшими перевагами застосування звіту про сталий розвиток є покращення корпоративної ділової репутації та підвищенню інформаційної відкритості підприємства. Крім того, однією з найважливіших зацікавлених груп користувачів таких звітів є персонал. Тому впровадження інтегрованих звітів у компанії дає можливість підвищити

лояльність її працівників. Не менш важливими факторами впровадження таких звітів є також підвищення ефективності управління та зменшення відходів від виробництва, полегшення доступу до ринку капіталів тощо. За опитуванням, проведеним "Ernst&Young", у якому прийняло участь 579 респондентів (компаній) з усього світу, було визначено основні переваги використання звітності сталого розвитку, що представлено на рис. 1.

Недоліками впровадження соціальної звітності, особливо для великих вітчизняних підприємств, можуть бути: високі трансакційні витрати на її впровадження, включаючи організаційні витрати; витрати на навчання персоналу, які будуть впроваджувати та у подальшому складати звітність сталого розвитку; витрати на пропагування результатів такої звітності (публікування у ЗМІ, підвищення популярності власних інтернет-ресурсів) тощо; неспроможність адаптувати соціальну звітність для потреб зовнішнього та внутрішнього ринку; нерозуміння вищого керівництва підприємства основної мети такої звітності та її переваг; великі затрати часу для її впровадження у систему управління, яка може перевищувати один рік; незацікавленість користувачів звітності (персоналу, акціонерів, інвесторів, громадськості тощо); зміна керівництва чи власника підприємства, що зумовлює згортання проекту. Також, з одного боку, істотними проблемами можуть стати неможливість визначення усіх суттєвих аспектів, які повинні бути висвітлені у такій звітності, а з іншого – балансування між між достатнім та надмірним обсягами інформації тощо.

Крім того, досить вагомими аспектами відсутності у вітчизняній практиці масового застосування соціальної звітності відсутність в Україні відповідного законодавства, у якому б декларувалися форми та методика її подання, що б могло забезпечити її порівнянність у просторі і часі з аналогічними показниками конкурентів, середніми показниками по галузі чи країні тощо. До цього слід додати й відсутність стимулів з боку держави щодо її впровадження, що може бути реалізовано за допомогою різних податкових пільг.

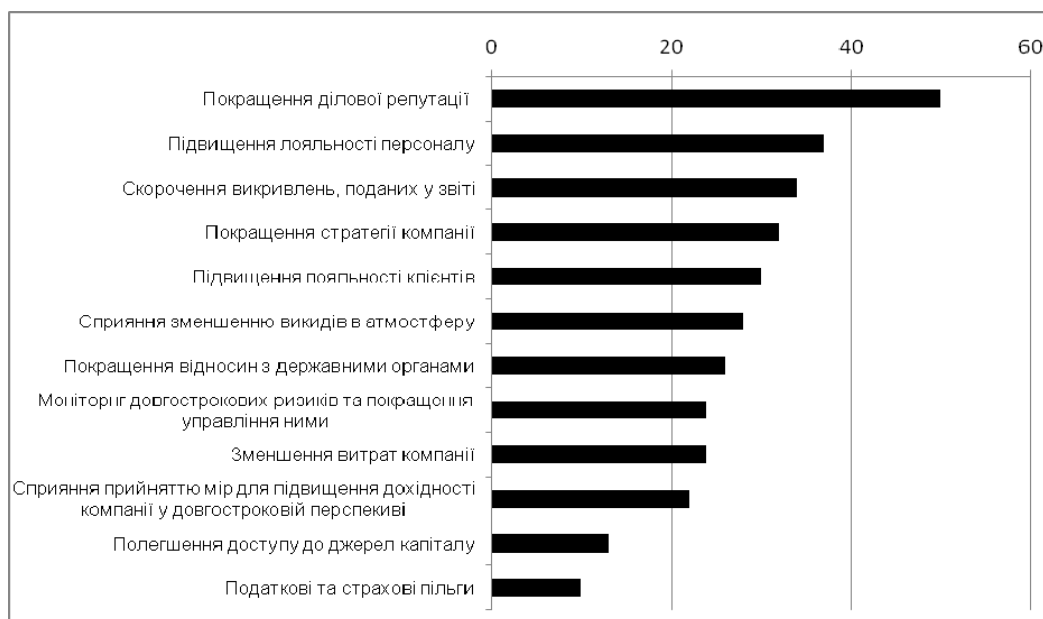

Рис. 1. Важливість переваг впровадження інтегрованої звітності (звітності сталого розвитку, соціальної звітності тощо) на підприємстві, %

Джерело: за даними [17]

Проблема гармонізованого законодавства щодо методики заповнення та подання звітності соціального обліку існують й в інших країнах світу. Так, у світі існує декілька нормативних документів, які регулюють підходи до звітування щодо застосування інновацій у господарській діяльності, показників екологічної діяльності та взаємовідносин із персоналом і суспільством. Такими документами є: Керівництво зі звітності сталого розвитку, затверджене міжнародною неприбутковою організацією Global Reporting Initiative (GRI) [18], Глобальний договір ООН [19] та ISO 26000 "Соціальна відповідальність" [20].

Загальної методики заповнення соціальної звітності у вітчизняних підприємств немає. Так, деякі підприємства заповнюють лише окремі звіти, які містять нефінансову інформацію, що не відображається у фінансовій звітності (наприклад, компанія "Nemiroff Україна" заповнює екологічний звіт, а компанія "Deloitte Ukraine" – звіт про корпоративну відповідальність). Інші вітчизняні компанії заповнюють соціальні звіти, які не відповідають жодному нормативному документу, що вище перелічені ("Київстар", "Carlsberg Ukraine"). Деякі українські підприємства заповнюють соціальні звіти відповідно до вимог Генерального договору ООН та ISO 26000 "Соціальна відповідальність" ("Інтептайп", "METRO", "Бритіш Американ Табакко Україна"). Стандарт GRI, який є найбільш жорстким, використовують наступні українські компанії: "СКМ", "Ernst&Young", "Оболонь". Однак варто зауважити, що не всі компанії публікують у відкритому доступі власні соціальні звіти, а ті звіти, які перебувають у мережі на офіційних сайтах підприємств, публікуються не на постійній основі, термін охоплення їх діяльності може коливатися від 1 до 3 років. Крім того, вони не можуть бути порівняними у просторі і часі. Тому вітчизняна практика використання корпоративної соціальної звітності перебуває на зародковому етапі.

Глобальний договір ООН вимагає, щоб усі підприємства складали звіти сталого розвитку, а також декларує основні принципи, які сприяють соціальній відповідальності бізнесу та підтримці вирішення суб'єктами господарювання проблем глобалізації та створення стабільної глобальної економіки. Зокрема, договір визначає наступні принципи:

- **принципи прав людини** (компанії повинні гарантувати права людини; компаніям необхідно забезпечити, щоб їх господарська діяльність не порушувала прав людини тощо);
- **принципи праці** (компанії повинні підтримувати свободу зібрань та визнання колективних договорів, боротися із примусовою працею, використанням дитячої праці у господарських цілях, трудовою дискримінацією працівників тощо);
- **принципи екологічної безпеки** (компанії повинні дотримуватись обережних підходів до екологічних проблем, сприяти підвищенню соціальної відповідальності та розвитку і впровадженню зелених технологій у власну діяльність);
- **антикорупційні принципи** (компанії зобов'язані забезпечити боротьбу із корупцією та здирництвом) [19].

Переважаюча більшість підприємств, які публікують інтегровану звітність, використовують Керівництво GRI [18] для її складання. До 2013 р. у світі використовувалось Керівництво GRI G3, однак у травні цього ж року було прийнято нову версію Керівництва GRI G4 [18], відповідно до якої усі підприємства, що публікують соціальну звітність, повинні перейти на цей стандарт і за 2015 р. подавати звіт на базі G4.

Керівництво G4 [18] гармонізоване із Глобальним договором ООН [19] та ISO 26000 "Соціальна відповідальність" [20]. При складанні інтегрованої звітності є досить істотним дотримання принципів, які розкриваються у Керівництві G4 [18], що представлені у табл. 2.

Таблиця 2. Принципи складання інтегрованої звітності відповідно до Керівництва G4

Група принципів	Принцип	Сутність принципу
Принципи визначення змісту звіту	Взаємодія із зацікавленими сторонами	Організація повинна визначити усіх осіб, які зацікавлені в її діяльності (акціонери, інвестори, кредитори, працівники, громадські організації, інші групи населення, незалежний аудит, державні органи тощо) і визначити, яким чином їх очікування та інтереси будуть враховані при підготовці звіту
	Контекст сталого розвитку	Звіт повинен представляти результати діяльності організації у широкому контексті сталого розвитку, розкриваючи питання щодо вкладу (теперішнього і майбутнього) як у покращення, так і в погіршення економічних, соціальних та екологічних умов, процесів та результатів на регіональному і глобальному рівнях
	Суттєвість	Звіт повинен охоплювати усі аспекти, які відображають істотний вплив організації на економіку, навколишнє середовище та суспільство або істотно впливають на рішення зацікавлених сторін
	Повнота	Звіт повинен охоплювати усі суттєві аспекти (сфера впливу, межі сфери впливу та часові рамки звітності)
Принципи забезпечення якості звітності	Збалансованість	Звіт має відображати усі позитивні та негативні аспекти результативності організації
	Порівнянність	Інформація у звіті має подаватись таким чином, щоб зацікавлені сторони могли її аналізувати і мати можливість її порівнювати із минулими показниками, середніми показниками по галузі, ідентичними показниками конкурентів тощо
	Точність	Інформація у звіті має бути детальною, щоб зацікавлені сторони могли оцінити результативність організації
	Своєчасність	Звітність має формуватися на основі відповідного графіку для того, щоб зацікавлені сторони могли вчасно приймати рішення щодо організації на основі наданої інформації у звіті

Джерело: складено автором на основі [18].

В інтегрованому звіті мають поєднуватися дані щодо економічної, екологічної та соціально орієнтованої діяльності підприємства. На рис. 2 наведено коло специфічних питань, які мають висвітлюватися у звіті сталого розвитку відповідно до Керівництва G4.

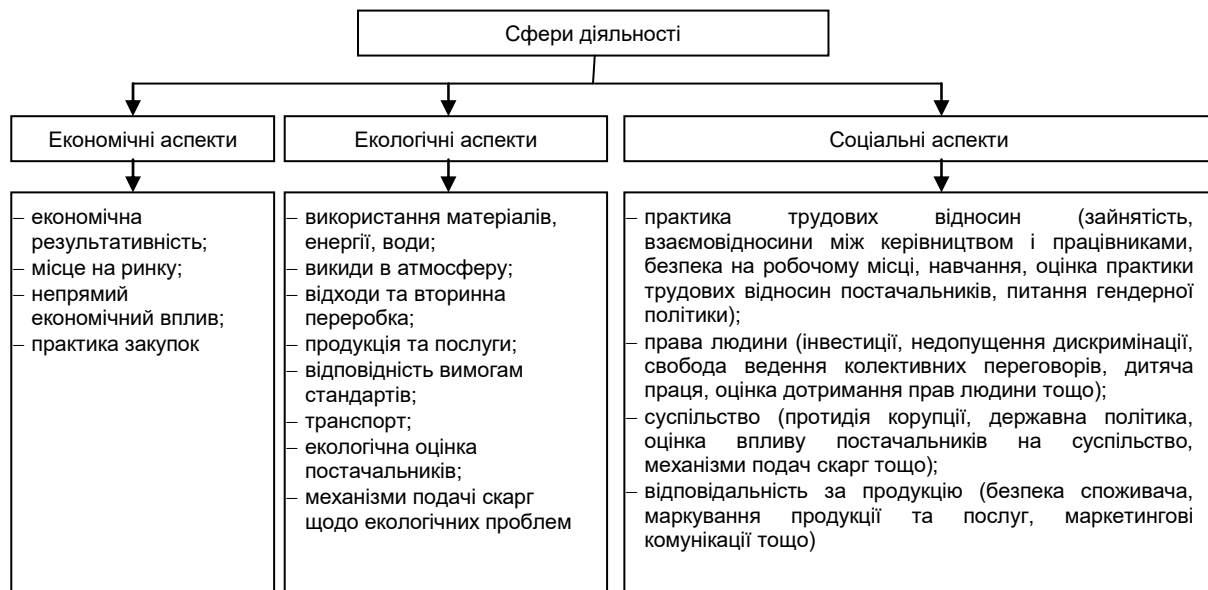

Рис. 2. Основні специфічні аспекти, які слід відобразити в інтегрованому звіті відповідно до Керівництва G4

Джерело: складено автором на основі [18].

Для полегшення користування соціальними звітами компаній GRI пропонує у Керівництві G4 (G1 – питання економічної результативності, G2 – питання екологічної сфери, G3 – питання соціальної сфери, G4 – пи-

тання корпоративного управління), що надасть можливість аналізувати ці звіти і проводити порівняння у їх основі. Типову структуру такого соціального звіту подано у табл. 3.

Таблиця 3. Загальна структура інтегрального звіту відповідно до Керівництва G4

Назва розділу (елементу звітності)	Зміст
Стратегія та аналіз	Вступне слово керівника організації (власника) щодо значення сталого розвитку для її стратегії, сутності стратегії підприємства на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективи, пріоритети та ключові проблеми суб'єкта господарювання, масштабні тенденції, які впливають на підприємство, його найважливіші події, досягнення та невдачі. Крім цього потрібно розглянути ключові ризики, впливи на зацікавлених сторін, а також можливості організації тощо
Профіль організації	Вказати назву, бренди, продукцію, місце розташування, види діяльності, філії і представництва, ринки збуту організації, її масштаби (чисельність підрозділів, кількість зайнятих, суму чистих продаж, капітал та його структуру, обсяги виробленої продукції, аналіз кількості і якості персоналу за різними ознаками, ланцюжок постачальників організації, членство в різних громадських об'єднаннях організації тощо
Виявлені суттєві межі та межі	Перерахувати усіх юридичних осіб, які включені у консолідовану фінансову звітність, розкрити методику визначення найсуттєвіших питань діяльності організації, визначити перелік цих питань і описати їх, визначити вплив найсуттєвіших питань на організацію, надати інформацію про зміну меж суттєвих аспектів діяльності організації
Взаємодія із зацікавленими сторонами	За звітний період вказати групи зацікавлених сторін, з якими взаємодіє організація. Визначити принципи відбору таких груп, описати підходи взаємодії із зацікавленими сторонами, розкрити ключові питання, пов'язані із ними тощо
Загальні відомості про звіт	Визначити звітний період, дату публікації та цикл звіту, вказати контактну особу та її координати, до якої можна звернутися щодо питань, пов'язаних із звітом, зазначити вид соціального звіту (основний чи розширений) тощо
Корпоративне управління	Висвітлення інформації про структуру корпоративного управління та його склад, роль головного структурного органу управління визначенні стратегії та цілей організації, компетенції та оцінки вищого керівного органу, його роль в управлінні ризиками, підготовкою звітності в області стійкого розвитку, в оцінці економічного, соціального та екологічного впливом на зацікавлених сторін тощо
Етика та сумлінність	Розкрити сутність принципів, стандартів та цінностей організації, опис внутрішніх і зовнішніх механізмів звернення за консультаціями із питань етики та законності, опис механізмів щодо запобігання випадків порушення етики та законності тощо.

Джерело: складено автором на основі [18]

Варто зауважити, що Керівництво G4 радикально не відрізняється від Керівництва G3, однак при переході до Керівництва G4, яке необхідно зробити до 31 грудня 2015 р., істотно зміниться процес підготовки корпоративної соціальної звітності. Зокрема, одним з найсуттєвіших нововведень у Керівництві G4 є відображення чітко сформованих усіх суттєвих аспектів, які мають висвітлюватися у звітності сталого розвитку. При цьому повинен бути відображений конкретний зв'язок між цими

асpekтами та даними про підходи щодо управління. Крім того, організація має описати методику визначення усіх суттєвих аспектів.

Також у Керівництві G4 порівняно з G3 змінилися межі звітності. Так, відповідно до G3 підприємство у звіті мало висвітлювати суттєві аспекти, які повністю можуть контролюватися підприємством. Однак у G4 рекомендується тепер аналізувати усі суттєві аспекти, що можуть впливати на зацікавлених сторін організації,

які повністю можуть не бути керовані нею. Для цього потрібно у звітності також описати межі кожного суттєвого аспекту організації.

Крім того, у G4 з'являється новий підхід до оцінки якості соціальної звітності, відповідно до якого існуватиме лише два типи такої звітності – основний (містить найважливіші елементи звітності, які організація має розкривати щодо взаємодії економічного, екологічного та соціального характеру на зацікавлених осіб) та розширений (уся інформація, яка знаходиться в основному типі звітності, та додаткова інформація щодо корпоративного управління, етики та сумлінності роботи організації, що включає розширення даних стосовно складу, повноважень головного управлінського органу організації). Цього не спостерігалось у G3, де відображались рівні відповідності соціальної звітності типу А, В та С.

У Керівництві G4 вимагається також розширена інформація про ланцюжок постачання, чого не простежується у G3. Так, сюди слід включити наступну інформацію: кількість та структуру постачальників із використанням критеріїв оцінки впливу їх діяльності на екологічну та соціальну сферу життя, враховуючи аспекти праці і дотримання прав людини; суттєвий негативний вплив, який здійснюють постачальники організації; кількість трудових конфліктів та скарг, які стосуються ланцюжка постачання, були розглянуті і вирішені.

Висновки. У процесі дослідження визначено, що однією з умов підвищення ефективності функціонування організації та покращення її управління є подання корпоративної соціальної звітності, у якій має публікуватися інформація про економічний, екологічний та соціальний вплив на зацікавлених осіб. Такими чином, одним із пріоритетних сфер дослідження бухгалтерського обліку є підготовка інтегрованої звітності підприємствами в Україні та світі. Реалізація такої мети потребує стандартизації вимог до її заповнення, що забезпечить аналіз та порівняння такої звітності з іншими аналогами. Для цього на практиці у світі застосовується Керівництво щодо звітності сталого розвитку G4, запровадження якого сприяє більш ефективному та справедливому розподілу ресурсів між зацікавленими особами.

Тому з боку держави, потрібно забезпечити необхідність опублікування такої звітності на основі стандарту GRI G4 для всіх великих підприємств, особливо промислових, шляхом їх заохочення шляхом надання різних податкових преференцій (зменшення ЄСВ, зменшення ставки з податку на прибуток, надання податкових канікул тощо). Це дозволить компаніям підвищити свою ділову репутацію, сприятиме підвищенню їх інвестиційної привабливості та кредитоспроможності.

Таким чином, подання корпоративної соціальної звітності як додатку до фінансової звітності вітчизняним підприємствам дасть змогу підвищити їх обліково-аналітичне забезпечення для ефективного прийняття управлінських рішень.

Дискусія. В Україні не багато підприємств подають корпоративну соціальну звітність, що викликано не досить високою корпоративною культурою, відсутністю

належної кваліфікації, фінансовими витратами тощо. Тому, пріоритетним завданням у сфері впровадження корпоративної соціальної звітності на вітчизняних підприємствах є розробка інструментарію, який надасть можливість адаптувати до економічних умов України стандарти із соціальної відповідальності бізнесу.

Список використаних джерел

1. Alcaniz L. Theoretical Perspectives on Intellectual Capital: a Backward Look and a Proposal for Going Forward / L. Alcaniz, F. Gomez-Bezares, R. Roslender // Accounting Forum. – 2011. – No 35. – P. 104–117. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.accfor.2011.03.004>
2. Безверхий К. Соціально-орієнтована звітність підприємств / К. Безверхий // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 2–3. – С. 70–78.
3. Сучасний бухгалтерський облік і контроль: проблеми розвитку: [монографія] / Під заг. ред. проф. Ф. Ф. Бутиня. – Житомир: ПП "Рута", 2014. – 380 с.
4. Dhaliwal D. S. Nonfinancial Disclosure and Analyst Forecast Accuracy: International Evidence on Corporate Social Responsibility Disclosure / D. S. Dhaliwal, S. Radhakrishnan, A. Tsang, Y. G. Yang // The Accounting Review. – 2012. – Vol. 87. – No. 3. – P. 723–759. DOI: <http://dx.doi.org/10.2308/accr-10218>
5. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку: [монографія] / І. В. Жиглей. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 496 с.
6. Eccles R. G. Market Interest in Nonfinancial Information / R. G. Eccles, M. P. Krzus, G. Serafeim // Journal of Applied Corporate Finance. – 2011. – Vol. 23. – No. 4. – P. 113–127. DOI: [10.1111/j.1745-6622.2011.00357.x](http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-6622.2011.00357.x)
7. Костишко Р. О. Інтегрована модель звітності компаній: передумови, принципи, складові / Р. О. Костишко // Економіка України. – 2013. – № 2 (615). – С. 18–28.
8. Мэтьюс М. Р. Теория бухгалтерского учета / М. Р. Мэтьюс, М. Х. Б. Перера. – М.: Юнити, 1999. – 663 с.
9. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 "Подання фінансової звітності" / [сайт]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_013 (20.07.2015 р.).
10. Чалий І. Бухгалтерський облік для дорослих. МСФЗ-трансформація. Управління прибутком / І. Чалий. – Х.: Фактор, 2011. – 400 с.
11. Value Added Statement / [сайт]. – Режим доступу: <http://www.imperial.co.za/sus-value.php#> (20.07.2015 р.).
12. Mouritsen J. Reporting on Intellectual Capital: Why, What and How? / Per N. Buck, B. Marr // Measuring Business Excellence. – 2004. – No 2 (Vol. 1). – P. 46–54. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/13683040410524739>
13. Интегрированный отчет компании "ДТЭК" за 2013 г. / [сайт]. – Режим доступу: <http://www.dtek.com/library/file/dtek-ar2013-ru-ua.pdf> (24.07.2015 р.).
14. Отчет об устойчивом развитии ПАО "Оболонь" за 2013–2014 гг. / [сайт]. – Режим доступу: http://report.obolon.ua/img/Obolon-report-2013-14_ru.pdf (24.07.2015 р.).
15. Звіт про соціальну відповідальність компанії Coca-Cola за 2010–2011 pp. / [сайт]. – Режим доступу: <http://assets.coca-colacompany.com/e7/f8/f813c0224520a06e7fb32e20c056/csr-report-2010-2011.pdf> (24.07.2015 р.).
16. Соціальний звіт групи компаній "ВІДІ Груп" за 2011–2013 pp. / [сайт]. – Режим доступу: http://www.vidigroup.com/upload/iblock/af9/work_so_2013_.pdf (24.07.2015 р.).
17. Преимущества отчетности в области устойчивого развития / [сайт]. – Режим доступу: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Value-of-Sustainability-RUS/\\$FILE/EY-Value-of-Sustainability-RUS.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Value-of-Sustainability-RUS/$FILE/EY-Value-of-Sustainability-RUS.pdf) (24.07.2015 р.).
18. Руководство по отчетности в области устойчивого развития G4 / [сайт]. – Режим доступу: <https://www.globalreporting.org/resource/library/Russian-G4-Part-One.pdf> (24.07.2015 р.).
19. United Nations Global Compact / [сайт]. – Режим доступу: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc> (24.07.2015 р.).
20. ISO 26000 "Социальная ответственность" / [сайт]. – Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/ru/home/standards/iso26000.htm> (24.07.2015 р.).
21. GRI G4 Guidelines and ISO 26000:2010 How to use the GRI G4 Guidelines and ISO 26000 in conjunction / [сайт]. – Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/ru/iso-gri-26000-2010-01-28.pdf> (24.07.2015 р.).

Надійшла до редколегії 30.08.15

И. Дерун канд. экон. наук, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

КОРПОРАТИВНАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ОТЧЕТНОСТЬ КАК ПРИЛОЖЕНИЕ К ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

В статье проанализировано сущность и значение корпоративной социальной отчетности в управлении организацией. Определены основные преимущества и недостатки ее внедрения в иностранной и отечественной практике. Раскрыты основные методологические подходы к формированию такой отчетности на примере применения Global Reporting Initiative 3 и 4.

Ключевые слова: отчетность устойчивого развития, отчет о добавленной стоимости, отчет об интеллектуальном капитале, интегрированная отчетность, корпоративная социальная отчетность, нефинансовая информация.

I. Derun, PhD in Economics, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CORPORATE SOCIAL REPORTING AS APPENDIX TO FINANCIAL STATEMENT

The paper deals with essence and importance of corporate social reporting in the management of business entity management. The study examines several approaches for providing data about economic, ecological and social aspects of the companies. There are approaches of formulating of separated reports as addition to financial statements (for example Value Added Statement, Intellectual Capital Statement) and integrated reporting. The article examines positive and negative factors that could significantly influence the implementation process of corporate social reporting for companies in Ukraine and around the world. Principles of corporate social reporting are considered. The research analyzes methodical approaches of preparing of integrating statements for large companies and data needs of stakeholders for making effective management decisions.

Keywords: sustainability reporting, Value Added Statement, Intellectual Capital Statement, integrated reporting, corporate social reporting, non-financial information.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 17-23

УДК 657.6

JEL M40, M42

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/3>

Н. Дорош, д-р екон. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗВИТОК АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті проаналізовано стан аудиторської діяльності в Україні та основні напрями розвитку ринку аудиту і аудиторських послуг, визначено чинники, які їх обумовлюють. Розкрито основні елементи системи суспільного нагляду та розвиток аудиторської діяльності в умовах євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: аудит, аудиторська діяльність, аудиторські послуги, закон Сарбенса–Окслі, Директива 2014/56/ ЄС, система суспільного нагляду, підприємства суспільного інтересу.

Вступ. Виникнення, становлення і подальший розвиток аудиторської діяльності в Україні обумовлені суттєвими змінами в економіці країни, її ринковим спрямуванням й необхідністю незалежного об'єктивного контролю діяльності підприємств недержавної форми власності та професійного підтвердження достовірності звітності, яка надається користувачам, зацікавленим сторонам. Безумовно, незалежний аудит як спосіб підтвердження даних фінансової звітності необхідний не тільки підприємству, але й потенційним інвесторам, постачальникам, кредиторам, акціонерам, суспільству в цілому, тому питання розвитку аудиту в Україні сьогодні є досить актуальними, особливо в аспекті розгляду проблем та перспектив його розвитку. Щодо окремих суб'єктів господарювання він є суттєвою інституцією, характеристикою економічного середовища нової якості, його дія набрала змісту, норм, вимог, обов'язковості і стала своєрідним бар'єром у певному обмеженні протиправної економічної поведінки.

Разом з тим, організація аудиту в Україні не повною мірою відповідає викликам сучасності. Процеси концентрації та глобалізації, які відбуваються в світі, та європейський напрям розвитку України потребують гармонізації законодавства України у сфері аудиту з метою його адаптації до загальноєвропейських норм. Існуюча модель регулювання аудиторської діяльності, визначена у Законі України "Про аудиторську діяльність", була сформована у 1993 році з подальшим внесенням певних змін. За останні роки в європейських країнах докорінно змінились принципи регулювання аудиторської діяльності. Суттєві зміни відбулися на світових фінансових ринках, у банківському секторі, корпоративних відносинах та фінансових системах держави та окремих суб'єктів господарювання.

Метою статті є визначення реального стану, результатів та основних напрямів розвитку аудиторської діяльності в умовах євроінтеграційних процесів.

Для досягнення вказаної мети були поставлені наступні завдання:

- встановити сучасний стан та напрями розвитку аудиторської діяльності в Україні у зв'язку з євроінтеграційними процесами;

- розкрити основні положення закону Сарбенса–Окслі та нормативних актів Європейського Союзу щодо регулювання аудиту суб'єктів суспільного інтересу;

- висвітлити обов'язкові умови формування органу суспільного нагляду, його функції та повноважень та розмежувати їх щодо професійних організацій;

- встановити необхідність визначення переліку послуг, які є сумісними та несумісними з проведенням обов'язкового аудиту суб'єктів господарювання, які мають суспільний інтерес;

- визначити напрями підвищення ефективності, незалежності та послідовності регулювання та контролю якості аудиторських фірм, які проводять обов'язковий аудит суб'єктів суспільного інтересу.

Об'єктом дослідження є аудиторська діяльність в Україні та її складові.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні засади, методика аудиту, організація та регулювання аудиторської діяльності в Україні.

Огляд літератури. Вагомий внесок у розвиток теоретичних основ та проблематики аудиту зробили: С.В. Бардаш, В.В. Головач, Н.І. Дорош, Т.Г. Камінська, О.А. Петрик, Н. М. Проскуріна, О.Ю. Редько, В.С. Рудницький, Л.О. Сухарева, Н.С. Шалімова, М.М. Шигун та ін.

Аналіз наукової літератури та спеціальних джерел показує спрямованість досліджень на визначення сутності аудиту та його видів, використання міжнародних стандартів аудиту та удосконалення методології аудиту, використання методики аудиту окремих видів підприємницької діяльності, розвиток системи контролю якості аудиторських послуг тощо.

Так Головач В.В. розкриває такі закони діалектики, як закон єдності і боротьби протилежностей, закон взаємного переходу кількісних змін у якісні та закон заперечення заперечень та відповідно категорії філософії у зв'язку з визначенням концептуальних засад такого соціального явища як аудиторська діяльність.

Він стверджує, що подібно іншим суспільним відносинам аудит, що має стійку та різноманітну структуру колективних та індивідуальних зв'язків, згідно з законами діалектики формується і розвивається відповідно до власного предмету діяльності. Таким предметом аудиту

торської діяльності є перевірка фінансової звітності стосовно її достовірності, повноти та відповідності законодавству [2, с.77]. Щодо спектру аудиторських послуг, то деякі автори пропонують переглянути затверджений Аудиторською палатою України перелік послуг, які можуть надавати аудитори, та здійснити поділ робіт на сумісні та несумісні при проведенні різних видів аудиторських перевірок [10, с.887].

Багатьма науковцями підтверджується необхідність створення та підтримання відповідної системи контролю якості роботи аудиторської фірми, яка є невід'ємною складовою забезпечення проведення аудиту фінансової звітності та надання інших супутніх послуг [18].

Шигун М.М. зазначає, що система контролю якості є складним організаційним утворенням, що передбачає виконання різних процедур покладання відповідальності, санкціонування, виконання, нагляду, огляду результатів виконання дій аудиторськими групами. В якості суб'єктів контролю якості залучаються різні групи фахівців фірми, серед яких вище керівництво, виконавчі керівники, партнери із завдань, старші аудитори, внутрішні контролери якості [19, с.197].

Досліджуються також окремі аспекти методології аудиту, зокрема процедури одержання аудиторських доказів [13], застосування вибірових досліджень в загальній системі процедур аудиту [17], виявлення шахрайства при проведенні аудиторської перевірки [8], а також методика проведення аудиторської перевірки суб'єктів господарювання окремих видів підприємницької діяльності [9].

Аудит, заснований на ризику, є можливо найбільш визначальним та суттєвим в розвитку історії аудиту. Зростання конкурентного та ризикового середовища економіки країни викликає посилення управління ризиками діяльності підприємства. Особливо важливе значення в управлінні та контролі ризиків відіграє внутрішній аудит, якому присвячується все більша кількість наукових праць, зокрема наукова монографія Каменської Т.О.

Розкриваються питання професійної етики, формування професійної та юридичної відповідальності та інші аспекти аудиторської діяльності [16].

Разом з тим, потребують подальшого розвитку питання організації та регулювання аудиторської діяльності в Україні та методичного забезпечення аудиту у зв'язку зі створенням системи суспільного нагляду за діяльністю аудиторів та аудиторських фірм, які здійснюють аудит суб'єктів суспільного інтересу.

Методологія дослідження. В процесі дослідження аудиторської діяльності в Україні та за кордоном було використано загальнонаукові та специфічні методи дослідження. Шляхом вивчення та аналізу зарубіжного досвіду встановлено можливості його застосування на практиці в Україні з урахуванням конкретних національних інтересів з метою розвитку аудиторської діяльності. Вирішенню цієї проблеми сприяло вивчення законодавчої бази, нормативно – методичного забезпечення, практичного досвіду та зарубіжної літератури, які представляють весь спектр питань з предмету дослідження. З цієї метою в статті розкрито закон Сарбейнса – Окслі США та Директиву 2014/56/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р. й Регламент (ЄС) № 537/2014 Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р.

Вивчення зарубіжної та вітчизняної літератури здійснювалось у напрямку узагальнення, систематизації та групування поглядів науковців щодо сутності, концепції та розвитку аудиторської діяльності з метою визначення параметрів та складових предмету, формування окремих напрямів досліджень, встановлення основних тенденцій

у поглядах фахівців з обраної проблематики з огляду на те, що вже досягнуто в науці. Аналіз досліджень сприяв не тільки вирішенню проблем, окресленню пріоритетних напрямів розробок, перспектив подальших напрацювань, а й виокремленню подальших дискусій.

Застосуванням історичного підходу вдалося краще розкрити стан обраної проблеми, оскільки витоки основних її положень фактично завжди закладені в більш ранніх наукових дослідженнях, в яких започатковано вирішення певної наукової проблеми. Історична ретроспектива визначає позитивні та негативні тенденції, зміну та розвиток концепції аудиту під впливом факторів.

Одним із основних положень методології наукових досліджень є необхідність вивчення всіх явищ та процесів у розвитку, в динаміці, в часі. Аналіз розвитку аудиторської діяльності проведено за даними 2008 – 2013 років на основі рядів динаміки. Аудиторська палата України щороку отримує від аудиторських фірм та аудиторів, внесених до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів, звіти про виконану роботу, здійснює їх аналіз та подає до Кабінету Міністрів України узагальнену інформацію про стан аудиторської діяльності в Україні [7]. Статистичне вивчення цих показників дало можливість встановити тенденції динаміки, розвитку та з'ясувати дію існуючих причин та умов, які викликали такі тенденції. Зокрема, встановлено зменшення кількості сертифікованих аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, а також зростання обсягу аудиторських робіт. Разом з тим євроінтеграційні процеси можуть змінити після якогось періоду ці причини і умови та породити вже інші тенденції розвитку об'єктів, що вивчаються. Коливання ж навпаки пов'язані з дією короткострокових чи циклічних факторів, які впливають на окремі рівні динамічного ряду та призводять до відхилення рівнів від тенденції то в одному, то в іншому напрямі.

Табличний метод є достатньо ефективною формою представлення аудиторських даних з точки зору їх сприйняття. За допомогою таблиці досягнуто наглядності характеристики структури, динаміки, взаємозв'язків окремих видів аудиторських послуг, їх порівняння. Табличний спосіб полегшує розгляд даних, робить їх наглядними, виразними, оглядовими.

Основні результати. Характеризуючи стан ринку аудиторських послуг в Україні, слід, перш за все, навести статистику кількості сертифікованих аудиторів. Усього в Україні станом на 31 грудня 2014 р. чинний сертифікат аудитора мали 2991 особи, для порівняння на 31 грудня 2008 року їх кількість становила 3204 особи [7].

Станом на 31.12.2013 в Реєстрі аудиторських фірм та аудиторів значилися 1251 аудиторська фірма та 237 аудиторів-підприємців – загалом 1488 суб'єктів аудиторської діяльності.

Дослідження показали, що кількість суб'єктів аудиторської діяльності за 2008 – 2013 роки мають загальну тенденцію до зменшення. Порівняно з 2008 роком їх кількість зменшилась на 55,17% (у 2008 році налічувалось 2309 суб'єктів аудиторської діяльності), а за останні три роки майже на 30 %. Це відбулось внаслідок дії низки факторів, у тому числі і кризових явищ в економіці, зменшення кількості суб'єктів господарювання, які підлягають обов'язковому аудиту, а отже і попиту на аудиторські послуги, посиленні вимог до аудиторської професії з боку регуляторів та змін в податковому законодавстві.

Разом з тенденцією до зменшення кількості суб'єктів аудиторської діяльності в Україні, спостерігається зростання обсягу наданих послуг суб'єктами аудиторської діяльності в цілому по країні. Так, обсяг доходу від наданих послуг суб'єктами аудиторської діяльності у 2013 році становив 1 314 596,3 тис. грн. та зріс порівня-

но з 2012 роком на 3,77%, а порівняно з 2008 роком – на 12, 6% або. При цьому середній дохід на одного суб'єкта аудиторської діяльності без ПДВ у 2013 році дорівнював 905,37 тис. грн., у 2012 році – 787,34 тис. грн., а у 2008 році 483,65 тис. грн.

Найбільший середній дохід на одного суб'єкта аудиторської діяльності у 2013 році спостерігався у м. Києві та Київській обл. – 1 624,1 тис. грн., а найменший у Миколаївській обл. – 152,6 тис. гривень.

Середня вартість одного замовлення коливалась від 5,0 тис. грн. у Тернопільській обл. до 49,6 тис. грн. у м. Києві та Київській області. Середня вартість замовлення в цілому по Україні становила 29,6 тис. грн.

Таким чином, дослідження вказують на тенденцію щодо постійного зменшення кількості суб'єктів підприємницької діяльності та стійкого збільшення їх доходу, що можна пояснити також інфляційними процесами, які відбуваються в економіці країни.

Порівняно із попередніми роками у 2013 році майже не змінилась структура замовлень за видами аудиторських послуг. Як і в попередні роки, найбільшу питому

вагу становлять завдання з надання впевненості (обов'язкового аудиту фінансової звітності, ініціативного аудиту фінансової звітності, огляду історичної фінансової інформації, завдань з надання впевненості, що не є аудитом чи оглядом історичної фінансової інформації).

Аудитори (аудиторські фірми) можуть надавати також інші аудиторські послуги, пов'язані з їх професійною діяльністю, зокрема, з ведення та відновлення бухгалтерського обліку, у формі консультацій з питань бухгалтерського обліку та фінансової звітності, експертизи та оцінки стану фінансово-господарської діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення господарської діяльності суб'єктів господарювання. Перелік послуг, які можуть надавати аудитори (аудиторські фірми), визначено Аудиторською палатою України і затверджено рішенням АПУ від 22.12.2011 р. № 244/14 "Про затвердження Переліку послуг, які можуть надавати аудитори (аудиторські фірми)".

У табл. 1 наведено дані про структуру доходів суб'єктів аудиторської діяльності у 2013 році за видами послуг.

Таблиця 1. Структура доходів за видами аудиторських послуг в Україні у 2013 р.*

Показники	тис. грн.	%
Всього надано послуг	1 314 596,3	100,00
Завдання з надання впевненості – всього	653 460,0	49,71
Супутні послуги – всього	165 473,4	12,59
Інші професійні послуги – всього	493 734,8	37,55
Організаційне та методичне забезпечення аудиту – всього	1 928,1	0,15

Джерело: за даними АПУ.

У загальному обсязі завдань з надання впевненості у 2013 році обов'язковий аудит фінансової звітності в цілому займав 26, 94%. Найвищі показники частки обов'язкового аудиту в загальному обсязі завдань з надання впевненості спостерігались, зокрема, у Луганській – 91,51%, Сумській – 89,52% та Чернігівській – 91,42% областях. Найнижчий показник частки обов'язкового аудиту в загальному обсязі завдань з надання впевненості належить м. Києву – 20,65%.

Замовлення з ініціативного аудиту фінансової звітності переважають у завданнях з надання впевненості у м. Києві та Київській обл. – 67,19%, та Дніпропетровській обл. – 70,48%.

Супутні послуги, що надали аудитори в 2013 році, в загальному обсязі наданих послуг становлять 12,59% (в 2011 році – 8,99%). Фактичний обсяг супутніх послуг у 2003 році дорівнював 165473, 4 тис. грн., а у 2011 році – 113157,6 тис. грн., а отже збільшився на 46,23%. Склад супутніх послуг Аудиторською палатою України представлено даними з виконання погоджених процедур та завдань з підготовки фінансової інформації.

Обсяг інших професійних послуг за 2013 рік становив 37,55% від загального обсягу наданих послуг. Це послуги: з ведення бухгалтерського обліку; відновлення бухгалтерського обліку; консультаційні послуги; консультування з питань оподаткування; представлення інтересів замовника з питань обліку, аудиту, оподаткування в державних органах, організаціях або суді; інші види аудиторських послуг. Хоча питома вага цих послуг у загальному обсязі послуг значно не змінилась порівняно з попередніми роками (наприклад, у 2011 році вона становила 37,37%), фактичний обсяг цих робіт зріс і складав у 2013 році 493734,8 тис. грн., що на 5% більше, ніж у 2011 році (у 2011 році він становив 470242,6 тис. грн.). При цьому обсяг завдань з надання впевненості за аналогічні періоди зменшився на 2,5%.

Загалом спостерігається така тенденція структурних змін – зменшення питомої ваги завдань з надання впевненості, а також збільшення супутніх та інших професійних послуг.

Незважаючи на світову тенденцію до встановлення послуг, які є не сумісними при проведенні обов'язкового аудиту достовірності фінансової звітності, українські аудиторські фірми продовжують надавати супутні послуги, здійснюють консалтинг, бухгалтерський аутсорсинг, встановлення облікового програмного забезпечення.

Небагато українських аудиторських організацій спеціалізуються винятково на аудиті, більшість йде шляхом надання широкого спектра послуг, починаючи від ведення обліку та закінчуючи консалтингом, автоматизацією, бюджетуванням, питаннями бізнес-проектів, розробкою та впровадженням програмного забезпечення, автоматизацією податкових розрахунків та ін. Це пояснюється намаганням утримати клієнтів, знаходячи альтернативні джерела доходів.

Серед таких робіт доцільно виокремити послуги "Due Diligence". В умовах глобалізації та інтернаціоналізації капіталу зростають бізнес-процеси, пов'язані з інвестуванням, придбанням, злиттям та поглинанням підприємства, які відбуваються як на національному, так і на міжнародному рівні. Для збирання і аналізу необхідної інформації щодо прийняття обґрунтованих рішень використовується спеціальна процедура комплексної перевірки, що отримала в світовій практиці назву "Due Diligence" і є одним із видів супутніх аудиторських послуг [4].

"Due Diligence" в Україні частіше використовується іноземними компаніями і обсяг таких послуг визначається рівнем інвестування до України. Основними замовниками і споживачами процедури "Due diligence" в Україні є представники крупного бізнесу [1].

"Due Diligence" представляє собою процедуру всебічного дослідження діяльності та бізнесу підприємства,

його фінансового стану, ефективності діяльності, менеджменту, зовнішніх зв'язків, контрагентів та партнерів, потенціалу, динаміки й історії розвитку та конкуруючої позиції на ринку, підтвердження достовірності ведення обліку та звітності. Проведення такої процедури дає можливість реально оцінити ситуацію та наявність проблем в справах підприємства з метою уникнення помилок при укладанні угоди, зменшити ризик появи непередбачуваних обставин, які можуть виникнути в умовах реалізації угоди, а також переконатись, що всі ризики, пов'язані з придбанням чи злиттям не тільки не загрожують діяльності та стану "компанії-покупця", а й таке придбання принесе значну користь.

"Компанія-покупець" повинна розуміти, що купляє, а "компанія-ціль" повинна знати, хто її купляє чи поглинає. Часто під час здійснення процедур "Due Diligence" виявляються такі відхилення чи несподівані явища, які можуть вплинути на процес злиття та поглинання або навіть привести до того, що "компанія-покупець" втратить зацікавленість в "компанії-ціль". "Due Diligence" може вберегти компанію від провальної угоди [20, с. 141].

Останнім часом аудиторські фірми надають також послуги інвестиційного консалтингу, способів залучення іноземних інвестицій шляхом виведення підприємств на світовий ринок з подальшим фінансуванням у формі додаткових емісій їх акцій.

Великий вплив на розвиток бізнесу та аудиту в США та інших країнах світу має прийняття Закону Сарбейнса-Окслі. У відповідь на серію бухгалтерських злочинів, правопорушень та фінансових невдач у декількох великих корпораціях, таких як Enron і WorldCom, 30 липня 2002 року у США був прийнятий Закон "Про реформу бухгалтерського обліку публічних компаній та захист прав інвесторів" (Public Company Accounting Reform and Investor Protection Act of 2002), який зазвичай називають Законом Сарбейнса-Окслі (Act Sarbanes – Oxley of 2002, SOx) [23, с.382].

Одним із основних компонентів закону є створення Ради з нагляду за звітністю відкритих акціонерних компаній (Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) – незалежного органу, який зараз встановлює стандарти зовнішнього аудиту у США та регулює сферу суспільного бухгалтерського обліку [22, с.53] Управління PCAOB здійснюється радою з п'яти членів, призначуваних Комісією з цінних паперів США (SEC – Securities and Exchange Commission), обов'язково з трьома членами, які мають бути публічними, не членами CPA (Certified Public Accountant), а її голова не повинен бути практикуючим CPA, принаймні за останні п'ять років.

До прийняття закону Американський інститут дипломованих громадських бухгалтерів (AICPA) мав загальну відповідальність за професію, за діяльність аудиторів та аудиторських фірм. Він здійснював тестування CPA і встановлення членства у AICPA за допомогою CPA. Радою стандартів аудиту (PCA) при AICPA були розроблені зовнішні стандарти аудиту. Хоча базові стандарти, що називаються загальноприйнятими стандартами аудиту (GAAS), використовувалися протягом багатьох років, нові стандарти були випущені PCAOB як пронумеровані стандарти аудиту, які отримали назву Положення про аудиторські стандарти (SASs). Стандарти SASs охоплюють конкретні сфери, що вимагають більш чіткого визначення.

PCAOB має право встановлювати стандарти аудиту та супутніх послуг, контролю якості, незалежності та етики для зареєстрованих аудиторських фірм та здійснює моніторинг процесів контролю якості зовнішнього аудиту суб'єктів суспільного інтересу. У міру просування до більш глобальної економіки і того, як SOx стає все більш

світовим стандартом, можливо є розробка міжнародних стандартів аудиту на базі стандартів SASs.

AICPA продовжує адмініструвати екзаменаційний процес на отримання сертифікатів CPA, які видаються на державній основі, і встановлює стандарти аудиту для приватних та не-SEC організацій США. PCAOB є недержавною та некомерційною організацією, вона несе відповідальність та здійснює контроль і регулювання всіх аудиторських фірм, які проводять аудит суб'єктів, які працюють з SEC.

Робочі папери і допоміжні оглядові матеріали корпоративного аудиту мають зберігатись протягом п'яти років з моменту закінчення аудиту фінансового року. SOx встановив специфічні правила та стягнення за знищення записів корпоративного аудиту. Вони застосовуються до всіх аудиторів і бухгалтерів, у тому числі зовнішніх аудиторів. Вони особливо значні щодо знищення, зміни або фальсифікації записів, що стосуються федеральних розслідувань або банкрутств: "Той, хто свідомо змінює, руйнує, спотворює, приховує, покриває, фальсифікує або робить неправдиві записи у будь-який звіт, документ або відчутний об'єкт з наміром перешкоджати, заважати або впливати на розслідування... карається штрафом... або перебуває в ув'язненні не більше 20 років, або разом". Іншими словами, будь-яке підприємство повинно мати належну політику зберігання записів [22, с. 73].

Хоча зовнішні стандарти аудиту вимагають участі другого партнера для кожної аудиторської перевірки та складання звіту незалежного аудитора, частіше це робиться після проведення огляду контролю якості. Відповідно до правил SOx другий зовнішній аудиторський партнер особисто і професійно зобов'язується сформулювати висновки щодо будь-якого аудиту.

PCAOB здійснює інспекції аудиторських фірм для оцінки дотримання правил SOx і професійних стандартів. Це відбувається щорічно у великих аудиторських фірмах та раз на три роки, якщо зареєстрована фірма проводить менше 100 аудитів фінансової звітності на рік. За результатами перевірок складається звіт, що подається до SEC та державних органів з бухгалтерського обліку.

Аутсорсинг внутрішнього аудиту почався в США в кінці 1980-х років, зовнішні аудиторські фірми почали пропонувати виконувати функції внутрішнього аудиту клієнта. Ідея мала сенс для вищого керівництва та комітетів з аудиту, які часто не розуміли відмінності між цими двома видами аудиту, а також отримували можливість зменшити витрати, використовуючи аутсорсинг внутрішнього аудиту. Хоча Інститут внутрішніх аудиторів (IIA – Institute of Internal Auditors) спочатку боровся проти концепції аутсорсингу внутрішнього аудиту, вона продовжувала зростати впродовж 1990-х років.

Аутсорсинг внутрішнього аудиту став проблемою в ході розслідування провалу компанії Enron. Було з'ясовано, що дуже важко для внутрішнього аудиту піднімати будь-які питання в комітеті з аудиту стосовно своїх зовнішніх аудиторів, які також, як і внутрішні, були працівниками Arthur Andersen. Цей потенційний конфлікт став питанням реформи для SOx.

SOx забороняє аудиторській фірмі одночасно надавати аудит та не аудиторські послуги клієнту. Заборона включає внутрішній аудит, багато галузей консалтингу та фінансове планування. Незалежні консалтингові, бухгалтерські фірми все ще можуть забезпечити аутсорсинг внутрішнього аудиту, але епоха, коли внутрішніми аудиторами ставали працівники аудиторських фірм, закінчилася [22, с.61].

У доповнення про заборону надання аутсорсингу внутрішнього аудиту, SOx забороняє аудиторським фі-

рмам надавати й інші послуги, які становлять потенційний конфлікт інтересів, такі як:

- розробка та впровадження фінансових інформаційних систем. Аудиторські фірми встановлювали фінансові інформаційні системи, часто власної розробки, а потім здійснювали оцінку систем внутрішнього контролю, які вони запровадили, що становило значний конфлікт інтересів;

- ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Аудиторські фірми раніше пропонували бухгалтерські послуги для своїх клієнтів на додаток до проведення аудиту. Навіть для великих корпорацій, не було нічого незвичайного для команди, відповідальної за загальний аудит фінансової звітності, також здійснювати значну частину роботи щодо створення консолідованої фінансової звітності;

- функція управлінських та людських ресурсів. До прийняття SOx аудиторські фірми часто допомагали своїм власним фахівцям перейти до управління підприємствами-клієнтами. У результаті облікові працівники на деяких підприємствах часто були випускниками аудиторських фірм;

- інші заборонені послуги. SOx також забороняє зовнішній аудиторській фірмі пропонувати актуарні послуги, послуги з інвестиційного консультування та супутні аудиту юридичні послуги.

Крім заборонених видів діяльності, зовнішні аудитори можуть брати участь в інших не аудиторських послугах, тільки якщо ці послуги заздалегідь затверджені комітетом з аудиту.

Зовнішні аудитори зобов'язані оперативно повідомляти комітет з аудиту про всі бухгалтерські політики та практики, що використовуються, альтернативні методи обробки фінансової інформації, обговорені з керівництвом, можливі альтернативні методи, а також підходи, запропоновані зовнішнім аудитором. Якщо є спірні методи обліку, комітет з аудиту має бути добре обізнаним про вжиті заходи.

SOx містить вимогу про те, що генеральні і фінансові директори мають підписати додаткову заяву до річного фінансового звіту, у якій підтвердити, що інформація, яка міститься в звіті "достовірно представляє, в усіх суттєвих аспектах, фінансовий стан і результати діяльності". Встановлюються штрафи певного розміру та терміни позбавлення волі для тих, хто засвідчує неправдиву інформацію. Таким чином підкреслюється, що відповідальність покладається на індивідуального працівника, а не на юридичну особу загалом [22, с. 73].

SOx вимагає, щоб компанії прийняли кодекс етики – кодекс корпоративної поведінки для генерального директора, фінансового директора та інших співробітників та розкрили їх як частину річної фінансової звітності. У той час як SOx встановив цю вимогу для вищого керівництва, кодекси етики або поведінки для співробітників існували на деяких підприємствах протягом багатьох років. Ці кодекси визначають положення, які призначені для протидії зловживанням та просуванню ряду принципів чесного ведення бізнесу, зокрема щодо забезпечення захисту документів компанії або заборони на подарунки та інші питання з отримання вигод.

Комісія з цінних паперів та бірж використовує широке визначення кодексу етики, необхідне для стримування правопорушень та сприяння: чесним і етичним нормам поведінки, в тому числі, етичному толерантному поводженню під час конфліктів інтересів між особистими і професійними відносинами; повного правдивого, точного, своєчасного і зрозумілого розкриття і відображення фінансової інформації в документах підприємства; дотримання застосованих урядових законів, норм і

правил; швидкій внутрішній звітності можливих правопорушень (нестач, надлишків, встановлення матеріально-відповідальних осіб тощо); відповідальності за дотримання кодексу [23, с.393].

Законом забороняється більшість особистих позик директорам та іншим посадовим особам американських та іноземних компаній, які працюють на фондовому ринку США, окрім окремих споживчих і житлових позик, які американські банки можуть за певних умов надавати своїм співробітникам [23, с.389].

Правила SEC містять штрафи та покарання стосовно аудиторської фірми чи індивідуального CPA, які були виявлені в порушенні професійних чи етичних стандартів аудиту. Згідно з SOx у процесі слухань щодо застосування стягнень діяльність аудиторів чи аудиторських фірм може бути забороненою, тимчасово або постійно. Хоча індивідуальний CPA, визнаний в недбалості, може працювати в не – SEC практичних сферах, таких як ведення бухгалтерського обліку або внутрішнього аудиту, навіть тимчасова заборона може бути негативним чинником для практикуючого CPA чи аудиторської фірми.

Отже, сучасна спрямованість у напрямку впровадження суспільного нагляду над аудиторською діяльністю почалася в результаті хвилі скандалів з корпоративної фінансової звітністю в США, Європі та Японії. До 2002 року аудиторська спільнота у світі була здебільшого саморегульованою. З прийняттям закону Сарбейнса – Окслі на міжнародному рівні затвердилася єдина думка про те, що аудитори не можуть належним чином бути саморегульованими через відсутність достатніх стимулів для цього: конфлікт інтересів, присутній у відносинах "аудитор-клієнт"; якість аудиту не завжди визнається і не завжди заохочується відповідним чином учасниками ринку; в основі нерегульованої конкуренції може лежати ціна або готовність до компромісів, а не якість аудиту.

В останні роки на Європейському економічному просторі було прийнято декілька важливих документів, які спрямовані на подолання занепокоєності суспільства щодо якості аудиторських послуг, посилення контролю над аудитом та відновлення довіри до фінансової звітності за результатами аудиту. Це: Директива 2014/56/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р., що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС про обов'язковий аудит річних звітів та консолідованих звітів (стосується Європейського економічного простору) та Регламент (ЄС) № 537/2014 Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 про особливі вимоги до обов'язкового аудиту суб'єктів громадського інтересу і скасування Рішення Європейської Комісії 2005/909 /ЕК.

Зазначені документи є основними документами Європейського Союзу, які регулюють здійснення аудиторської діяльності в країнах Європейського економічного простору. Вони роблять наголос на тому, що мають бути встановлені детальні правила для того, щоб обов'язковий аудит суб'єктів суспільного інтересу був аудитом відповідної якості і проводився зовнішніми аудиторами та аудиторськими фірмами, щодо яких діють жорсткі вимоги. Об'єктивність, незалежність, відповідальність, сумлінність та надійність зовнішніх аудиторів та аудиторських фірм, що здійснюють обов'язковий аудит суб'єктів суспільного інтересу, мають підвищуватися за рахунок єдиного підходу до його регулювання.

Існує певний мінімум "обов'язкових" вимог щодо ефективної системи суспільного нагляду, наведених Директивою, які включають: незалежність від представників професії, тобто, більшість у відповідних органах управління має бути представлена не практикуючими аудиторами; відповідальність за проведення професійними організаціями регулярних перевірок аудиторських

фірм щодо контролю якості; належний рівень фінансування таких органів, яке є незалежним від потенційного впливу з боку представників аудиторської професії; наявність професійних кадрів і т. ін. Орган суспільного нагляду має бути незалежним від представників аудиторської професії. Плата за проведення обов'язкового аудиту суб'єктів суспільного інтересу не повинна бути умовною платою, тобто не може залежати від результату виконання угоди та звіту незалежного аудитора.

Суб'єкт суспільного інтересу призначає аудитора для виконання першого завдання тривалістю як мінімум один рік, яке може бути продовженим. Ні початкове завдання, ні початкове завдання разом з продовженими завданнями не повинно перевищувати 10 років. При завершенні максимальної тривалості завдань ні зовнішній аудитор чи аудиторська фірма, ні відповідно члени їх сітей не можуть проводити обов'язковий аудит того ж суб'єкта суспільного інтересу в наступний чотирьохлітній період. Держави – члени можуть передбачати, що максимальна тривалість може бути продовжена до: а) коли проводиться процедура відкритого конкурсу на проведення обов'язкового аудиту; чи б) коли одночасно в перевірці беруть участь більш ніж один аудитор і за умови, що за підсумками обов'язкового аудиту надається спільний аудиторський звіт.

З метою адаптації законодавства України у сфері аудиту до загальноєвропейських норм було запропоновано проект Закону України "Про аудиторську діяльність". Законопроект передбачає гармонізацію з нормами Директиви 2014/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р., що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС про обов'язковий аудит річних звітів та консолідованих звітів та Регламенту (ЄС) № 537/2014 Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р. щодо конкретних вимог стосовно обов'язкового аудиту суб'єктів господарювання, що мають суспільний інтерес. Проект Закону розроблено з метою забезпечення реалізації реформи фінансового сектору, яка передбачена "Стратегією сталого розвитку "Україна – 2020", затвердженою Указом Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 року.

Для удосконалення системи забезпечення якості аудиторських послуг пропонується встановити вимоги, передбачені Директивою, до проведення відповідних перевірок суб'єктів аудиторської діяльності, які здійснюють обов'язковий аудит, не частіше одного разу на три роки, для інших аудиторських фірм та аудиторів – не частіше одного разу на шість років. Також передбачається посилити вимоги до аудиторських фірм та аудиторів щодо запровадження системи контролю якості.

Зокрема, проектом Закону України "Про аудиторську діяльність" пропонується:

- приведення визначень Закону України "Про аудиторську діяльність" у відповідність до Директиви 2014/56/ЄС та Регламенту (ЄС) №537/2014;

- розмежування послуг, які надаються аудиторами, а саме на ті, які регулюються Міжнародними стандартами контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (послуги з аудиту, огляду фінансової звітності, виконання інших завдань з надання впевненості, супутні послуги) та встановлення сумісних з обов'язковим аудитом послуг;

- запровадження вимоги проходження стажування для отримання кандидатом сертифіката аудитора, відповідно до якої особа має пройти практичне навчання тривалістю не менше трьох років у сфері, зокрема, аудиту річної звітності, консолідованої звітності або подібних фінансових звітів під керівництвом аудитора;

- встановлення необмеженого терміну чинності сертифіката аудитора та обов'язку для аудиторів брати участь у відповідних програмах безперервного навчання з метою збереження теоретичних знань, професійних навичок та цінностей на достатньо високому рівні, що дасть можливість підвищити якість аудиторських послуг та довіру суспільства до професії аудитора;

- конкретизація Реєстру аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності шляхом створення розділів, які містять інформацію про: сертифікованих аудиторів, аудиторських фірм, аудиторів, які одноособово надають аудиторські послуги, а також представництв іноземних аудиторських фірм;

- встановлення додаткових вимог до суб'єктів аудиторської діяльності, що будуть проводити обов'язковий аудит підприємств суспільного інтересу;

- створення професійного самоврядування аудиторів, а також органу суспільного нагляду з метою забезпечення системи суспільного нагляду за аудиторською діяльністю;

- визначення порядку здійснення державного контролю за аудиторською діяльністю, зокрема, повноважень Міністерства фінансів України у сфері аудиторської діяльності, а також взаємодії аудиторів з державними регуляторними органами.

Адаптація законодавства України у сфері аудиту до європейських норм передбачає: створення системи суспільного незалежного нагляду за професією аудитора на підставі Директиви 2014/56/ЄС; удосконалення системи контролю якості надання аудиторських послуг, яка дасть можливість виявляти факти непрофесійного надання аудиторських послуг; подальше застосування в Україні Міжнародних стандартів аудиту; підвищення професійного іміджу й довіри суспільства та користувачів аудиту до професії; забезпечення визнання аудиторів не тільки в Україні, а й на міжнародному рівні.

Висновки. Дослідження показали, що ринок аудиторських послуг зростає, змінюється сутність та напрямки, спектр аудиторських робіт, що підтверджує необхідність подальших розробок теорії, методології та регулювання й організації аудиту.

Аналіз показав, що разом з тенденцією до зменшення кількості суб'єктів аудиторської діяльності в Україні, спостерігається зростання обсягу наданих послуг суб'єктами аудиторської діяльності в цілому по країні. При цьому, у структурі наданих послуг збільшується питома вага супутніх та інших професійних послуг.

Європейський напрям розвитку України потребує гармонізації законодавства України у сфері аудиту до загальноєвропейських норм. З цією метою необхідно запровадити систему суспільного нагляду аудиторських фірм, які проводять аудит підприємств суспільного інтересу. Зокрема, створити орган суспільного нагляду із висококваліфікованих спеціалістів, які не є практикуючими аудиторами, розмежувати його функції з Аудиторською палатою України. Поліпшити регуляторну діяльність у сфері аудиту шляхом внесення необхідних змін до закону про аудиторську діяльність для законодавчого забезпечення суспільного нагляду за аудиторською діяльністю та її суб'єктами в Україні. Для запобігання конфлікту інтересів, що виникає при наданні супутніх не аудиторських послуг суб'єктам господарювання, які мають суспільний інтерес, необхідно встановити перелік послуг, які є несумісними з проведенням обов'язкового аудиту. Визначити напрями підвищення ефективності, незалежності та послідовності регулювання та контролю якості аудиторських фірм, які проводять обов'язковий аудит суб'єктів суспільного інтересу.

У цьому зв'язку доцільно встановити вимоги і щодо суб'єктів господарювання суспільного інтересу. Це стосується підписання вищим керівництвом заяви щодо підтвердження достовірності інформації, яка міститься у фінансовій звітності, та встановлення юридичної відповідальності за підписання неправдивих даних. Дотичним є прийняття кодексу корпоративної поведінки для генерального директора, фінансового директора та інших співробітників та розкриття його як частини річної фінансової звітності.

Перераховані заходи, за умови їх законодавчого закріплення, сприятимуть євроінтеграційному напрямку України та приведенню законодавства про аудиторську діяльність до вимог ЄС.

Дискусія. Потребують наукової дискусії питання щодо розмежування функцій між органом суспільного нагляду та професійними організаціями стосовно: розробки та впровадження стандартів аудиту; системи забезпечення якості; дисциплінарних заходів та санкцій; сертифікації аудиторів. Доцільно з метою запобігання конфлікту інтересів, що виникає при наданні аудитором супутніх послуг суб'єктам господарювання, які мають суспільний інтерес, встановити їх детальний перелік, який підлягає науковому обґрунтуванню.

Список використаних джерел

1. Гаген А. В. Перспективи розвитку "Due diligence" сьогодні, 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.financial-lawyer.ru/topicbox/investment/166-568.html>
2. Головач В.В. Філософія аудиту та його сутність//Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу – 2012. – Вип. 1(22) – С. 73 – 89.
3. Директива 2014/56/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р., що вносить зміни до Директиви 2006/43/ЄС про обов'язковий аудит річних звітів та консолідованих звітів (стосується Європейського економічного простору). [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.apu.com.ua
4. Дорош Н.І. Комплексна аналітична перевірка підприємства // Економічні науки. Серія "Облік і фінанси". Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – 2012. – Випуск 9 (33). – Ч. 1 – С. 355 – 361.
5. Дослідження практики внутрішнього аудиту і внутрішнього контролю в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ifc.org/ifcext/eca.nsf/AttachmentsByTitle/IAIC_StudyFinal_Ukr.pdf/\\$FILE/IAIC_StudyFinal_Ukr.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/eca.nsf/AttachmentsByTitle/IAIC_StudyFinal_Ukr.pdf/$FILE/IAIC_StudyFinal_Ukr.pdf).
6. Закон України "Про аудиторську діяльність" зі змінами та доповненнями від 22.04.1993 р. № 3125-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3125-12>
7. Звіт Аудиторської палати України до Кабінету Міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/zvit-do-kmu>.
8. Каменська Т.О. Шахрайство при аудиторській перевірці / Т.О. Каменська //Бухгалтерський облік і аудит – 2015. – №6 – С. 2 – 9.
9. Кінзерська Н.В. Система контролю торговельного підприємства: критичний аналіз та напрями удосконалення/ Н.В. Кінзерська//Фінансовий простір – 2013. – №4 (12) – С. 107 – 114.
10. Кожушко О.В. Сутність та економічний зміст аудиторських послуг/ О.В. Кожушко //Збірник наукових праць Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Глобальні та національні проблеми економіки– 2015. – Випуск 3. – с.883 – 888.
11. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: Видання 2013 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://apu.com.ua/msa>
12. Перелік аудиторських послуг, які можуть надавати аудиторів (аудиторські фірми)[Електронний ресурс]: затверджений рішенням АПУ від 22.12. 2011 р. № 244/14 – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/rishennya-apu/9-2011>
13. Проскуріна Н.М. Процедурне забезпечення. Теорія та практика [монографія]/ Н.М. Проскуріна // К.: ДП "Інформ. – аналіт. Агентство" – 2011. – 739 с.
14. Разборська О.О. Проблеми використання міжнародних стандартів аудиту в Україні. / О.О. Разборська, М.М. Поляруш, К.В. Кондрачук // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Economics/7_123765.doc.htm
15. Регламент (ЄС) № 537/2014 Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 про особливі вимоги до обов'язкового аудиту суб'єктів громадського інтересу і скасування Рішення Європейської Комісії 2005/909 /ЕК. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.apu.com.ua
16. Рядська В.В. Теретичні аспекти професійної відповідальності в аудиті/ В.В. Рядська//Бізнесінформ. Економіка. Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – №6 –[Електронний ресурс:Режим доступу: www.business-inform.net] – С.289 – 293.
17. Сухарева Л.О. Вибіркові дослідження в загальній системі аудиту: методичний аспект/ Л.О. Сухарева //Вісник ДонНУЕТ: Донецьк – 2013. – №3 (59) – С.147 – 153.
18. Шалімова Н.С. Якість аудиту як ключовий критерій оцінки його результативності в системі соціально-економічних відносин/ Н.С. Шалімова //Бізнесінформ. Економіка. Бухгалтерський облік і аудит.– 2014. – №4 – [Електронний ресурс:Режим доступу: www.business-inform.net] – С.335 – 340.
19. Шигун М.М. Система контролю якості аудиторської фірми: вимоги міжнародних стандартів/М.М. Шигун //Вісник ЖДТУ: Житомир – 2012. – №3 (61) – С.194 – 197.
20. Intelligent M & A: navigating the mergers and acquisitions minefield / Scott Moeller, Chris Brady. – John Wiley & Sons, 2007. – 311 p.
21. International Professional Practices Framework (IPPF) 2013 Edition. Copyright © 2009 – 2012 by The Institute of Internal Auditors, 247 Maitland Avenue, Altamonte Springs, Florida 32701 – 4201, USA. All right reserved. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theiia.org/bookstore/product/international-professional-practices-framework-2011-1533.cfm>
22. Moeller, Robert R. Brink's modern internal auditing : a common body of knowledge / Robert Moeller. – 7th ed. – John Wiley & Sons, Inc. – 2009 – 794 p.
23. Spedding Linda S. The Due Diligence handbook: corporate governance, risk management and business planning/ Linda S. Spedding. – First Edition – CIMA – Elsevier Ltd. – Linacre House, Jordan Hill, Oxford – 2009 – 710 p.
24. Allegrini M., D'Onza G., Paape L., Melville R., Sarens G., (2006). The European Literature Review on Internal Auditing, Managerial Auditing Journal, Vol. 21, Issu 8, pp. 845–853. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/02686900610703787>

Надійшла до редколегії 05.09.15

Н. Дорош д-р. экон. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

РАЗВИТИЕ АУДИТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

В статье проанализировано состояние аудиторской деятельности в Украине и основные направления развития рынка аудита и аудиторских услуг, определены факторы, которые их обуславливают. Сделаны выводы о дальнейшем развитии аудиторской деятельности в условиях евроинтеграционных процессов.

Ключевые слова: аудит, аудиторская деятельность, аудиторские услуги, закон Сарбенса–Оксли, Директива 2014/56/ ЕС, система общественного надзора, предприятия общественного интереса.

N. Dorosh, Doctor of Science (Economics), Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE DEVELOPMENT OF AUDIT ACTIVITY IN UKRAINE FOR THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

The author in the article analyzes the audit activity in Ukraine and the main directions of audit and audit services. In addition in the article identified the factors that affect these processes. Procedure "Due diligence" was disclosed as a species related services to inform decisions about the acquisition, mergers, acquisitions and investments. The author made the conclusions on the further development of audit and comparative Act Sarbanes – Oxley and Directive 2014/56 EU, concerning their orientations and common provisions. It was established that for the European integration processes in Ukraine need to create a public oversight system of audit firms of public-interest entities, including public oversight authority and noting its functions and powers. The basic provisions of the draft law of Ukraine "On Auditing" were revealed, what have the European integration character.

Keywords: audit, audit activity, audit services, Act Sarbanes – Oxley, Directive 2014/56/EU, public oversight system, public-interest entities.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 24-30

УДК 657.221

JEL M40

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/4>Б. Засадний, канд. екон. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА ЩОДО ПОВ'ЯЗАНИХ СТОРІН

У статті обґрунтовано підходи до класифікації пов'язаних сторін, визначено критерії пов'язаності осіб, здійснено критичний аналіз методів визначення ціни під час трансфертних операцій між пов'язаними сторонами та запропоновано фрагмент наказу про облікову політику, в якому відображається інформація щодо пов'язаних сторін.

Ключові слова: пов'язані сторони, облікова політика, суттєвий вплив, контроль, трансфертні операції.

Вступ. В умовах ринкової економіки суб'єкти господарювання отримують повну автономність та наявність альтернатив при прийнятті рішення. Однією із важливих функцій управління є бухгалтерський облік та контроль господарської діяльності підприємств, як процес безперервного спостереження, оцінювання, накопичення, систематизації, контролю та передачі інформації користувачам для прийняття управлінських рішень. Однією з важливих передумов організації ефективної системи бухгалтерського обліку і звітності є визначення та формування облікової політики підприємства. Результати дослідження літературних джерел та практичної діяльності підприємств дають можливість стверджувати про недостатність належної уваги формуванню облікової політики підприємства в цілому і, зокрема, щодо взаємовідносин, що виникають між пов'язаними сторонами. Облікова політика підприємства дозволяє поєднати державне регулювання з ініціативою підприємства з питань організації, техніки та методики ведення обліку. Податкове законодавство України вказує на те, що саме дані бухгалтерського обліку є визначальними та основними при розрахунку фінансового результату діяльності підприємств та визначення величини податків. Оскільки питання організації бухгалтерського обліку є прерогативою бухгалтерської служби підприємства, то визначення елементів облікової політики за окремими об'єктами є важливим та непростим завданням. Одним з елементів облікової політики підприємства є встановлення принципів класифікації пов'язаних сторін і їх переліку з урахуванням суттєвості відносин. Крім того, підприємство зобов'язане визначати пов'язаних із ним осіб і для цілей трансфертного ціноутворення. У міжнародній практиці вирішення питання трансфертного ціноутворення здійснюється шляхом податкового регулювання операцій, що потрапляють під категорію трансфертних цін, тобто цін, щодо яких є сумніви, що їх величина визначена сторонами неринковим шляхом, а лише для зниження податкового навантаження. З вересня 2013 року набрали чинності зміни до Податкового кодексу України (далі – ПКУ) щодо трансфертного ціноутворення. Тому фінансово-бухгалтерським службам підприємств дуже важливо бути готовим методологічно, організаційно і практично до прийнятих законодавчих нововведень, адже вони можуть мати значний вплив безпосередньо на фінансовий результат діяльності підприємств. Визначення та формування теоретичної та організаційно-технічної складової облікової політики щодо пов'язаних сторін є достатньо висвітлена у наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Однак, визначення методичної складової облікової політики щодо пов'язаних сторін та її практичного застосування залишається надзвичайно проблемним.

Метою статті є дослідження методологічних та організаційно-методичних аспектів формування облікової політики підприємства щодо пов'язаних сторін та надання практичних рекомендацій щодо ефективного

управління взаємовідносинами між пов'язаними сторонами в рамках господарської діяльності підприємств.

Для досягнення мети планується вирішити наступні завдання:

- обґрунтувати підходи до класифікації пов'язаних сторін;
- визначити критерії пов'язаності сторін;
- здійснити критичний аналіз методів визначення ціни під час трансфертних операцій;
- розробити фрагмент наказу про облікову політику в частині, що стосується відображення інформації про пов'язаних осіб.

Предметом дослідження є теоретичні та організаційно-методичні аспекти формування інформації в обліковій політиці підприємства щодо пов'язаних сторін.

Об'єктом дослідження є сукупність відносин між пов'язаними сторонами та їх вплив на результати діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язанню наукової проблеми щодо формування та практичного застосування облікової політики підприємств приділяють увагу багато вітчизняних науковців. Зокрема, основні аспекти формування облікової політики відображено у наукових на навчально-методичних працях таких вчених як В.Г. Швець, М.В. Кужельний, Ф.Ф. Бутинець, М.С. Пушкар, П.Є. Житний, М.І. Бондар, С.Ф. Голов, Л.Г. Ловінська, Г.Г. Кірейцев, Т.М. Сторожук, В.А. Кулик та інші. Проте, слід зазначити, що здебільшого у наукових працях вище зазначених науковців розглядаються загальні підходи щодо формування облікової політики підприємства. Безпосередньо вирішенню питання формування облікової політики щодо пов'язаних сторін приділяється незначна увага.

Організаційно-методичні аспекти формування облікової політики щодо пов'язаних сторін та рекомендації до практичного застосування найчастіше висвітлюються у професійних періодичних виданнях. Як правило, це коментарі та роз'яснення практикуючих бухгалтерів великих компаній, професійних аудиторів та юристів щодо законодавчо-нормативного регулювання операцій між пов'язаними сторонами, методики визначення ціни під час здійснення контрольованих операцій тощо.

Серед останніх наукових праць, в яких розглядається питання формування та практичного застосування облікової політики і, зокрема, відображення інформації в обліковій політиці щодо пов'язаних сторін слід відзначити монографію В.А. Кулик "Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку" (2014 р.) [1].

Автором обґрунтовано теоретичні та практичні аспекти облікової політики, визначено чинники, що впливають на її формування в сучасних умовах господарювання в Україні. Окремий параграф у монографії присвячено питанню розкриття інформації в обліковій політиці щодо взаємовідносин між пов'язаними сторонами як окремому елементу та складанню консолідованої звітності. Досліджено вплив внутрішньогосподарських

та контрольованих операцій на показники фінансової звітності. Загальний висновок полягає в тому, що обґрунтування елементів обліку (в т.ч. і взаємовідносин між пов'язаними сторонами) у системі внутрішніх розпорядчих документів, одним із яких є розпорядження про облікову політику, сприяє створенню ефективної інформаційної системи на підприємстві, здатної задовільнити потреби користувачів при прийнятті рішень в процесі управління підприємством.

Також слід відмітити колективну монографію "Трансфертне ціноутворення: український варіант" (2014 р.), підготовлену фахівцями Міжнародного аналітичного альянсу у складі О.В. Жуковою, В.І. Дубницьким, В.О. Вареня, М.В. Косовським, Р.Г. Задорожнім, М.П. Борисовим, які працюють у різних галузях права, у сфері бухгалтерського обліку, аудиту та економічного аналізу. Зокрема, у монографії проаналізовані питання імплементації міжнародних норм щодо трансфертного ціноутворення до українського податкового законодавства, обґрунтовано способи визначення відсотка участі та особливостей пов'язаності осіб, охарактеризовано методи визначення ціни під час здійснення контрольованих операцій між пов'язаними сторонами [2].

Методологія дослідження. Методологічною основою написання статті стали загальнонаукові методи пізнання, такі як: метод аналізу і синтезу, індукції та дедукції, метод порівняння, графічний та табличний метод тощо. Зокрема, на основі методу класифікації визначено перелік юридичних та фізичних осіб, які в результаті встановлення контролю або здійснення суттєвого впливу на виробничу, фінансову діяльність інших юридичних осіб набувають статусу пов'язаних осіб. Графічний та табличний методи дослідження використано для наочно-го відображення характеру стосунків між пов'язаними сторонами, а також для розкриття інформації в Примітках до фінансової звітності інформації щодо пов'язаних сторін. За допомогою методу порівняння розглянуто методи формування ціни під час здійснення трансфертних операцій між пов'язаними сторонами.

Основні результати. Одним з елементів облікової політики підприємства є встановлення принципів класифікації пов'язаних сторін і їх переліку з урахуванням суттєвості відносин. Крім того, підприємство зобов'язане визначити пов'язаних із ним осіб і для цілей трансфертного ціноутворення.

Відповідно до п.2.1 Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 року №635

(далі – Методрекомедації №635) в наказі про облікову політику необхідно відобразити підходи до класифікації пов'язаних сторін.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про пов'язані сторони та її розкриття у фінансовій звітності підприємств, організацій, інших юридичних осіб незалежно від форм власності (крім бюджетних установ) визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 23 "Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін" (далі – П(С)БО 23). Відповідно до п.3 П(С)БО 23 до пов'язаних сторін відносяться:

- підприємства, які перебувають під контролем або суттєвим впливом інших осіб;
- підприємства і фізичні особи (включаючи близьких членів їх сім'ї), які прямо або опосередковано контролюють підприємство або суттєво впливають на його діяльність.

Згідно п. 4 П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" (далі – П(С)БО 19) під контролем слід розуміти вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства або підприємництва з метою отримання вигід від його діяльності. Як впливає з визначення, вирішальний вплив, тобто і сам контроль – це оціночні критерії. Слід також відзначити, що критерій "суттєвий вплив" теж однозначно не розкрито у П(С)БО. Визначаючись із цими критеріями, слід керуватися принципом превалювання сутності над формою: підприємство самостійно визначає перелік пов'язаних сторін, враховуючи **суть відносин**, а не тільки юридичну силу.

Згідно п. 4 НП(С)БО 2 "Консолідована фінансова звітність" (далі – НП(С)БО 2) фактичний вплив на операції може чинити особа, яка має на підприємстві відповідні владні повноваження, що дають їй можливість керувати найбільш значущими видами діяльності через сформованих нею органи управління. Наприклад, інвестор призначає комерційного директора, який має повноваження та впливає на рішення при виборі постачальників, асортименту товарно-матеріальних цінностей, придбання чи продаж необоротних активів, тобто керувати значним видом діяльності. Прийняття того або іншого рішення комерційним директором може бути продиктоване інвестором. Таким чином, інвестор через директора впливає на прийняття рішень на підприємстві і може бути визнаний пов'язаною стороною з підприємством.

Види пов'язаних сторін та характер стосунків між ними наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Види пов'язаних сторін та характер стосунків між ними

Статус пов'язаної сторони	Характер стосунків	П(С)БО, який містить визначення осіб	Пов'язані сторони	
			здійснюють контроль (мають суттєвий вплив)	Контролюються (знаходяться під суттєвим впливом)
Юридична особа	Контроль	П(С)БО 19 П(С)БО 23	Материнська компанія	Дочірня компанія
		П(С)БО 12 П(С)БО 23	Контролюючий учасник	Учасники спільної діяльності зі створенням юридичної особи
	Суттєвий вплив	П(С)БО 12 П(С)БО 23	Компанія-інвестор	Асоційоване підприємство
Фізична особа	Контроль	П(С)БО 23	Інвестор Управлінський персонал найвищого рівня Близькі члени родини	-
	Суттєвий вплив	П(С)БО 23	Інвестор Управлінський персонал найвищого рівня Близькі члени родини	-

Контроль однієї сторони над іншою може бути формальним і неформальним. Наприклад, формальним, тобто юридично закріпленим, вважається контроль материнської компанії над дочірньою у рамках холдингу, коли материнська компанія повністю управляє дочірньою. До неформального контролю можна віднести відносини між інвестором і компанією, коли рішення інвестора щодо діяльності об'єкта інвестування можуть бути прийняті або відхилені. Це буде залежати від ступеня впливу інвестора на компанію.

Слід відзначити, що П(С)БО не встановлюють ніяких вартісних або кількісних критеріїв пов'язаності осіб за критерієм суттєвості впливу. Водночас норми МСФЗ в цьому питанні є більш конкретнішими. Так, згідно МСБО 28 "Інвестиції в асоційовані підприємства" (далі – МСБО 28) формальний (юридично оформлений) суттєвий вплив – це володіння прямо або опосередковано 20 і більше відсотками прав голосу в об'єкті інвестування, поки не буде чітко доведено зворотне. І навпаки, якщо інвестор володіє менше 20% прав голосу в об'єкті інвестування, то передбачається, що він не має суттєвого впливу, поки наявність такого впливу не буде доведено [6].

Для вітчизняних підприємств, які не застосовують МСФЗ для складання фінансової звітності, пропонується визначати суттєвість впливу однією стороною на іншу виходячи із змісту операцій, їх обсягу, отриманих результатів і наскільки суттєво такі операції впливають на фінансову, інвестиційну та комерційну діяльність. Одночасно потрібно проаналізувати, хто конкретно ініціює і підписує угоди, приймає рішення щодо фінансової політики підприємства та визначити повноваження цих осіб згідно з установчими документами. Таким чином, лише проаналізувавши сукупність усіх факторів, достовірно можна встановити пов'язаність конкретної особи з підприємством.

Податкове законодавство для цілей трансфертного ціноутворення також вимагає, щоб підприємство визначило пов'язаних із ним осіб. Згідно пп.39.2.1.1 ПКУ під контроль потрапляють господарські операції, що впливають на об'єкт оподаткування сторін операцій, якщо вони проводяться між резидентами і пов'язаними сторонами-нерезидентами безпосередньо або через посередників (комісіонерів-нерезидентів).

Слід відзначити, що формулювання податкових норм відносно пов'язаних осіб дещо відрізняється від бухгалтерських, проте загальний зміст визнання пов'язаності осіб зберігається. Для цілей трансфертного ціноутворення пов'язаними особами вважаються юридичні та/або фізичні особи, відносини між якими можуть впливати на умови або економічні результати їх діяльності або діяльності осіб, яких вони представляють [7].

У пп.14.1.159 ПКУ сформульовано критерії пов'язаності осіб. Звернемо увагу на кілька принципово важливих моментів щодо визначення пов'язаності осіб у ПКУ:

1. ПКУ передбачає міжнародний підхід до визначення суттєвого впливу на підприємство як критерій пов'язаності осіб: межею є пряме або опосередковане (через інших осіб) володіння корпоративними правами юридичної особи у розмірі 20% і більше (пп.14.1.159 ПКУ);

2. Однією з ознак пов'язаності осіб вважається перевищення суми всіх кредитів (позик), поворотної фінансової допомоги, отриманої юридичною особою або безпосередньо від фізичної чи юридичної особи, або під їх гарантії, над власним капіталом такої юридичної особи більш ніж у 3,5 рази, а для фінансових установ і компаній, що здійснюють виключно лізингову діяльність, – більш ніж у 10 разів. Ця ознака має пряме відношення до поняття "тонка капіталізація" компанії, коли її власний капітал складається з невеликої кількості

акцій і великої кількості облігацій (позиковий капітал). Оскільки дивіденди підпадають під оподаткування, тоді як нарахування та виплата відсотків за облігаціями не є об'єктом оподаткування, цим користаються для виведення капіталу із країни – формально у вигляді відсотків, а фактично у вигляді дивідендів.

3. Пряма або опосередкована участь держави в юридичних особах (без врахування інших факторів) не є умовою визнання їх пов'язаними особами;

4. Наведено чіткий перелік близьких членів сім'ї для фізичних осіб, які вважаються пов'язаними з нею. Це – чоловік (дружина), батьки (в т.ч. усиновлювачі), діти (повнолітні і неповнолітні, в т.ч. усиновлені), повнорідні і неповнорідні брати та сестри, опікун, піклувальник, дитина, над якою встановлено опікунство або піклування;

5. Усі корпоративні права, що належать прямо та/або опосередковано юридичній особі в іншій юридичній особі, є сумою часток корпоративних прав, які безпосередньо належать такій юридичній особі в капіталі іншої юридичної особи, або належать будь-якій пов'язаній із такою юридичною особою стороні в капіталі іншої юридичної особи.

6. Частка володіння корпоративними правами розраховується наступним чином:

- у разі опосередкованого володіння в одному ланцюзі – шляхом множення часток володіння корпоративними правами;
- володіння через декілька ланцюгів – шляхом складання часток у кожному ланцюзі;
- якщо частка володіння корпоративними правами кожної особи в наступній юридичній особі в ланцюзі перевищує 20%, усі особи в такому ланцюзі вважаються пов'язаними, незалежно від результатів множення часток.

На перший погляд вище зазначені правила розрахунку часток є простими та зрозумілими. Проте, у практичній діяльності їх не завжди легко застосувати, коли конфігурації взаємозалежних компаній – це не лише прості лінійні ланцюжки компаній, що беруть участь у капіталі кожного наступного члена ланцюжка. Також трапляються випадки, коли одна компанія бере участь (чи впливає) у 20 інших компаніях або 20 непов'язаних компаній є учасниками 21 компанії.

У практичній діяльності трапляються схеми так званої "перехресної участі", коли одна компанія безпосередньо бере участь в іншій, а та, у свою чергу, бере участь у першій. Також існують схеми кільцевої участі, тобто компанія через ланцюжок інших компаній побічно бере участь у власному капіталі. Такі схеми можуть виникати спонтанно або будуватися свідомо в процесі злиття чи поділу компаній, зміни розмірів часток учасників, входження нових учасників, які тягнуть за собою власні ланцюжки пов'язаних осіб тощо. Структура власного капіталу компанії в процесі діяльності не є сталою та зазнає змін різного характеру. Такі зміни, що виникають у капіталі однієї компанії у ланцюзі, можуть вплинути на пов'язаність з іншими компаніями.

Розрахунок часток у складних схемах здійснюють за формулою геометричної прогресії, коли є послідовність чисел – членів прогресії (розмір часток учасників ланцюга), у якій кожне наступне число, починаючи з другого, отримується з попереднього шляхом його множення на певне число (знаменник прогресії). Якщо є велика група компаній, у якій потрібно визначити лінії пов'язаності, і при цьому в структурі групи є випадки перехресного або кільцевого володіння корпоративними правами, застосовують сукупність рівнянь, перетворених у матрицю.

Далі розглянемо основні принципи розрахунку часток при прямому та опосередкованому володінні корпоративними правами.

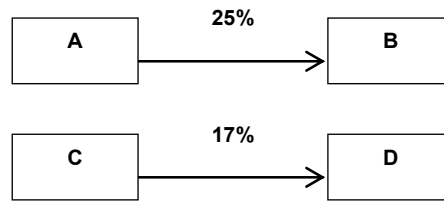

Рис. 1. Прямая участь однієї сторони в капіталі іншої сторони

Джерело: розроблено автором на основі [8].

На рис. 1 схематично зображено пов'язаність сторін, коли одна юридична особа прямо володіє корпоративними правами іншої юридичної особи. Відповідно до пп.14.1.159 ПКУ пов'язаними сторонами є **A** і **B**, оскільки частка володіння корпоративними правами стано-

вить 25% при мінімальній межі 20%. Відповідно сторони **C** і **D** – це непов'язані сторони, оскільки частка володіння становить 17%.

Опосередковану участь однієї сторони в капіталі іншої сторони в одному ланцюжку зображено на рис. 2.

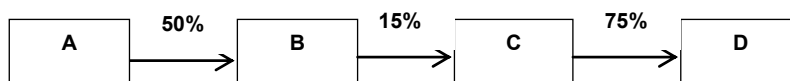

Рис. 2. Опосередкована участь однієї сторони в капіталі іншої сторони в одному ланцюжку

Джерело: розроблено автором на основі [8].

Компанія **A** безпосередньо бере участь у капіталі **B** (її частка становить 50%), а тому ці сторони є пов'язаними. Аналогічно і компанія **B** безпосередньо бере участь у капіталі компанії **C** (частка 15%), але ці сторони є непов'язаними. Натомість, компанії **C** і **D** є пов'язаними сторонами (частка компанії **C** становить 75%). Компанія **A** опосередковано (через **B**) бере участь у капіталі **C**, а також через компанії **B** і **C** бере опосередковану участь у капіталі компанії **D**.

Для розрахунку часток в одному ланцюжку припустимо, що статутний капітал (далі – СК) **B** дорівнює 100 тис. грн., **C** – 500 тис. грн., **D** – 1 млн. грн. Частка **A** у СК **B** становить 50 тис. грн. (100 тис. грн. x 50%). Відповідно частка **B** у СК **C** становить 75 тис. грн. (500 тис. грн. x 15%).

Компанія **A** опосередковано бере участь (через компанію **B**) у СК **C** у своїй первинній пропорції, тобто 50%. Отже, частка **A** дорівнює 37,5 тис. грн. (75 тис. грн. x 50%), а це становить 7,5% у СК **C** (37,5 тис. грн. : 500 тис. грн. x 100). Таким чином, компанії **A** і **C** є непов'язаними особами.

Таким чином, формули розрахунку суми частки **A** у капіталі **C** (1) та розміру частки у відсотках (2) є наступними:

$$\Sigma \text{частки} = \text{СК} \cdot (50\% \cdot 15\%), \quad (1)$$

де Σ частки – сума частки компанії **A** у капіталі **C**; СК – розмір статутного капіталу компанії **C**.

$$P_{\text{частки}} = \Sigma \text{частки} \div \text{СК} \cdot 100, \quad (2)$$

де $P_{\text{частки}}$ – розмір частки (у відсотках) компанії **A** у статутному капіталі **C**; Σ частки – сума частки компанії **A** у капіталі **C**; СК – розмір статутного капіталу компанії **C**.

Використовуючи цей метод, можна розрахувати розмір частки в одному ланцюзі між двома будь-якими компаніями. У нашому прикладі відображено в одному ланцюзі 4 компанії. Якщо необхідно визначити розмір частки першої компанії у СК четвертої, необхідно послідовно перемножити розміри всіх часток по ланцюгу, починаючи з першої по четверту (3). Суму частки першої компанії у СК четвертої можна знайти, помноживши розмір її частки на розмір СК четвертої компанії (4).

$$P_{\text{частки}} = (50\% \cdot 15\% \cdot 75\%) \div 100^2 = 5,625\% \quad (3)$$

$$\Sigma \text{частки} = 1 \text{ млн. грн.} \cdot 5,625\% = 56,25 \text{ тис. грн.} \quad (4)$$

Слід звернути увагу, що ступінь числа 100 на одиницю менше від числа множників. У нашому прикладі три множники, а тому ступінь дорівнює 2.

У практичній діяльності також може бути пов'язаність сторін через два різні ланцюги. На рис. 3 схематично зображено варіант прямої та опосередкованої участі в корпоративних правах через два ланцюги.

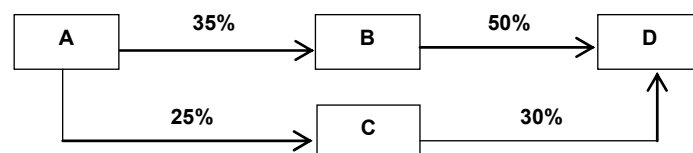

Рис. 3. Прямая та опосередкована участь в корпоративних правах через два ланцюги

Джерело: розроблено автором на основі [8].

Аналізуючи рис. 3, можна зробити висновок, що компанія **A** бере участь у капіталі компанії **D** через два ланцюги: **A-B-D** та **A-C-D**. Скориставшись формулою (4) розрахуємо розмір частки компанії **A** у капіталі **D** по першому ланцюгу **A-B-D**:

$$P_{\text{частки}} = 35\% \cdot 50\% : 100\% = 17,5\%$$

По другому ланцюгу **A-C-D**:

$$P_{\text{частки}} = 25\% \cdot 30\% : 100\% = 7,5\%$$

Сумарна частка компанії **A** у капіталі компанії **D** становить 25% (17,5% + 7,5%). Таким чином, у ситуації, яка зображена на рис. 3 пов'язаними сторонами будуть:

- **A-B**, **A-C**, **B-D**, **C-D** – пряма участь у корпоративних правах (частка становить понад 20%);

- **A-D** – опосередкована участь у корпоративних правах із сумарною часткою 25%.

Згідно пп.14.1.159 ПКУ пов'язаність осіб може виникнути через загальний виконавчий орган (рис. 4) та через членів наглядової ради (рис. 5).

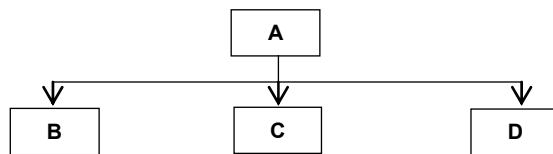

Рис. 4. Пов'язаність осіб через виконавчий орган

Джерело: розроблено автором на основі [8].

Якщо одна і та ж сама юридична особа або фізична особа приймає рішення про призначення (обрання) виконавчих органів інших юридичних осіб, такі особи вважаються пов'язаними сторонами.

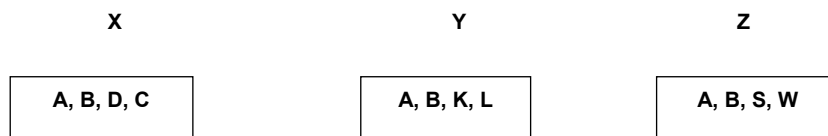

Рис. 5. Пов'язаність осіб через членів наглядової ради

Джерело: розроблено автором на основі [8].

Припустимо, що компанія **X** впливає на призначення членів наглядової ради в кожну із трьох компаній **X**, **Y**, **Z**. Склад наглядових рад затверджено у кількості чотирьох осіб. Особи **A** і **B** входять до складу наглядових рад кожної з трьох компаній **X**, **Y**, **Z**. Згідно з пп. 14.1.159 ПКУ якщо не менше 50% складу наглядової ради кожної юридичної особи становлять одні і ті самі фізичні особи, тоді такі юридичні особи є пов'язаними сторонами. Отже, компанії **X**, **Y**, **Z** є пов'язаними сторонами, оскільки особи **A** і **B** є членами їх наглядових рад.

Таким чином, для встановлення пов'язаних сторін необхідно виконати великий обсяг роботи. Перш за все, потрібно уважно ознайомитися із установчими документами, визначити склад власників, розрахувати їх частки, виписати керівників і членів виконавчих органів. Також треба з'ясувати чи є власники учасниками інших юридичних осіб, а керівники – учасниками або керівниками інших юридичних осіб. Далі необхідно скласти схему взаємозалежних юридичних і фізичних осіб, виявити ділянки із прямим та опосередкованим володінням. Після цього розрахувати частки учасників і визначити пов'язаних осіб.

Відповідно до П(С)БО 23 операції між пов'язаними сторонами – це передача активів або зобов'язань однією пов'язаною стороною іншим пов'язаним сторонам. До операцій пов'язаних сторін, зокрема, належать:

- придбання або продаж готової продукції (товарів, робіт, послуг);
- придбання або продаж інших активів;
- операції за агентськими угодами;
- орендні операції;
- операції за ліцензійними угодами (передача об'єктів промислової власності тощо);
- фінансові операції;
- надання та отримання гарантій та застав;
- операції з провідним управлінським персоналом та з його близькими членами родини.

Оцінка активів або зобов'язань в операціях пов'язаних сторін здійснюється за допомогою наступних методів:

- порівнюваної неконтрольованої ціни;
- ціни перепродажу;
- "витрати плюс";
- балансової вартості.

За методом порівнюваної неконтрольованої ціни – ціна визначається шляхом порівняння з ціною на аналогічний товар, що реалізується за звичайних умов діяльності покупцеві, який непов'язаний з продавцем. Фактично ціна в такій операції не відрізняється від тієї, яка зазвичай застосовується підприємством. Можливість порівняння цін ускладнюється, якщо мова йде про продаж основних засобів, нематеріальних активів, виробничих запасів, які первісно не придбані для перепродажу.

За усіма іншими методами ціноутворення ціна в операціях з пов'язаними сторонами, як правило, нижча за ціну, яка застосовується в операціях між непов'язаними сторонами:

- за методом ціни перепродажу вона визначається шляхом вирахування відповідної націнки з ціни товару (робіт, послуг);
- за методом "витрати плюс" дорівнює сумі собівартості товарів (робіт, послуг), яку визначає постачальник, та відповідної націнки;
- за методом балансової вартості оцінка активів або зобов'язань здійснюється за балансовою вартістю, що визначається згідно з відповідним П(С)БО.

Метою такої цінової політики є отримання додаткових фінансових вигід або фінансова підтримка пов'язаних сторін, які за інших умов не змогли б знайти збуту взагалі або на таких умовах, за якими провадяться операції між пов'язаними сторонами.

Вимоги до розкриття інформації у Примітках щодо операцій з пов'язаними сторонами узагальнені в таблиці 2.

Таблиця 2. Розкриття інформації у Примітках щодо операцій з пов'язаними сторонами

Характер стосунків між пов'язаними сторонами	Інформація, що розкривається у Примітках до фінансових звітів	
	за відсутності операцій з пов'язаними сторонами за звітний період	за наявності операцій між пов'язаними сторонами за звітний період
Контроль	Характер відносин між пов'язаними сторонами	- характер відносин між пов'язаними сторонами; - види та обсяг операцій (сума або частка у загальному обсязі) з пов'язаними сторонами; - використані методи визначення ціни в операціях між пов'язаними сторонами; - сума дебіторської та кредиторської заборгованостей за операціями між пов'язаними сторонами.
Суттєвий вплив	-	- характер відносин між пов'язаними сторонами; - види та обсяг операцій (сума або частка у загальному обсязі) з пов'язаними сторонами; - використані методи визначення ціни в операціях між пов'язаними сторонами; - сума дебіторської та кредиторської заборгованостей за операціями між пов'язаними сторонами.

Джерело: розроблено автором на основі [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що обсяг і зміст Приміток залежить від двох факторів:

- 1) характеру стосунків між пов'язаними сторонами;
- 2) наявності операцій (сума або частка у загальному обсязі) з пов'язаними сторонами протягом звітного періоду.

За умови контролю інформація про характер відносин пов'язаних сторін наводиться незалежно від наявності операцій між ними. Проте, вказана інформація може не наводитись у Примітках до:

- консолідованих фінансових звітів щодо внутрішньогрупових операцій;
- фінансових звітів материнського підприємства, якщо вони оприлюднюються разом з консолідованою фінансовою звітністю;

- фінансових звітів дочірнього підприємства, яке є юридичною особою за законодавством України та знаходиться у повній власності материнського підприємства, яке є юридичною особою за законодавством України та оприлюднює консолідовану фінансову звітність;

- фінансових звітів підприємств, які перебувають під контролем держави щодо операцій з підприємствами, які також перебувають під контролем держави [4].

Для наочності та прикладу формулювання пунктів в обліковій політиці компанії про операції та відносини між пов'язаними сторонами пропонується зразок фрагменту наказу про облікову політику (табл. 3).

Таблиця 3. Фрагмент наказу про облікову політику щодо пов'язаних сторін

Компанія А	
НАКАЗ №1 31 грудня 2014р. Про облікову політику підприємства	
м.Київ	
Відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні" №996-XIV від 16.07.1999р., НП(С)БО, П(С)БО та інших нормативно-правових актів, що регулюють порядок ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, а також з метою дотримання єдиних методів оцінки, обліку та процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності,	
НАКАЗУЮ:	
.....	1. Організація бухгалтерського обліку
.....	2. Методологічні аспекти облікової політики
Пов'язаними особами з метою розкриття інформації у фінансовій звітності та складання звітності із трансферного ціноутворення визнавати осіб, які відповідають критеріям, зазначеним у пп. "а"- "в" пп. 14.1.159 ПКУ. Перелік пов'язаних осіб згідно із цими критеріями наведено у додатку 8 до цього Наказу. Перегляд переліку пов'язаних осіб здійснюється щорічно в кінці звітного року комісією, склад якої подано у додатку 9 до цього Наказу.	
Оцінку активів або зобов'язань в операціях пов'язаних сторін здійснювати за методом балансової вартості.	
.....	
Генеральний директор	А.М. Копанчук
Ознайомлені з наказом:	
Фінансовий директор	І.П. Круглій
Головний бухгалтер	К.С. Прокопенко

Джерело: розроблено автором.

Отже, відображаючи інформацію в обліковій політиці підприємства щодо пов'язаних сторін, необхідно звернути увагу на наступне: для визначення порогу суттєвості впливу рекомендується використовувати правило

"20%", яке передбачено пп. 14.1.159 ПКУ і широко використовується у міжнародній практиці.

Схему взаємопов'язаних осіб, розрахунки часток і перелік усіх пов'язаних осіб пропонується оформити як

додаток до наказу про облікову політику. Хоча така вимога не передбачена законодавством, але це зручно на практиці і можна скористатися під час перевірок.

Висновки. Пов'язаними сторонами відносно підприємства можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які прямо або опосередковано здійснюють контроль над підприємством або суттєво впливають на його діяльність, а взаємовідносини між пов'язаними сторонами можуть носити характер контролю або суттєвого впливу. Відсутність абсолютного вимірника для визначення пов'язаності сторін. З цією метою пропонується визначити суттєвість впливу однією стороною на іншу виходячи із змісту операцій, їх обсягу, отриманих результатів і наскільки суттєво такі операції впливають на фінансову, інвестиційну та комерційну діяльність. Таким чином, лише аналіз сукупності усіх факторів сприятиме достовірному визначенню переліку пов'язаних сторін. Процес визначення пов'язаних осіб для відображення в обліковій політиці вимагатиме допомоги власників і юристів як свого підприємства так і інших підприємств. Причому, буде потрібна інформація, яка дуже часто становить комерційну таємницю і є закритою для бухгалтерів. Однак, лише прозорість структури власності компанії зробить механізм визначення пов'язаних осіб дієвим, а отриману інформацію достовірною.

Дискусія. Визначення пов'язаності сторін в практичній діяльності найчастіше асоціюється із трансфертним ціноутворенням. Вирішення питання трансфертного ці-

ноутворення, як способу для зниження податкового навантаження шляхом податкового регулювання з боку держави не є оптимальним. Організація ефективної системи бухгалтерського обліку для забезпечення інформаційних потреб діяльності підприємств щодо розрахунку податків за результатами операцій між пов'язаними сторонами є одним із способів вирішення даного завдання.

Список використаних джерел

1. Кулик В.А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку: [монографія] / В.А. Кулик – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2014. – 373 с.
2. Трансфертне ціноутворення: український варіант / Жукова О.В., Дубницький В.І., Вареня В.О. та ін.; Юстініан – К., 2014. – 184 с.
3. П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції" / Міністерство фінансів України. – 22.09.2015. – Режим доступу : <http://minfin.gov.ua>.
4. П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" / Міністерство фінансів України. – 22.09.2015. – Режим доступу : <http://minfin.gov.ua>.
5. П(С)БО 23 "Розкриття інформації щодо пов'язаних осіб" / Міністерство фінансів України. – 22.09.2015. – Режим доступу : <http://minfin.gov.ua>.
6. МСБО 28 "Інвестиції в асоційовані підприємства" / Міністерство фінансів України. – 22.09.2014. – Режим доступу : <http://msfz.minfin.gov.ua>.
7. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>
8. Целуйко О. Пов'язані особи: визначення та відображення в обліковій політиці підприємства / О.Целуйко // Бібліотека Баланс. – 2015. – №13. – С.31-36.
9. Nekhili M., Cherif M. (2011). Related parties transactions and firm's market value: the French case, Review of Accounting and Finance, Vol. 10 Iss: 3, pp.291–315. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/14757701111155806>

Надійшла до редколегії 10.08.15

Б. Засадный, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ УЧЕТНОЙ ПОЛИТИКИ ПРЕДПРИЯТИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО СВЯЗАННЫХ СТОРОН

В статье обоснованы подходы к классификации связанных сторон, определены критерии связанности лиц, осуществлено критический анализ методов определения цены при трансфертных операциях между связанными сторонами и предложен фрагмент приказа об учетной политике, в котором отображается информация о связанных сторонах.

Ключевые слова: связанные стороны, учетная политика, существенное влияние, контроль, трансфертные операции.

B. Zasadnyi, PhD in Economics, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FORMATION OF THE ENTITY'S ACCOUNTING POLICIES WITH REGARD TO RELATED PARTIES

The article solved the problem concerning the development and practical application of accounting policies with regards to related parties. One element of the company's accounting policies is to establish the principles of classification of related parties and their list considering materiality relations. In addition, the company must determine its related entities for the purposes of transfer pricing. Based the criteria definition and classification of related parties, proposed that the significance of the impact of one party to another based on the content of operations, their volume, the results and how such operations significantly affect the financial, investment and commercial activities. Only an analysis of all the factors together contribute to reliable estimates list of related parties. The critical analysis are made of methods for determining transfer prices for transactions, designed piece order of accounting policies, which reflected information about related parties.

Keywords: related parties, accounting policies, significant influence, control, transfer operations.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 30-33

УДК 330.341.1

JEL L31

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/5>

Н. Ігнатович, канд. екон. наук, доц.,

В. Гура, канд. екон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МОТИВАЦІЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ У ПАРАДИГМІ ФІЛОСОФІЇ ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто особливості творчої активності людини як джерела потужної енергії для господарського розвитку. Показано зосередженість філософії господарства саме на розкритті смислоутворюючих ціннісних установок та моральних принципів людини, які проявляються в її господарській діяльності. Виділено смислову різницю між творчою діяльністю та креативністю людини за критерієм їх спрямування на реалізацію різного рівня цілей. Досліджено важливість і необхідність саме духовної мотивації підприємств для вирішення як економічних, так і соціальних завдань, що покращує та підвищує морально-ціннісні орієнтири у суспільстві.

Ключові слова: філософія господарства, методологія дослідження, творча активність, мотивація, моральні цінності, креативний клас.

Вступ. За умов загострення вкрай складних та суперечливих процесів сучасного розвитку людства, значною мірою зумовленого висуванням на домінуючі по-

зиції в економічних і філософських концепціях неоліберальних та неоконсервативних доктрин, які були закладені як теоретичне підґрунтя розгортання глобалізацій-

ного процесу в останню чверть XX сторіччя, наростає сучасна потреба у радикальному перегляді цих доктрин, які і досі посідають місце провідної економічної парадигми. Характеризуючи особливості сучасного процесу глобалізації, відомий український економіст академік В.М. Гесць зазначає: "... Він, руйнуючи сучасну культуру, знищує і зміст економічного та політичного розвитку світу. Такий зміст процесу глобалізації дозволив дослідникам стверджувати, що духовно-ціннісна криза, яка наближається, здатна спричинити катаклізми планетарного масштабу; причому реалії підтверджують і вказують, що перші виразні ознаки таких катаклізмів уже наявні" [1, с. 288]. Це проявляється у виникненні за сучасних умов численних загроз людству, веде до катастрофічного накопичення та переплетення гострих кризових явищ соціального, економічного, фінансового, екологічного, культурного та духовного плану. Дані процеси посилюють необхідність зміни домінуючого в сучасних наукових дослідженнях економіко-філософського підходу, зокрема, вимагають теоретико-методологічної переорієнтації економічної науки. "Глобальна економіка тільки що отримала досвід, який міг закінчитися для неї смертю. Криза виявила не тільки вади основної економічної моделі, але і вади нашого суспільства", – підкреслює Дж. Стігліц [2, с. 327].

Стосовно подолання цих вад великі можливості спроможний надати такий актуальний напрям сучасної науки, як філософія господарства, що, на думку відомого російського прибічника цього напрямку Ю.М. Осипова, представляє собою "не просто синтез філософії та теоретичної економіки, а особливе узагальнююче знання, для якого характерний не стільки опис господарського буття, скільки розкриття його метасмислів" [3, с. 87]. Зосередженість філософії господарства на пізнанні глибинних смислів господарської діяльності надає можливість подолати вузький прагматично-утилітаристський підхід до розуміння економічного буття. "Таким чином, – стверджують відомі українські фахівці В.Д. Базилевич і В.В. Ільїн, – розширюються горизонти економічної теорії, оскільки розкривається роль *позаекономічних факторів* при дослідженні поведінки суб'єкта господарювання" [4, с. 99]. Такий підхід дозволяє по-новому, з принципово інших методологічних позицій розглянути проблему мотивації господарської діяльності, ніж її традиційні трактування у домінуючій парадигмі економічної теорії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом прибічники філософії господарства активно розвивають дослідження важливих проблем господарської діяльності, зокрема, і проблеми її мотивації, яка розглядається під кутом зору розгортання творчої активності особистості. Різноманітні думки з приводу цих проблем висвітлені у працях таких науковців, як Осипов Ю.М., Базилевич В.Д., Ільїн В.В., Панарін О.С., Тутов Л.А. Зотова Є.С., Попов О.К., Румянцев М.О., Шулевський М.Б. та інші. У зв'язку з цим нової актуальності набули дослідження даних проблем Булгаковим С.М., Вишеславцевим Б.П. та іншими фахівцями "срібного віку".

Проте у цих працях увага приділена дослідженню лише окремих аспектів мотивації творчої активності. Тому мета статті полягає в узагальненні сучасних поглядів і підходів прибічників філософії господарства щодо мотивації творчої активності як "вищого прояву господарювання" (Ю.М.Осипов) та у розробці на цій основі теоретичних засад альтернативних прагматично-утилітаристським, зокрема, біхевіористським концепціям мотивації господарської діяльності.

Методологія дослідження. Методологічну базу дослідження складають передусім основні теоретичні по-

ложення і дослідницькі підходи, притаманні філософії господарства. Провідний методологічний принцип філософії господарства полягає у розмежуванні смислових відмінностей між господарством та економікою. Господарство розглядається як "саме життя, що береться переважно зі сторони його творчої діяльності" [5, с. 9]. У відповідності до цього у парадигмі філософії господарства господарська діяльність розуміється як набагато ширша, ніж економічна, у вищих проявах її можна розглядати як творчу активність особистості.

У статті використані загальнонаукові та спеціальні методи, за допомогою яких було розглянуто процеси, явища у їх взаємозв'язку, використовувалися методи логічного аналізу, порівняння, методи системного аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії.

Теоретичну основу дослідження склали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблематики мотивації творчої активності особистості.

Результати. Розглядаючи людину як центральну ланку господарства, яка активно перетворює світ, філософія господарства виходить з того, що "моральний підхід має бути орієнтиром для людської діяльності у різних сферах господарства. Завдяки таким орієнтирам філософія господарства дозволяє розглядати духовність в якості визначального начала у господарстві" [6, с. 14]. У зв'язку з цим важливого значення у господарській діяльності набуває реалізація творчої активності людини. Виступаючи як спосіб прояву глибинної духовної сутності особистості, вона наповнена особливими метафізичними смислами, тому досить плідним є дослідження її мотивації саме у парадигмі філософії господарства, якій "притаманна цілісність, що органічно поєднує в собі зліт найабстрактнішої думки та сферу трансцендентного" [7, с. 40]. Такий підхід передбачає розгляд сутнісної природи творчої активності, її внутрішніх сил, ціннісних установок та морально-етичних вимірів, дає можливість найбільш ґрунтовно розкрити глибинні особливості мотивації творчої активності, виявити її аксіологічні аспекти, які полягають у внутрішньому мотивуванні творчості через самореалізацію інтелектуальних та духовних сил і здібностей людини. Філософія господарства зосереджує свої дослідження саме на розкритті смислоутворюючих ціннісних установок та моральних принципів особистості, які проявляються в її господарській поведінці, на врахуванні етичних та духовних вимірів мотивації людської діяльності.

Особливості мотивації істинної творчої діяльності як прояву натхнення та самореалізації особистості полягають в ініціюванні внутрішніх сил особистості екзистенціальними детермінантами, пов'язаними з тим, як особистість вирішує для себе глибинні питання про сенс життя, яким чином вона визначає свій образ належного. При цьому людина входить у сферу абсолютних вічних цінностей, вищих метафізичних смислів, що впливають на формування її цільових орієнтирів. "Вільна особистість, яка діє за цілями, стоїть під категорією належного", – зазначає відомий російський філософ Б.П. Вишеславцев [8, с. 655].

Відкинувши релігійне сприйняття світу, притаманне традиціоналізму, поставивши на місце релігії віру у безмежну велич розуму людини, ліберальна ідеологія, що виникла в епоху Просвітництва і згодом перетворилася на провідну ідеологію Заходу, позбавилася метафізичних складових, розірвала зв'язок мотивації людської діяльності з впливом вищих сил, абсолютних ідеалів і принципів, зумовлених трансцендентними детермінантами. На відміну від західної неокласики, а також тих напрямів неоінституціоналізму, які відповідно до визначальних принципів ліберальної філософії ціннісного

нігілізму зводять мотивацію дій людини передусім до реалізації її егоїстичних бажань, досягнення суто матеріальних цілей максимізації особистої вигоди, добробуту, корисності та реалізації приватних інтересів, тобто обмежуються дослідженням мотивації у контексті цільо-раціонального підходу, філософія господарства зосереджує свою увагу на дослідженні мотивації в контексті ціннісної раціональності (М. Вебер). Така мотивація найбільше відповідає природі істинної творчої діяльності, оскільки пов'язана не з прагматичними цілями утилітарної максимізації особистої корисності, вигоди, зиску як мотиваційної основи поведінки, а з ціннісною орієнтацією на образ належного, на реалізацію абсолютного ідеалу, який формується під впливом трансцендентних, провіденціальних сил. Як підкреслював видатний засновник філософії господарства С.М. Булгаков, "...абсолютний ідеал вище дослідного обґрунтування, бо він корениться в істинах метафізичних і релігійних" [9, с. 720-721].

Тривалий час образ належного формувався у західному суспільстві під визначальним впливом його традиційних релігійних цінностей та метафізичних вимірів. Проте у Новий час у суспільстві відбулися кардинальні зміни: на місце вищих метафізичних, абсолютних цінностей був поставлений розум людини, а місце християнської релігії посіла новітня "релігія" прогресу, спрямованого на підкорення людині сил природи і забезпечення її добробуту за допомогою науки. При цьому, на думку Й. Ратцингера (Бенедикта XVI), "практично відбулася відмова від поняття істини, його замінили поняттям прогресу" [10, с. 116]. Ці принципові зміни "суттєвим чином зумовили руйнацію очевидних раніше моральних цінностей" [10, с. 31], що призвело, зокрема, до трансформації характеру творчої діяльності та зміни її мотивації, яка особливо яскраво проявилася у сучасну постхристиянську епоху. "Розчаклування світу" (М. Вебер), десакралізація людської діяльності, які відбулися у процесі секуляризації суспільства, призвели до знищення визначальної ролі екзистенціальних детермінант, провіденційно-релігійних, метафізичних чинників внутрішньої мотивації людської діяльності і таким чином зумовили збіднення, вичерпання її творчих потенцій.

Річ у тім, що мотивація, спрямована на розгортання внутрішніх сил людської діяльності під впливом екзистенціальних детермінант, спроможна ініціювати колосальну енергію людини, розкрити її безмежні творчі можливості, здійснити фантастично величні задуми щодо вдосконалення реального світу. Така мотивація, що спрямовує дії людини на втілення образу належного, на досягнення високих ідеалів, морально орієнтованих цілей, надає людській діяльності духу пасіонарності. "Вихід особистості за межі історичного часу – спрямованість до надемпіричного, трансцендентного знання долучає її до змістовних енергій Абсолюту", – стверджує М.А. Румянцев [11, с. 57]. Ініціюючи потужну енергетику дій людини, ціннісна мотивація надихає її на найнапруженішу наполегливу діяльність не лише у пізнанні, але й у перетворенні реального світу, спрямовує людські сили на розв'язання і здійснення найскладніших завдань. Духовні енергії пасіонарності втілюються у творчій активності такого рівня якості та сили, який не можна забезпечити на засадах суто матеріального стимулювання або спрямування дій на втілення "моралі успіху", особистих досягнень та власного самоствердження.

"Абсолютна десакралізація", яка, за висновком Й. Ратцингера (Бенедикта XVI), "переважає на Заході" [10, с. 93], призвела до того, що на місце екзистенціальних цінностей, відчуття трансцендентного були поставлені передусім суто прагматичні, утилітарні цілі "економічної людини" або гедоністичні "цінності" та

уподобання "граючої людини" сучасного постмодерну. Це зумовило висування на перший план різноманітних ліберальних біхевіористських теорій мотивації, які тим чи іншим способом фіксують взаємозв'язок між матеріальною винагородою або досягненням інших прагматичних цілей і результатом певної діяльності. Використання цих теорій хоча і сприяло заохоченню збільшення результатів тих видів трудової діяльності, у яких творча складова є мінімальною або взагалі відсутня, але не в змозі ініціювати пасіонарну енергію істинно творчої діяльності. Це означає, що за умов сучасної "метафізичної інфляції" (Ф.А. Степун) поступово вичерпуються творчі потенції людських дій. Діяльність, яка не відчуває поклику втілення вищих метафізичних смислів буття і повністю замикається в межах емпіричної сфери ринкової кон'юнктури та суто прагматичних цілей збагачення, наживи, зиску, втрачає духовну енергетику, трансформує іманентну природу справжньої творчості. "Людина творчої праці, – стверджує відомий російський філософ О.С. Панарін, – це особистість, орієнтована не ззовні, а зсередини – будь-яке "ззовні" загрожує порушити іманентність творчого процесу, що підкоряється тільки своїм цілям. Енергетика творчого уявлення негайно падає, як тільки творець з автономної перетворюється на гетерономну особистість, що відкликається на кон'юнктуру" [12, с. 458].

Мотивація, яка налаштовує людину "на кон'юнктуру", на досягнення суто матеріальних цілей або орієнтується на "мораль успіху" та особистих прагматичних досягнень, сприяє отриманню бажаного результату традиційної, рутинної діяльності, проте не спроможна ініціювати енергетику істинно творчого перетворення світу, викликати величезні людські сили, здатні шляхом напруженої праці приборкувати природні стихії, пізнавати і підкоряти природну речовину та енергію, створювати істинно нове, розв'язувати неймовірно важкі завдання, брати участь у вдосконаленні реального буття. Це призводить до втрати онтологічного змісту творчої діяльності та її перетворення на креативну діяльність. Внаслідок цих процесів за умов постіндустріальної економіки створюється новий креативний клас. Як підкреслюють російські дослідники О.К. Попов і А.О. Соболевська: "Цей креативний клас займається постіндустріальною творчістю, але в її "креативному розумінні", тобто такою, і тільки такою, творчістю, яка неодмінно приносить високу додаткову вартість у всіх видах діяльності..." [13, с. 210]. В існуючих дослідженнях постіндустріального суспільства креативність і творчість, як правило, розглядаються як поняття тотожні чи дуже близькі. Ми вважаємо, що їх не можна отожднювати, а навпаки, слід розглядати як різні форми людської самореалізації, оскільки, на наш погляд, між креативною і творчою діяльністю існує суперечність, що проявляється як "конфлікт між ідеєю свободи як свавільного вибору та ідеєю свободи як співучасті у Божественній творчості" [8, с. 655].

Саме "співучасті у Божественній творчості" зумовлює онтологічний характер творчої діяльності, якого позбавлена креативна діяльність. Якщо справжня творча діяльність спрямована на дійсний пошук реальних відповідей на суворі виклики сучасності, на реальне перетворення світу, то креативна діяльність, яка саме набуває домінування у сучасну епоху постмодерну, виступає здебільшого як паліатив творчості, як лише імітація знаходження реальних відповідей на загрозливі виклики дійсності, як засіб уникнення цих викликів. Як провідний чинник господарського розвитку онтологічна за своєю сутністю творча діяльність слугує перетворенню небуття у реальне буття, спрямована на досягнення науково-технічного прогресу, які дійсно підвищують

продуктивність праці на основі нових відкриттів енергії та речовини природи. Викликана ж сучасною "метафізичною інфляцією" втрата онтологічного змісту творчої діяльності означає її віртуалізацію, втечу у значно більш легкі види діяльності, що стосуються не перетворення реальності, а переважно лише маніпулювання її знаками чи символами і нагадують досить привабливе занурювання в ігрову сферу замість розв'язання дійсних складних проблем реального світу. Деонтологізація творчої активності призводить до її перетворення на креативну діяльність. Відрив від реальних процесів буття проявляється у тому, що остання у повній відповідності до пріоритетів епохи постмодерну замість пошуку шляхів пізнання і підкорення природи, підвищення продуктивності праці, реального покращення життя суспільства, здійснюваних на основі кардинальних відкриттів НТП та його фундаментальних інновацій, виступає переважно як діяльність, спрямована на пошуки нових шляхів збагачення, знаходження більш вигідних, часто тінхових практик участі у перерозподільних спекулятивно-лихварських процесах сучасної економіки.

Висновки. Така трансформація творчої активності означає, що поступово втрачається її значення внутрішнього духовного джерела господарської діяльності, яка в змозі перетворити реальну дійсність в інтересах усього соціуму. Відбувається вичерпання справжніх творчих потенцій, спроможних вдосконалити життя всього суспільства, всього людства.

На пострадянському просторі здійснювані протягом понад двох десятиліть спроби проведення сучасної модернізації економіки виявляються марними, зокрема і тому, що вони здійснюються в епоху, яка позбулася мотиваційного впливу на поведінку більшості великих підприємців вищих смислоутворюючих цінностей. На місце цінностей, що спрямовують діяльність людини на служіння надособистим інтересам, для переважної частини підприємницької еліти поставлені прагматичні цілі служіння лише власним меркантильним інтересам та задоволенню гедоністичних бажань. Сьогодні в країні, реальна економіка якої процесами деіндустріалізації та руйнації відкинута у контрмодерн, економічна еліта орієнтується переважно на стиль життя та цінності постмодерну західного суспільства. За таких умов модерні-

зація нашої економіки та підвищення її конкурентоспроможності, що є нагальними завданнями сучасного розвитку держави, уявляються вкрай проблематичними. Реальне розв'язання неймовірно важких завдань, що постали перед нашою економікою у цей кризовий час, потребує національної еліти, спроможної відчувати вплив вищих ціннісних мотивацій творчої активності.

Дискусія. Незважаючи на актуальність проведених досліджень щодо необхідності мотивації творчої активності особистості, все ж таки залишається особливо гострим питання розповсюдження морально-ціннісних орієнтирів у суспільстві і у підприємницькому середовищі. Дійсно, існує потреба у чіткому роз'ясненні як бізнесу, так і суспільству особливостей мотивації саме творчої активності людей в нашій державі, аргументації її важливості для виходу з глибокої економічної та фінансової кризи і непростої політичної ситуації.

Список використаних джерел

1. Гесць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. – К., 2009.
2. Стюарт Дж. Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. – М., 2011. DOI: <http://dx.doi.org/10.9783/9780812204933.139>
3. Цит. по: Философ хозяйства – 2 (к 10-летию журнала "Философия хозяйства" / Под ред. Е.С. Зотовой. – Екатеринбург, 2009.
4. Базилевич В.Д., Ильин В.В. Метафизика экономики. – К., 2007.
5. Осипов Ю.М. Экономика в лучах философии хозяйства: Металогия и метаистория // Философия хозяйства. – 2003. – № 2.
6. Туттов Л.А. Философия хозяйства: теоретические рубежи // Философ хозяйства – 2 (к 10-летию журнала "Философия хозяйства" / Под ред. Е.С. Зотовой. – Екатеринбург, 2009.
7. Шулевский Н.Б. Философия хозяйства ... традиционная наука? // Философ хозяйства – 2 (к 10-летию журнала "Философия хозяйства" / Под ред. Е.С. Зотовой. – Екатеринбург, 2009.
8. Вишеславцев Б.П. Кризис индустриальной культуры. Избранные сочинения. – М., 2006.
9. Булгаков С.Н. От марксизма к идеализму. Статьи и рецензии. 1895 – 1903. – М., 2006.
10. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Ценности в эпоху перемен. О соответствиях вызовам времени. – М., 2007.
11. Румянцев М.А. Диалектическая задача философии хозяйства // Философ хозяйства – 2 (к 10-летию журнала "Философия хозяйства" / Под ред. Е.С. Зотовой. – М., 2009.
12. Панарин А.С. Православная цивилизация в глобальном мире. – М., 2003.
13. Попов А.К., Соболевская А.А. Конкретная философия постиндустриального хозяйства // Философ хозяйства – 2 (к 10-летию журнала "Философия хозяйства" / Под ред. Е.С. Зотовой. – Екатеринбург, 2009.

Надійшла до редколегії 05.09.15

Н. Игнатович, канд. экон. наук, доц.,

В. Гура, канд. экон. наук, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

МОТИВАЦИЯ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ В ПАРАДИГМЕ ФИЛОСОФИИ ХОЗЯЙСТВА

Рассмотрены особенности творческой активности человека как источник мощной энергии для развития экономики. Показана сосредоточенность философии хозяйства именно на раскрытии смыслообразующих ценностных установок и моральных принципов личности, которые проявляются в ее хозяйственной деятельности. Показана смысловая разница между творческой деятельностью и креативностью человека за критерием их направленности на реализацию разного уровня целей. Исследована важность и необходимость именно духовной мотивации предпринимателей для решения как экономических, так и социальных заданий, которые улучшают и повышают морально-ценностные ориентиры в обществе.

Ключевые слова: философия хозяйства, методология исследования, творческая активность, мотивация, моральные ценности, креативный класс.

N. Ignatovych, PhD in Economics, Associate Professor,

V. Gura, PhD in Economics, Assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CREATIVE ACTIVITY MOTIVATION IN PHILOSOPHY OF ECONOMY PARADIGM

The features of person's creative activity as powerful energy source are considered for economy development. The concentration of philosophy of economy is shown exactly on opening context forming valued options and personalities' moral principles that show up in his or her entrepreneurial behavior. It is described, that into place of values, as end activity of person to service to the superpersonal interests, for repressing part of enterprise elite pragmatic whole services are put only to own mercantile interests and satisfaction of private desires. It is exposed, that an economic elite is oriented mainly on a lifestyle and western society's values. The difference is shown between creative activity and creativity of person according to such criteria as result in realization of different level aims. Importance and necessity exactly of spiritual motivation of entrepreneurs are investigated for the decision of both economic and social tasks, that improve and promote the morally-valued reference-points in society, assist to innovative development of economy. It is proved that there is a need in clear explanation to both business and society of motivation features of people's creative activity in our state, argumentations of its importance for solving a deep financial crisis and not simple political situation.

Keywords: philosophy of economy, research methodology, creative activity, motivation, moral values, creative class.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 34-40

УДК 331.1:331.2, 657.1: 657.6

JEL M40, M41, M 42

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/6>

Т. Мельник, канд. екон. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ІНДЕКСАЦІЯ ДОХОДІВ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА: ОБЛІК ТА КОНТРОЛЬ

У статті досліджуються теоретичні та практичні аспекти проведення індексації доходів працівників підприємства, відображення цього процесу в обліку та звітності, а також визначенні процедури контролю та відповідальності підприємства.

Ключові слова: індексація, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, працівник, заробітна плата, споживчі ціни, контроль.

Вступ. Однією з першочергових проблем розвитку економіки країни та окремих її галузей є низький рівень життя населення (в т.ч. працюючого), а саме рівень його доходів. Основною державною соціальною гарантією та фактором економічної безпеки країни повинна бути мінімальна заробітна плата. Невиправдано низький її розмір генерує зниження продуктивності праці та споживчого попиту, падіння тривалості життя, підвищення рівня захворюваності населення (в т.ч. працюючого) та скорочення його чисельності, погіршення криміногенної ситуації.

Для запобігання цьому необхідна система соціальних гарантій і підтримки населення, яка передбачає: забезпечення зайнятості населення на основі ефективної політики підбору і розстановки кадрів; надання роботи населенню, що вивільняється, шляхом його перерозподілу між галузями виробництва і сферами економіки з використанням перепідготовки і навчання; встановлення розміру і виплату допомоги, надання пільг і інших компенсацій тимчасово непрацюючим; компенсацію населенню втрат, пов'язаних із зростанням цін на товари і послуги (особливо інвалідам, пенсіонерам і іншим низько оплачуваним верствам населення); індексацію доходів населення з урахуванням зростання споживчих цін. Індекси інфляції зростають, усе дорожчає! А що із заробітною платою? Її роботодавець зобов'язаний індексувати! Адже саме індексація повинна "підтягувати" купівельну спроможність до нових цін. Щодо ефективності "підтягування" можна посперечатися. А ось що сама індексація – додаткові витрати роботодавця та головний біль для бухгалтера – знають не з чуток і всі працівники.

Метою дослідження є вивчення та обґрунтування механізму здійснення індексації грошових доходів працівників підприємств на підставі законодавчих актів та нормативних матеріалів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

- визначення грошових доходів працівників підприємства, які підлягають індексації;
- розглянути порядок обчислення індексу споживчих цін для проведення індексації;
- вивчення особливостей відображення в бухгалтерському обліку та звітності сум індексації грошових доходів працівників підприємств;
- встановити суб'єктів, які здійснюють нагляд та контроль за порушенням трудового законодавства України в частині проведення індексації доходів працівників підприємства;
- узагальнити види відповідальності підприємства за порушення трудового законодавства.

Об'єктом дослідження є індексація доходів працівників підприємства та відображення її результатів в обліку й звітності підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних, організаційних та практичних засад здійснення індексації доходів працівників підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Індексація доходів населення, в т.ч. працівників підприємства є об'єктом наукових досліджень, критичного аналізу складових нормативно-правових актів держави та облікової політики суб'єктів господарювання різних форм власності як політиків, науковців, професійних фахівців-бухгалтерів, контролерів та аналітиків, які висвітлюються у публічних виступах на конференціях, круглих столах, в пресі, на радіо і телебаченні.

Однак попри велику кількість праць питання сутності і значення індексації доходів працівників підприємства, а також методичних аспектів її нарахування та виплати, залишаються неповною мірою дослідженими й узагальненими.

Методологія дослідження. Методологічною базою підготовки та написання статті стали загальнонаукові методи, а саме: метод системного підходу, аналіз і синтез, метод порівняння, індуктивно-дедуктивний підхід, історичний метод тощо. На основі методу системності розглянуто сутність індексації та визначено її порядок проведення. Табличний метод дослідження використаний для узагальнення показників соціальних стандартів в Україні, для визначення об'єктів індексації, застосування величини прожиткового мінімуму – базового державного соціального стандарту в межах якого проводиться індексація, а також узагальнено відповідальність підприємства за порушення законодавства про працю. Також за допомогою методів порівняння, індукції та дедукції розглянуто порядок нарахування індексації доходів працівників підприємства.

Основні результати. Державні гарантії щодо індексації доходів населення з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності їх грошових доходів в умовах зростання цін установлює стаття 18 Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" від 05.10.2000 № 2017-III, яка зазначає, що індексацію грошових доходів працівників слід проводити обов'язково.

Базовим державним соціальним стандартом є **прожитковий мінімум** на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

До числа основних державних соціальних гарантій включаються [1]:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Таблиця 1. Показники соціальних стандартів в Україні на 2015 рік (з урахуванням змін з 01.09.15)

Показники	3 01.01.2015 р.	3 01.09.2015 р. (нова редакція)	3 01.12.2015 р.(стара редакція)
Розмір місячної мінімальної зарплати	1218,00	1378,00	1378,00
Розмір годинної мінімальної зарплати	7,29	8,29	8,25
Розмір прожиткового мінімуму на одну особу	1176,00	1330,00	1330,00
Розмір прожиткового мінімуму для дітей віком до 6 років	1032,00	1167,00	1167,00
Розмір прожиткового мінімуму для дітей віком від 6 років до 18 років	1286,00	1455,00	1455,00
Розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб	1218,00	1378,00	1378,00
Розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність	949,00	1074,00	1074,00

Джерело: http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/polezn_inf/proj_min/ [6].

Від розмірів прожиткового мінімуму на працездатну особу та мінімальної заробітної плати залежить низка показників, що використовуються бухгалтерами в поточній

роботі при розрахунках за виплатами працівникам підприємства (табл.1).

Таблиця 2. Застосування величини прожиткового мінімуму на працездатну особу

Випадки застосування	Величина у 2015 році	Підстава
При визначенні граничного розміру доходу, що дає право на застосування податкової соціальної пільги	1710 грн. (1218 грн. x 1,4, округлені до найближчих 10 грн.)	П.п. 169.4.1 ПКУ
При визначенні розміру податкової соціальної пільги для будь-якого платника податку на доходи фізичних осіб (у розмірі, що дорівнює 50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законом на 1 січня звітного податкового року)	609 грн	П.п. 169.1.1 ПКУ
При визначенні максимальної величини бази нарахування ЄСВ	у січні – серпні – 20 706 грн.; у вересні – грудні – 23 426 грн.	П. 4 ст. 1 Закону № 2464
При визначенні суми, що не обкладається податком на доходи, сплаченої роботодавцем на користь вітчизняних вищих та професійно-технічних навчальних закладів за фізичну особу, але не вище розміру, визначеного в абзаці першому п. п. 169.4.1 ПКУ за кожний повний або неповний місяць підготовки або перепідготовки такої фізичної особи, незалежно від того, чи перебуває ця особа у трудових відносинах з роботодавцем, але за умови, що вона уклала з ним письмовий договір (контракт) про взяті зобов'язання щодо відпрацювання в такого роботодавця після закінчення вищого та/або професійно-технічного навчального закладу й отримання спеціальності (кваліфікації) не менше трьох років	1710 грн. за кожний повний або неповний місяць підготовки або перепідготовки такої фізичної особи	П.п. 165.1.21 ПКУ
При визначенні допомоги на поховання платника податків, яка не обкладається податком на доходи та надається роботодавцем такого померлого платника податку за його останнім місцем роботи (у тому числі перед виходом на пенсію)	3420 грн	П.п. "б" п.п. 165.1.22 ПКУ
При визначенні розміру нецільової благодійної допомоги, що не обкладається податком на доходи фізичних осіб, у тому числі матеріальної, яка надається резидентами – юридичними або фізичними особами на користь платника податку	1710 грн	П.п. 170.7.3 ПКУ
При індексації заробітної плати. Заробітна плата індексується в межах прожиткового мінімуму на працездатну особу	у січні – серпні – 1218 грн.; у вересні – грудні – 1378 грн.	Ст. 2 Закону № 1282

Джерело: http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/polezn_inf/proj_min/ [6].

Дані таблиці 2 засвідчують, що одним із випадків застосування прожиткового мінімуму є індексація заробітної плати працівників підприємства, яка є складовою поточних виплат працівникам відповідно до П(с)БО № 26 "Виплати працівникам" (рис.1).

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівнику за виконану ним роботу [12]. Для оцінки розміру заробітної плати працівників застосовують показник фонду оплати праці (далі – ФОП). Для визначення доходів працівників підприємства використовуємо Інструкцію зі статистики заробітної плати від 13.01.2004 р. № 5 – доходи працівників підприємства утворюють виплати з фонду оплати праці та інші виплати, що не належать до такого фонду (рис.1). Індексація є складовою частиною додаткової заробітної плати, що входить до фонду оплати праці. 2. Правові засади проведення індексації, а також об'єк-

ти індексації (табл.2) визначено Законом України "Про індексацію грошових доходів населення" від 03.07.1991 №1282-XII (далі – Закон 1282); Постановою КМУ від 17.07.2003 р. №1078 "Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення" (далі – Постанова 1078); Законом України "Про Державний бюджет України на 2015 рік" від 28.12.2014 р. N 80-VIII (далі – Закон 80); Законом України №76-VIII від 28.12.2014 р. "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України".

Відповідно до Закону 1282 **індексація доходів** – це механізм підвищення доходів населення, що дає можливість частково або повністю відшкодувати подорожчання споживчих товарів і послуг

Індексації підлягають грошові доходи громадян, одержані ними в гривнях на території України і які не мають разового характеру [3].

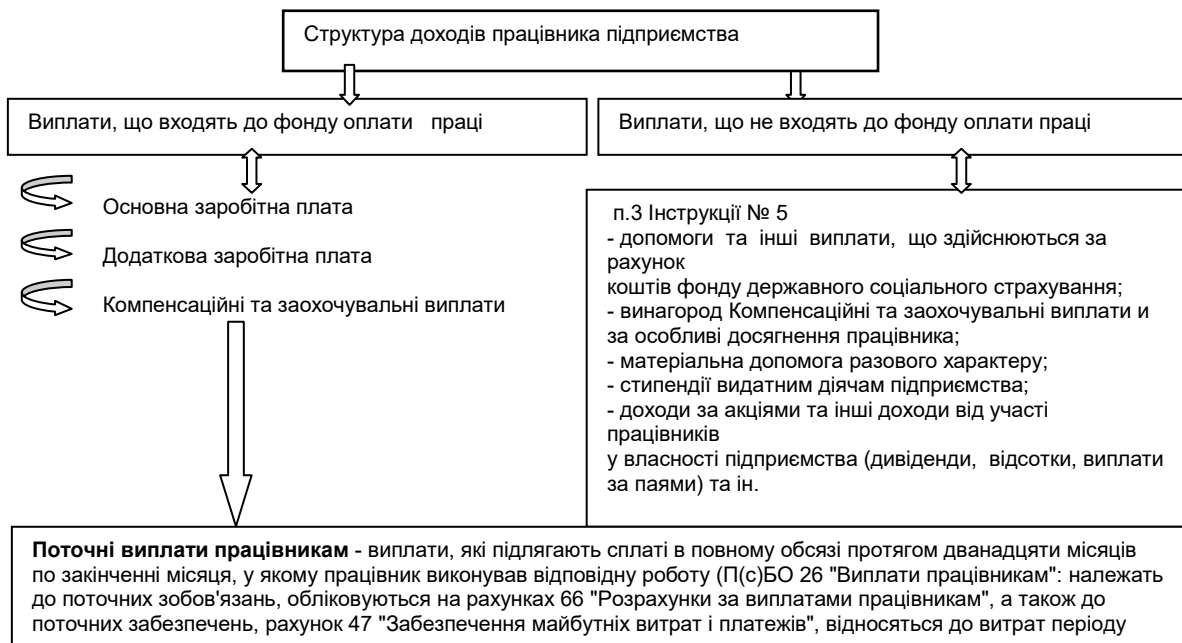

Рис. 1. Складові доходів працівників підприємства

Джерело: Складено автором за [9, 10].

Соціальні виплати, що мають цільовий і разовий характер (допомога при народженні дитини, допомога на поховання, матеріальна допомога, одноразова допомога при виході на пенсію тощо), а також допомога у зв'язку з вагітністю і пологами індексації не підлягають (згідно Закону 1282). Кабінет Міністрів України може встановлювати інші об'єкти індексації, що не передбачені Законом 1282. Таблиця 3 свідчить, що індексації підлягає оплата праці найманих працівників

підприємства, про що також зазначається в Кодексі законів про працю (ст.95 глави VII).

Отже, бухгалтеру підприємства потрібно чітко розуміти, які саме доходи працівника підлягають індексації, щоб підприємство не понесло не виправданих витрат з однієї сторони, а з другої – щоб не завищити витрати з метою оподаткування прибутку підприємства і відповідно заниження податкового зобов'язання з податку на прибуток, якщо це загальна система оподаткування.

Таблиця 3. Порівняння об'єктів індексації

Закон України "Про індексацію грошових доходів населення"	Порядок проведення індексації грошових догорів населення
➢ пенсії; ➢ стипендії; ➢ оплата праці (грошове забезпечення); ➢ суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; ➢ суми відшкодування шкоди, заподіяної працівникові каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також суми, що виплачуються особам, які мають право на відшкодування шкоди в разі втрати годувальника.	➢ пенсії (з урахуванням надбавок, доплат, підвищень до пенсії, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги на прожиття, державної допомоги та компенсаційних виплат, щомісячне довічне грошове утримання, що виплачується замість пенсії); ➢ стипендії; ➢ оплата праці найманих працівників підприємств, установ, організацій у грошовому виразі, яка включає оплату праці за виконану роботу згідно з тарифними ставками (окладами) і відрядними розцінками, доплати, надбавки, премії, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені законодавством, а також інші компенсаційні виплати, що мають постійний характер; ➢ грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби; ➢ суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (допомога по безробіттю, матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного, щомісячна грошова сума, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (з урахуванням виплат на необхідний догляд за потерпілим), щомісячна страхова виплата особам, які перебували на утриманні потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, страхова виплата дитині, яка народилась інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності).

Джерело: узагальнено автором за [3, 5].

3. Для розрахунку індексації бухгалтеру підприємства необхідні глибше вивчення та системний аналіз основних показників:

- базовий місяць – місяць і рік прийому працівника на роботу або період (місяць, рік), коли відбулося останнє підвищення йому заробітної плати. У базовому

місяці з моменту збільшення заробітної плати індексація не проводиться, базового місяця при прийомі на роботу ця норма не стосується;

- розмір заробітної плати згідно зі штатним розписом;
- розмір прожиткового мінімуму для різних груп населення. Заробітна плата буде індексуватися повніс-

тю, якщо вона нижче прожиткового мінімуму. У разі, якщо заробітна плата перевищує встановлений законом показник, то індексації підлягає лише сума в межах прожиткового мінімуму. Бюджетом України встановлено його розмір для працездатного населення;

- відсоток індексації, (індекс зміни споживчих цін), що публікується щомісяця Державною службою статистики України.

- проведення індексації сум заробітної плати можливо лише тоді, коли рівень індексу інфляції / споживчих цін перевищив поріг в 101 %.

Можна виділити основні правила здійснення індексації доходів працівників підприємства, дотримання яких дозволить бухгалтеру підприємства не допустити помилок:

- Індексації підлягають виплати працівнику у межах прожиткового мінімуму для працездатних осіб, розмір якого щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України (2015 рік: січень – серпень – 1218 грн; вересень – грудень – 1378 грн) [2,13];

- Важливо правильно визначити, який саме місяць буде базою у цілях нарахування індексації.

- Базовий місяць **до** 21.06.2012 р. (дата оприлюднення постанови КМУ від 13.06.2012 р. № 526) – це місяць, в якому останній раз було підвищено за-

робітну плату працівника, або місяць прийому працівника на роботу.

- Базовий місяць **після** 21.06.2012 р. – це місяць, в якому востаннє було підвищено заробітну плату працівника, або місяць, **попередній** місяць прийому працівника на роботу.

- Доходи, які індексуються? (Таблиця 3).

- Розрахунок поточної (далі – ПІ) та фіксованої (далі – ФІ) індексації (рис. 2).

Розрахунок індексу споживчих цін (далі – ІСЦ). Право на індексацію настає, коли індекс споживчих цін розрахований наростаючим підсумком, перевищить поріг індексації – **101 %**. Для кожного працівника розраховують **свій індекс** для проведення індексації. Розраховуємо ІСЦ **наростаючим підсумком**. Для цього перемножуємо індекси інфляції (для визначення нового індексу враховуємо попередній індекс, тобто новий індекс включає в себе і попередній).

Розрахунок припиняють **у місяці**, в якому: а) ІСЦ, розрахований наростаючим підсумком, перевищить поріг індексації – **101 %**; б) підвищилася зарплата за рахунок постійних складових. Ці місяці – **базові** для розрахунку ІСЦ наростаючим підсумком. З наступного місяця починають розрахунок **нового** індексу наростаючим підсумком для проведення подальшої індексації. Індексація заробітної плати цього місяця **не проводиться**.

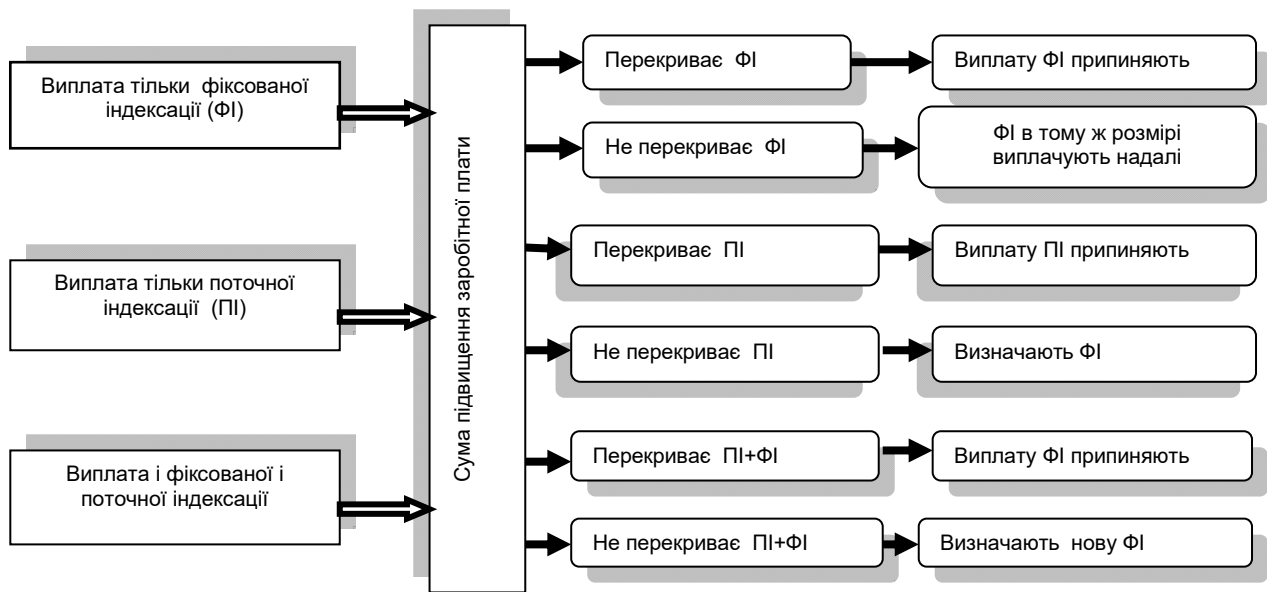

Рис. 2. Порядок визначення індексації в місяці підвищення заробітної плати

Джерело: складено автором за [5, 14].

Суму індексації заробітної плати (C_i) за місяць можна розрахувати за такою формулою:

$$C_i = D \times I : 100, \quad (1)$$

де D – дохід, який індексується; I – величина приросту ІСЦ у відсотках

Відповідно до пункту 6 Порядку 1078 виплата сум індексації грошових доходів здійснюється за рахунок джерел, з яких провадяться відповідні грошові виплати. Суми виплат, пов'язаних з індексацією заробітної плати працівників, відносяться до фонду заробітної плати. Виплата надбавок за складність і напруженість у роботі, а також премій здійснюється також у межах затвердженого фонду оплати праці. Чинним законодавством не передбачено черговість виплат сум індексації, надбавок та премій, що виплачуються у межах фонду оплати

праці. Одночасно Законом України від 28.12.2014 р. N 76-VIII внесено зміни, зокрема, до Закону України "Про індексацію грошових доходів населення" стосовно того, що проведення індексації грошових доходів населення здійснюється у межах фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів, бюджету Пенсійного фонду України та бюджетів інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування на відповідний рік [7].

4. У бухгалтерському обліку сума індексації відображається в тому ж порядку, що й заробітна плата, яка є об'єктом індексації. По дебету рахунків витрат (кл.8 (рах.81); кл. 9 (рах. 23, 91, 92, 93, 94), по кредиту рах. 66 (661) – нарахування суми індексації.

Сума індексації у складі заробітної плати є об'єктом для:

- нарахування й утримання єдиного соціального внеску (ЄСВ) на загальних підставах;

- утримання податку з доходів фізичних осіб на загальних підставах;

- утримання військового збору;
- визначення суми заробітної плати для застосування податкової соціальної пільги.

Для оформлення нарахованої індексації підприємства всіх форм власності застосовують дві типові форми, які затверджені наказом Держкомстату № 489 від 05.12.2008 року:

- П-6 "Розрахунково – платіжна відомість працівника – у якій вказують усі суми нарахованих працівнику виплат, в т.ч. індексацію ;

- П-7 "Розрахунково – платіжна відомість (зведена)" – зазначаються сумарні виплати за всіма працівниками.

Сума індексації доходів працівників підприємства відображається у такій звітності підприємства:

• **у фінансовій звітності :**

- ✓ форма 1 *Баланс (Звіт про фінансовий стан)* в III розділі пасиву "Поточні зобов'язання і забезпечення", стаття 1630 "Розрахунками з оплати праці" сальдо Кт рах 66;

- ✓ форма 2 *Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)* в III розділі "Елементи операційних витрат", стаття 2505 "Витрати на оплату праці" (По дебету рахунку витрат (кл.8 (рах.81); кл. 9 (рах.91, 92, 93, 94), рах. 23 по кредиту рах. 66 (661));

- ✓ форма 3 *Звіт про рух грошових коштів:*

- (прямий метод), розділ I "Рух коштів у результаті операційної діяльності" стаття 3105 "Витрачання на оплату праці" – Дт рах.66 в кореспонденції з Кт рах. 30, 31;

- (непрямий метод), розділ I "Рух коштів у результаті операційної діяльності" стаття 3564 "Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості по розрахунках з оплати праці" у графі "Надходження" відображається збільшення, у графі "Видаток" – зменшення.

• **у податковій звітності:**

- ✓ *Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку* за формою №1ДФ (Наказ Міністерства фінансів України 21.01.2015 № 4), розділ I "Суми доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і суми утриманого з них податку", у графі 3а показують загальну суму нарахованого доходу за квартал з урахуванням нарахованої індексації; у графі 4а – суму утриманого ПДФО. У графах 3 і 4 – суми фактично виплаченого доходу та перерахованого ПДФО відповідно. Інформацію про суму нарахованого військового збору на суму індексації наводять у розділі II розрахунку за формою №1ДФ за квартал: у рядку "Військовий збір" у графі 3а показують загальну суму нарахованого доходу за квартал з урахуванням нарахованої індексації; у графі 4а – суму утриманого збору. У графах 3 і 4 – суми фактично виплаченого доходу та перерахованого військового збору відповідно [8].

- *звітності по єдиному соціальному внеску (ЄСВ)* за формою додатка 4 "ЗВІТ про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахо-

ваного єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до фіскальних органів" відповідно до Порядку формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженого наказом Міністерства фінансів України 14.04.2015 № 435.

Для кожної із форм звітності встановлені свої строки звітування, також чітко встановлені строки сплати нараховань та утримань із суми заробітної плати (в т.ч. із суми індексації заробітної плати), порушення яких призводить до додаткових витрат підприємства у вигляді штрафів, пені.

5. Невиплата індексації (або виплата її не в повному розмірі) розглядається як порушення трудового законодавства. Державний нагляд та контроль за додержанням законодавства про працю юридичними особами незалежно від форми власності, виду діяльності, господарювання, фізичними особами – підприємцями, які використовують найману працю, здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зокрема, Державна служба України з питань праці, основні завдання та права якої визначено постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96 "Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці".

Основні процедури контролю за додержанням законодавства про працю, в т.ч. щодо індексації доходів працівників підприємства, включають:

- визначення інформаційної бази для здійснення контролю (спеціальна звітність, що подається до фонду соціального страхування; фінансова звітність підприємства, що перевіряється; податкова звітність; бухгалтерські книги, звіти, кошториси та інші реєстри синтетичного та аналітичного обліку; бухгалтерські розрахунки індексації доходів працівників підприємства тощо);

- ознайомлення під час проведення перевірок з інформацією, документами і матеріалами та одержувати від роботодавців необхідні для виконання контролю копії або витяги з документів, ведення яких передбачено законодавством про працю;

- видавати в установленому порядку роботодавцям обов'язкові до виконання приписи щодо усунення порушень законодавства про працю;

- складати у випадках, передбачених законом, протоколи про адміністративні правопорушення, розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення;

- вносити роботодавцям пропозиції про накладення дисциплінарних стягнень на посадових осіб, винних у порушенні законодавства про працю;

- передавати матеріали про порушення до правоохоронних органів.

Юридичні та фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю, несуть відповідальність у вигляді штрафу (табл. 4.)

Таблиця 4. Відповідальність за порушення законодавства про працю

порушення	розміри
фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час, установлений на підприємстві, та виплати заробітної плати (винагороди) без нараховування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податків	– тридцятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення (січень – серпень 2015 року – 1218 х 30= 36540 грн ; вересень – грудень 2015 року – 1378 х 30= 41340 грн).

Закінчення табл. 4

порушення	розміри
порушення встановлених строків виплати заробітної плати працівникам, інших виплат, передбачених законодавством про працю, більш як за один місяць, виплата їх не в повному обсязі	– трикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення (січень – серпень 2015 року – $1218 \times 3 = 3654$ грн; вересень – грудень 2015 року – $1378 \times 3 = 4134$ грн).
недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці	– десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення (січень – серпень 2015 року – $1218 \times 10 = 12180$ грн; вересень – грудень 2015 року – $1378 \times 10 = 13780$ грн).
порушення інших вимог трудового законодавства	– розмір мінімальної заробітної плати

Джерело: складено автором за [11].

Індексаційні порушення тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємств незалежно від форми власності та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності від тридцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до адміністративної відповідальності на підставі ст. 41 КпАП: перший раз – від 510 до 1700 грн; у разі повторного порушення протягом року від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – від 1700 до 5100 грн [12]. Рішення про накладення штрафу виносить суд на підставі протоколу, складеного за результатами перевірки Державної служби України з питань праці.

За результатами ревізії Державною фінансовою інспекцією до бюджетних установ можуть застосовуватися заходи впливу за порушення бюджетного законодавства (призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань, зупинення операцій з бюджетними коштами тощо), які негативно позначаються на її діяльності.

За необґрунтовану недоплату зарплати (виплату не в повному розмірі) бюджетників може перевірити й покарати згідно зі ст. 164.2 КпАП і Державна фінансова інспекція (штраф – від 8 до 15 нмдг, при повторному порушенні – від 10 до 20 нмдг) [12]. Тобто, за порушення законодавства про індексацію доходів працівників підприємства до роботодавця може бути застосована адміністративна та фінансова відповідальність.

Висновки. У процесі дослідження визначено, що активна трудова діяльність працівника повинна мотивуватися. І на першому місці за важливістю серед факторів, що впливають на ефективність використання робочої сили, знаходиться система оплати праці складовою якою є індексація. Тільки після задоволення матеріальних мотивів необхідними стають нематеріальні стимули, тобто соціальні (престижність праці, розуміння цінності та корисності праці, можливість професійно-кваліфікаційного росту) та моральні (нагороди, повага співробітників, можливість самовдосконалення і самовираження).

Вищевикладене свідчить про необхідність: доопрацювання законодавчих актів, які відносяться до індексації, для виключення будь-яких двозначних тлумачень; підвищення рівня просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення в питаннях захисту своїх трудових прав, зокрема з питань індексації доходів.

Дискусія. В Україні індексація повинна проводитися роботодавцями обов'язково, але, на жаль, цей обов'язок порушується як зі сторони роботодавця, так і зі сторони держави (в частині підвищення соціальних стандартів).

Тому, пріоритетним завданням є розробка чіткого алгоритму вирішення всіх ситуацій, які можуть виникнути при прийнятті рішення про необхідність нарахування індексації.

Список використаних джерел

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
2. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 р. № 80-VIII зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про індексацію грошових доходів населення: Закон України від 03.07.1991 №1282-XII зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2755-17
5. Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення: постанова КМУ від 17 липня 2003 р. № 1078 зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua>
6. Прожитковий мінімум [On-line] // – Режим доступу: http://www.nibufactor.ua/ukr/info/polezn_inf/proj_min/
7. Зарплатна індексація: просто про складне // Оплата праці, №11 від 11.06.2015 [On-line] // – Режим доступу: <https://buhgalter.com.ua/>
8. Порядок заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 13.01.2015 р. № 4.
9. Інструкція зі статистики заробітної плати, затверджена наказом Держкомстату України від 13.01.2004 р. № 5.
10. П(с)БО 26 "Виплати працівникам", наказ Міністерства фінансів України від 28.10.2003 № 601 [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>
11. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 332 – VIII зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/>
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 80731 – X зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
13. Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2015": Закон України від 17.09.2015 № 704 – VIII
14. Головка А. Індексація зарплати в разі підвищення окладів: розбираємо на прикладах // Бухгалтерія: бюджет № 36 – 2015 [On-line] // – Режим доступу: buhgalter.com.ua
15. Whiteford P. (2003). From Enterprise Protection to Social Protection Pension Reform in China, *Global Social Policy*, Vol. 3, No. 1, pp. 45-77. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1468018103003001011>

Надійшла до редколегії 15.09.15

Т. Мельник, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИНДЕКСАЦИЯ ДОХОДОВ РАБОТНИКОВ ПРЕДПРИЯТИЯ: УЧЕТ И КОНТРОЛЬ

В статье исследуются теоретические и практические аспекты осуществления индексации доходов работников предприятия, отражение этого процесса в учете и отчетности, а также определены процедуры контроля и ответственность предприятия.

Ключевые слова: индексация, минимальная заработная плата, прожиточный минимум, предприятие, работник, доходы, заработная плата, индекс, потребительские цены, контроль.

T. Melnik, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INCOME (EARNINGS) INDEXATION OF ENTERPRISE EMPLOYEES: ACCOUNTING AND CONTROL

The article defined income of employees subject to indexation considered method of calculating CPI for indexation features reflected in the accounting and reporting of amounts indexed income of employees, agents that carry out supervision and control of violation of labor laws regarding Ukraine of indexation, the types of businesses liable for violation of labor laws.

Keywords: indexation, minimal salary (minimum wage), living wage, enterprise, employee, income (earnings), salary (wage), index, consumer prices, control.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 40-45

УДК 336.71

JEL: E41; E51; E59

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/7>

С. Міщенко, д-р екон. наук, доц.
Університет банківської справи, Київ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ МОНЕТИЗАЦІЇ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Досліджено економічну сутність процесу монетизації економіки, визначено основні показники, принципи управління, методи та інструменти впливу монетизації на стимулювання економічного зростання, охарактеризовано головні завдання управління процесом монетизації, його об'єкт і суб'єкт, види та основні передумови ефективного управління процесом монетизації вітчизняної економіки. Доведено, що зв'язок між рівнем монетизації та рівнем інфляції залежить від стадій монетарного та економічного циклу, а також запропоновано механізми підвищення рівня монетизації національної економіки.

Ключові слова: попит на гроші, пропозиція грошей, монетизація економіки, принципи монетизації, інфляція, економічне зростання, фінансова стабільність.

Постановка проблеми. Процес монетизації є складним комплексним економічним явищем, пов'язаним із забезпеченням економіки країни грошима шляхом збалансування їх попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку. Його сутність полягає у наповненні та регулюванні каналів грошового обігу відповідно до потреб економіки країни.

У науковій літературі процес монетизації визначають як достатність випуску грошей для обігу товарів, процес насичення економіки грошима, макроекономічний показник, що характеризує рівень забезпеченості економіки грошима [1, сс. 286-287; 4, с. 268; 10, с. 158; 12, с. 17; 14, с. 20; 18, с. 5]. Монетизацію економіки розглядають як економічне явище, що характеризує забезпеченість процесів виробництва та обігу грошовою масою, необхідною для здійснення розрахунків і платежів, функціонування грошового ринку та всієї фінансової системи країни, а тому характеризують цей процес як складову грошово-кредитної політики [11, с. 268]. У зв'язку з цим існує нагальна необхідність більш глибокого вивчення сутності процесу монетизації економіки та його впливу на економічний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблеми монетизації економіки активно досліджують В.Д. Базилевич, А.А. Гриценко, О.В. Дзюблюк, В.В. Іванов, Т.Т. Ковальчук, В.В. Крилова, І.О. Лютий, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, С.В. Науменкова, Б.І. Соколов, М.І. Савлук, В.С. Стельмах та інші відомі науковці. Високо оцінюючи проведені дослідження, слід зазначити, що ціла низка питань щодо визначення сутності процесу монетизації економіки та її впливу на розвиток економіки ще залишаються не вирішеними. Це стосується, зокрема, прогнозування рівня монетизації економіки, визначення зв'язку між рівнем монетизації та рівнем інфляції, впливу стадій монетарного та економічного циклу на рівень монетизації національної економіки тощо.

Мета статті полягає у дослідженні економічної сутності процесу монетизації економіки, характеристиці принципів управління, методів та інструментів впливу на стимулювання економічного зростання, а також у визначенні передумов ефективного управління проце-

сом монетизації вітчизняної економіки та в обґрунтуванні зв'язку між рівнем монетизації та рівнем інфляції залежно від стадій монетарного та економічного циклу.

Викладення основного матеріалу дослідження. У вітчизняній практиці рівень монетизації економіки розраховують як частку від ділення обсягу грошової маси, що є в обороті на кінець року, до номінального річного обсягу ВВП. При цьому в якості обсягу грошової маси приймається грошовий агрегат М3 ("широкі гроші"), хоча в більшості країн для цих цілей використовують грошовий агрегат М2. Разом з тим для характеристики окремих аспектів процесу монетизації використовуються й інші показники, зокрема такі, що відображують насиченість економіки готівковими коштами, структуру грошових агрегатів, коефіцієнти мільтиплікування грошей тощо [6, 13, 16, 17].

Ґрунтуючись на теоретичному аналізі сучасних підходів до формування попиту та пропозиції грошей, слід визнати, що показник рівня монетизації економіки є оберненим до показника швидкості обігу грошей. Тому всі закономірності щодо впливу динаміки швидкості обігу грошей на їх попит і пропозицію будуть справедливими й для показника, що характеризує рівень монетизації економіки, але обернено пропорційно. Так, підвищення рівня монетизації може відбуватися внаслідок зростання попиту на гроші або їх пропозиції. При цьому, оскільки зниження процентних ставок сприяє зниженню швидкості обігу грошей, а їх підвищення – зростанню швидкості обігу грошей, то, відповідно, у першому випадку рівень монетизації буде підвищуватися, а в другому – знижуватися.

Зважаючи на те, що у сучасній економічній науці швидкість обігу грошей визначається як динамічний показник, тобто такий, що піддається прогнозуванню, то це буде справедливим і по відношенню до показника рівня монетизації. Практична реалізація такого підходу знаходить своє відображення в діяльності центральних банків у процесі прогнозування обсягів і динаміки грошових агрегатів і монетизації економіки шляхом використання коефіцієнта монетизації [1, 4, 8, 9, 15, 21].

Фактично до 2000-х років і в теорії, і на практиці економісти в процесі аналізу монетарної сфери продовжу-

вали оперувати саме показником швидкості обігу грошей. Однак уже в 1990-х роках у монетарній науці та практиці відбувається перехід до досліджень процесів монетизації та практичного використання в моделях показника рівня коефіцієнта монетизації [2, 3, 7, 19].

Таким чином, процес монетизації економіки можна охарактеризувати як сукупність пов'язаних між собою цілеспрямованих, послідовних, прогнозованих і передбачуваних дій центрального банку, фінансово-кредитних установ і держави у сфері регулювання грошового обігу з метою одержання результатів, які покликані забезпечити стабільність грошово-кредитного ринку, грошового обігу, фінансову стабільність і стійке економічне зростання.

Головними об'єктами управління процесом монетизації економіки слід вважати грошову базу, грошові агрегати, процентні ставки, нормативи резервування, рівень інфляції, валютний курс та обсяги державних запозичень. Суб'єктами управління є центральний банк, фінансово-кредитні установи та уряд в межах виконання ним антиінфляційної та боргової політики.

Відповідно до законодавства основні функції щодо організації та управління процесом монетизації покладені на центральний банк, який здійснює цей процес у тісній взаємодії з фінансово-кредитними установами та державною фінансовою системою відповідно до принципів організації побудови та функціонування грошової системи країни та реалізації грошово-кредитної політики.

Процес монетизації відображує забезпеченість економіки країни та платіжної системи різними видами грошей (готівка, "вузькі" гроші, "широкі" гроші тощо) та охоплює не лише монетизацію ВВП, а й монетизацію фінансового сектору на основі "створення" грошей банками завдяки дії ефекту мультиплікації, а також монетизацію фінансового ринку шляхом грошової підтримки та розвитку фіктивного капіталу [4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 18].

Таким чином, крім попиту на гроші для обслуговування ВВП, існує попит для грошового забезпечення емісії акцій, випуску в обіг фінансових інструментів, відкладений попит населення, формування центральними банками міжнародних резервів за рахунок іноземної валюти тощо. Слід також мати на увазі, що ліквідність грошей, що використовуються для монетизації різних напрямів економічної та фінансової діяльності суб'єктів господарювання, та швидкість їх обігу буде різною [5, 9, 12, 18, 19, 20].

Таким чином, управління процесом монетизації економіки можна розглядати як систему заходів, здійснюваних центральним банком і фінансово-кредитними установами з метою забезпечення потреб економіки в грошах, стабільності національної грошової одиниці, надійного функціонування розрахункових механізмів і підтримки економічного зростання. Відповідно до такого визначення процесу монетизації під механізмом управління цим процесом слід розуміти сукупність способів, методів та інструментів впливу центрального банку на грошовий ринок шляхом використання інструментів і методів грошово-кредитної політики з метою забезпечення суб'єктів господарювання необхідним обсягом грошових коштів і платіжних інструментів та підтримки розвитку економіки (рис. 1).

Виходячи із сутності монетизації економіки, головними завданнями управління цим процесом, на наш погляд, повинні бути: 1) забезпечення збалансованості попиту та пропозиції грошей шляхом ефективного управління грошовою масою; 2) забезпечення стійкості грошово-кредитного ринку та стабільності національної

грошової одиниці; 3) сприяння динамічному розвитку національної економіки.

Ґрунтуючись на цих завданнях, можна визначити основні принципи управління процесом монетизації, до яких належать:

1. Послідовність і рівномірність – забезпечення адекватного виконання грошима своїх функцій у відтворювальному процесі.

2. Комплексність – реалізація системного підходу до формування обсягів, структури та динаміки грошової маси в обігу з врахуванням всіх факторів, методів та інструментів, що сприяють забезпеченню збалансованості попиту та пропозиції грошей.

3. Пропорційність і збалансованість – забезпечення необхідних пропорцій у зростанні грошової маси, ВВП та основних макроекономічних показників.

4. Достатність – збалансованість попиту та пропозиції грошей на всіх стадіях відтворювального процесу, достатність грошової маси, необхідної для обігу.

5. Безперервність – регулярність і безперервність забезпечення економічних суб'єктів грошовими коштами та платіжними інструментами.

6. Відтворюваність і повторюваність – періодична послідовність дій та операційних процедур суб'єктів процесу монетизації щодо забезпечення економіки грошима.

7. Прогнозованість – перспективне бачення основних проблем, пов'язаних із забезпеченням економіки грошима, та можливість своєчасного втручання в процес монетизації з метою вирішення цих проблем.

8. Стабільність – забезпечення стабільності національної грошової одиниці, грошового ринку та банківської системи в цілому.

9. Ефективність – сприяння підвищенню економічної активності та економічному зростанню.

10. Інституційна спроможність – самостійність і неупередженість дій центрального банку у грошово-кредитній сфері, а також спроможність банківської системи у сфері регулювання обсягів грошової маси в обігу.

11. Контрольованість – забезпечення контролю за обсягами емісії, рухом грошових коштів і станом платіжної дисципліни.

У науковій літературі часто зустрічається точка зору, відповідно до якої управління процесом монетизації економіки ототожнюється з грошово-кредитною політикою [4, 13, 20]. На наш погляд, не дивлячись на те, що управління монетизацією здійснюється переважно на основі використання певної сукупності методів та інструментів грошово-кредитної політики, остання є лише окремою частиною загального процесу забезпечення економіки грошима. Взаємозв'язок процесу управління монетизацією та реалізації грошово-кредитної політики здійснюється на основі формування показників грошової бази та грошових агрегатів, а також розроблення відповідної валютної, процентної та антиінфляційної політики.

Основні функції щодо управління монетизацією економіки покладено на центральний банк. Однак, враховуючи той факт, що сучасні банківські системи є дворівневими, ефективне управління процесом монетизації неможливе без участі в ньому банків, а тому також є дворівневим. На рівні банків управління монетизацією здійснюється шляхом проведення ними власної кредитної та депозитної політики, які є основою "кредитно-депозитної емісії" грошей, тобто збільшення кількості грошей у обігу шляхом їх мультиплікування [4, 11, 14, 18, 19].

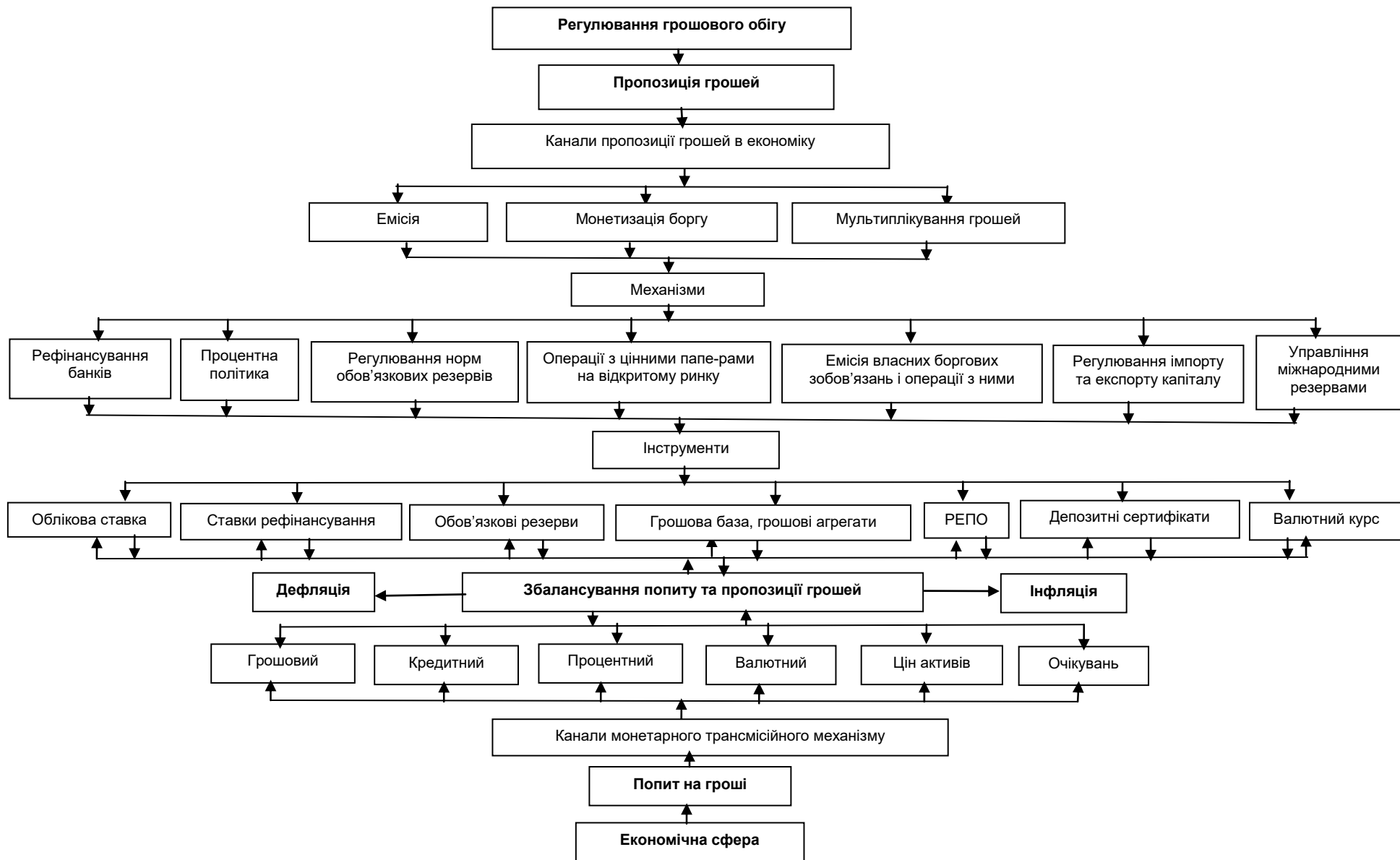

Рис.1. Схема управління процесом монетизації економіки

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що рівень монетизації слід розглядати як індикатор, що характеризує не лише рівень і стан розвитку грошової системи та грошового обігу, а й всієї економіки. Виходячи із такого визначення функцій і завдань процесу монетизації економіки, можна виділити кілька її видів:

- реальну та номінальну;
- готівкову та безготівкову;
- монетизацію державного боргу;
- монетизацію заощаджень населення;
- монетизацію на основі іноземної валюти, що використовується центральними банками для формування міжнародних резервів і економічними агентами як засіб накопичення;
- монетизацію, що здійснюється з метою підтримання ліквідності фінансового сектору;
- монетизацію на основі емісії фінансових інструментів, зокрема, боргових.

Враховуючи сучасний стан розвитку вітчизняної економіки та фінансову нестабільність, що виникла на грошовому ринку унаслідок фінансової кризи, а також необхідність постійного збалансування попиту та пропозиції грошей основними передумовами ефективного процесу монетизації вітчизняної економіки, на наш погляд, повинні бути:

- стабільна економічна та політична ситуація в країні;
- забезпечення стійкого економічного зростання;

- високий рівень розвитку ринкових відносин і використання ринкових механізмів регулювання економіки;
- розвинені фінансовий сектор і ринок капіталу та високий рівень розвитку фінансового посередництва і фінансової інфраструктури;

- стабільність банківської та фінансової систем;
- високий рівень довіри до банківської системи та центрального банку з боку суб'єктів господарювання; незалежність центрального банку, прозорість і адекватність його дій соціально-економічним умовам розвитку країни, а також відповідність грошово-кредитної політики, яку він розробляє та реалізує, стану грошово-кредитного ринку та фінансової системи держави

Керуючись загальними підходами щодо визначення факторів, які впливають на характер і динаміку процесу монетизації [22], до основних із них слід віднести зміну попиту та пропозиції грошей, динаміку реального ВВП, рівень цін в економіці, рівень розвитку фінансового сектору, характер та інтенсивність грошового обігу, а також довіру суб'єктів економіки до банківської системи, центрального банку та національної грошової одиниці.

Розрахунок рівня монетизації економіки України в 2000-2014 рр. та основних факторів, які його формують, дозволив виявити, що за цей період рівень монетизації економіки підвищився в 3,2328 рази, індекс реального ВВП збільшився на 50,54%, номінальний ВВП – в 9,2105 рази, обсяг грошової маси М3 – в 29,8037 рази. При цьому рівень інфляції зріс у 3,6113 рази, а дефлятор ВВП – у 6,2358 рази (табл. 1).

Таблиця 1. Розрахунок рівня монетизації економіки України в 2000-2014 рр. та основних факторів, що його формують

Рік	Рівень монетизації економіки, %	Рівень інфляції, %	Темп зростання фізичного обсягу ВВП, % до попереднього року	Дефлятор ВВП, %	Темп зростання М3, %
2000	18,9	-	-	-	-
2001	22,4	106,1	109,2	109,9	142,1
2002	28,7	99,4	105,2	105,1	142,8
2003	35,5	108,2	109,6	108,0	146,4
2004	36,5	112,3	112,1	115,1	131,9
2005	44,0	110,3	102,7	124,5	154,4
2006	48,0	111,6	107,3	114,8	134,5
2007	55,0	116,6	107,9	122,7	151,7
2008	54,4	122,3	102,3	128,6	130,2
2009	53,3	112,3	85,5	113,0	94,5
2010	53,4	109,1	104,1	115,4	122,7
2011	50,8	104,6	105,5	114,2	114,7
2012	53,0	99,8	100,2	108,0	112,8
2013	59,7	100,5	100,0	104,3	117,6
2014	61,1	124,9	93,2	114,8	105,2
Індекси показників за період	3,2328	3,6113	1,5054	6,2358	29,8037

Джерело: розраховано авторами.

Якщо рівняння обміну виразити через індекси, то можна записати:

$$I_M I_V = I_P I_Y, \quad (1)$$

де I_M – індекс зростання показника грошової маси (М3); I_V – індекс швидкості обігу грошей ($I_V = 1/I_{km}$); I_P – індекс середніх цін; I_Y – індекс фізичного обсягу виробництва (реального ВВП); I_{km} – індекс коефіцієнта монетизації.

На основі теоретичних припущень слід розраховувати, що: 1) частка від ділення індексу грошової маси М3 (I_M) на індекс коефіцієнта монетизації (I_{km}) буде дорівнювати індексу номінального ВВП; 2) добуток індексу реального ВВП (I_Y) та індексу цін (I_P), вираженого індексом дефлятора ВВП, дорівнюватиме I_M ; 3) добуток індексу реального ВВП (I_Y) та індексу цін (I_P), вираженого індексом інфляції, також буде дорівнювати I_M . Однак, як свідчать розрахунки, рівняння (1) буде тотожністю лише в першому та другому випадках.

Так, у першому випадку частка від ділення I_M на I_{km} фактично дорівнює індексу зростання номінального ВВП: $29,8037 : 3,2328 = 9,2192 \approx 9,2105$.

У другому випадку частка від ділення I_M на I_{km} теж майже співпадає із добутком індексу реального ВВП та індексу дефлятора ВВП:

$$1,5054 \times 6,2358 = 9,3874 \approx 9,2105.$$

Незначна розбіжність одержаних результатів із фактичним значенням індексу номінального ВВП (9,2105) обумовлена арифметичним округленням показників, за якими здійснено розрахунки.

У разі використання індексу реального ВВП та індексу інфляції їх добуток буде меншим, ніж індекс номінального ВВП:

$$1,5054 \times 3,6113 = 5,4365 < 9,2105.$$

Аналіз одержаних результатів дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, між рівнем монетизації

та дефлятором ВВП існує чіткий обернено пропорційний зв'язок.

По-друге, зв'язок між коефіцієнтом монетизації та динамікою рівня інфляції є доволі складним, що ускладнює аналіз впливу рівня цін як на попит на гроші, так і на рівень, і на характер процесу монетизації економіки. В науковій літературі існує думка, що чим триваліший період високої інфляції та чим вищий її рівень, тим нижчим буде рівень монетизації [10, с. 269; 11, с. 127]. Однак, упродовж досліджуваного періоду визначити однозначну залежність було складно. Так, у 2000-2008 рр. зв'язок між цими показниками прослідковувався більш чітко: високим темпам зростання коефіцієнта монетизації відповідали відносно високі темпи річної інфляції. Однак, починаючи з 2009 р., цей зв'язок дуже важко виявити та охарактеризувати, що обумовлено наявністю на грошово-кредитному ринку значних диспропорцій, які виникли в результаті фінансової кризи. Тому можна припустити, що зв'язок між рівнем монетизації та рівнем інфляції залежить від стадій монетарного та економічного циклу.

По-третє, динаміка споживчої інфляції лише частково характеризує як динаміку попиту на гроші, так і динаміку їх пропозиції [22]. На відміну від дефлятора ВВП, показник споживчої інфляції, як індикатор рівня цін, у досліджуваному періоді описував приблизно 55-60% динаміки коефіцієнта монетизації, а решта його приросту характеризувалась іншими показниками. Тому можна вважати, що в Україні упродовж досліджуваного періоду близько половини емітованих центральним банком коштів було спрямовано на споживчий ринок. Такий висновок фактично підтверджується сучасними дослідженнями інших вчених [13, 14, 18, 19, 20].

По-четверте, індекс зростання коефіцієнта монетизації можна представити через індекси зміни окремих факторів наступним чином:

$$I_{km} = I_M / I_{HBBP} = I_M / (I_{DEF} \times I_{RVBP}) \quad (2)$$

де I_{km} – індекс коефіцієнта монетизації; I_M – індекс зростання грошової маси (М3); I_{HBBP} – індекс зростання номінального ВВП; I_{DEF} – індекс дефлятора ВВП; I_{RVBP} – індекс зростання реального ВВП.

Таким чином, результати емпіричних досліджень підтверджують теоретичні припущення щодо впливу окремих факторів на процес монетизації економіки та її динаміку. Разом з тим це дає підстави для продовження досліджень і проведення більш глибокого аналізу факто-

рів монетизації, зокрема більш детального з'ясування впливу на рівень монетизації інфляційних процесів.

З метою з'ясування впливу інфляційних процесів на рівень монетизації економіки, як приклад, розглянемо методику ФРС США щодо визначення індикативного показника рівня інфляції (P^*), що враховував швидкість обігу грошей за агрегатом М2:

$$P^* = (M2 \times V2^*) / Y^* \quad (3)$$

де $V2^*$ – довгострокове середнє значення показника швидкості обігу грошей, розраховане на основі агрегату М2; М2 – абсолютне значення агрегату М2 на кінець розрахункового періоду; Y^* – потенційний (за умови повної зайнятості) реальний ВВП.

Відповідно до цієї методики передбачається, що в довгостроковому періоді існує чіткий взаємозв'язок між грошовою масою та ВВП, а тому рівень цін можна прогнозувати на рівні P^* . Якщо $P^* > P$, то це означає, що відбувається зростання інфляції, в такому разі необхідне проведення більш жорсткої монетарної політики, а в разі, коли $P^* < P$, потрібна реалізація стимулюючої політики.

З метою апробації цієї методики для умов України у формулу (3) було внесено деякі зміни. Так, згідно з існуючою в Україні практикою було використано показник грошового агрегату М3. З цих же причин замість показника ВВП використано показник ВВП. Крім того, показник $V2^*$ було замінено на Km^* ($Km^* = 1 / V3^*$) – коефіцієнт рівня монетизації економіки. Тоді формула (3) матиме такий вигляд:

$$P^* = M3 / (Y^* \times Km^*) \quad (4)$$

де Km^* – коефіцієнт рівня монетизації економіки; $V3^*$ – середнє значення показника швидкості обігу грошей у 2000-2014 рр., розраховане на основі агрегату М3; М3 – абсолютне значення агрегату М3 на кінець відповідного року; Y^* – потенційний обсяг реального ВВП на кінець року, розрахований, виходячи із номінального значення ВВП у попередньому році та середнього значення приросту реального ВВП у 2000-2014 рр.

Відповідно до проведеного аналізу, середнє фактичне значення коефіцієнта рівня монетизації (Km^*) в 2005-2014 рр. становить 0,4787, а розрахункова швидкість обігу грошей ($V3^*$), відповідно, – 2,0890. Для розрахунку показника Y^* прийнято середнє значення приросту реального ВВП в 2005-2014 рр., яке становить 5% на рік (табл. 2).

Таблиця 2. Розрахунок індикативного показника рівня інфляції P^* за методикою ФРС США в Україні в 2005-2014 рр.

Рік	Грошовий агрегат М3, млрд. грн.	Номінальний ВВП, млрд. грн., (Y)	Потенційний ВВП, млрд. грн., (Y*)	Фактичний рівень інфляції, коефіцієнт, (P)	Розрахунковий рівень інфляції, (P*)	Відхилення розрахункового рівня інфляції від фактичного, (P* – P)
2005	194,1	441,5	362,4	1,103	1,119	0,016
2006	261,1	544,1	463,6	1,116	1,176	0,060
2007	396,2	720,7	571,3	1,166	1,448	0,282
2008	515,7	948,1	756,7	1,223	1,424	0,201
2009	487,3	913,3	995,5	1,123	1,023	- 0,100
2010	597,9	1120,6	959,0	1,091	1,302	0,211
2011	685,5	1349,2	1176,6	1,046	1,217	0,171
2012	773,2	1459,1	1416,7	0,998	1,140	0,142
2013	909,0	1522,7	1532,1	1,005	1,239	0,234
2014	956,7	1566,7	1598,8	1,249	1,250	0,001

Джерело: розраховано авторами за даними НБУ

Аналіз результатів розрахунків потенційного рівня інфляції, проведених за формулою (4), свідчить, що в 2005–2014 рр. в Україні, за винятком 2009 р., спостерігалась ситуація, коли розрахунковий рівень інфляції перевищував фактичний рівень, тобто спостерігалась нерівність: $P^* > P$. Це означає, що у досліджуваному періоді

Національний банк України недооцінював інфляційний потенціал ("навіс") в економіці, а грошово-кредитна політика була достатньо м'якою, особливо в 2007-2008 рр. Як не дивно, але в кризовому 2009 р. фактичний рівень інфляції перевищував розрахункове значення, що може свідчити про наявність надлишку грошової ліквідності, в

результаті чого відбулося зменшення грошової маси МЗ, тобто вилучення грошей із обігу на 5,5%.

Особливістю інфляційних процесів у 2014 р. було те, що розрахунковий рівень інфляції, хоча й був доволі високим, дорівнював фактичному її значенню. І хоча приріст грошової маси МЗ в 2014 р. порівняно з 2013 р. складав усього лише 5,2%, зростання рівня монетизації відбулося саме за рахунок стрімкого підвищення рівня інфляції та спад виробництва, що свідчить про виникнення значних диспропорцій на вітчизняному грошово-кредитному ринку (табл. 2).

Проведений аналіз також дозволив виявити, що значення показника ($P^* - P$) вказує на ступінь нарощення інфляційних тенденцій в економіці. Чим вища різниця між розрахунковим (P^*) і фактичним (P) рівнем інфляції, тим більш жорстко повинна бути грошово-кредитна політика і, навпаки, як це спостерігалось у 2009 р. Таким чином, додатна різниця між зазначеними показниками свідчить про нестачу ліквідності (дефіцит грошей) в економіці, а від'ємна – про її надлишок, що є сигналом для корекції грошово-кредитної політики у відповідному напрямі.

Використання показника P^* як орієнтиру для монетарної політики дозволяє одержати задовільні результати і для аналізу процесу монетизації економіки України.

Висновки за результатами дослідження.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що в сучасних умовах процес монетизації економіки ґрунтується на теорії попиту та пропозиції грошей, а забезпечення ефективного управління ним є важливою складовою механізму реалізації грошово-кредитної політики, підтримки соціально-економічного розвитку та економічного зростання країни. У процесі дослідження визначено принципи та головні завдання управління процесом монетизації, до яких віднесено забезпечення збалансованості попиту та пропозиції грошей шляхом ефективного управління грошовою масою, забезпечення стабільності грошово-кредитного ринку та національної грошової одиниці, а також сприяння стійкому розвитку національної економіки. Також доведено, що зв'язок між рівнем монетизації та рівнем інфляції залежить від стадій монетарного та економічного циклу.

Список використаної літератури

1. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов та ін. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. – 504 с.
2. Банківська система України на шляху євроінтеграції: монографія /авт. кол.; за ред. С.А. Буковинського / В.І. Мищенко, В.В. Крилова, С.В. Науменкова, М.В. Ніконова. – К.: Національний банк України. ЦНД, УБС НБУ, 2015. – 496 с.

С.В. Мищенко, д-р экон. наук, доц.
Университет банковского дела, Киев, Украина

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ПРОЦЕССА МОНЕТИЗАЦИИ И ЕГО РОЛЬ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ И СТАБИЛЬНОСТИ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ

Исследована экономическая сущность процесса монетизации экономики, определены основные показатели, принципы управления, методы и инструменты влияния монетизации на стимулирование экономического роста, охарактеризованы главные задачи управления процессом монетизации, его объект и субъект, виды и основные предпосылки эффективного управления процессом монетизации отечественной экономики. Обосновано, что взаимосвязь между уровнем монетизации и уровнем инфляции зависит от стадий монетарного и экономического цикла, предложены механизмы повышения уровня монетизации национальной экономики.

Ключевые слова: спрос на деньги, предложение денег, монетизация экономики, принципы монетизации, инфляция, экономический рост, финансовая стабильность.

S. Mishchenko, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor
University of Banking, Kyiv, Ukraine

THE ECONOMIC ESSENCE OF THE PROCESS OF MONETIZATION AND ITS ROLE IN ENSURING ECONOMIC DEVELOPMENT AND STABILITY OF THE FINANCIAL SYSTEM

In the article it is researched the economic essence of the process of monetization of the economy, defined key indicators, principles of management, methods and tools of the impact of monetization on stimulation the economic growth, outlined the main tasks of the process of monetization, its object and subject, aspects and the basic preconditions of effective management of the process of monetization of the domestic economy. It is proved that the relationship between the level of monetization and inflation depends on the stage of monetary and economic cycles, the mechanisms of the increase in the level of monetization of the national economy were suggested.

Keywords: demand for money, supply of money, the monetization of the economy, principles of monetization, inflation, economic growth, financial stability.

3. Гнучкий режим курсоутворення: етапи запровадження та можливі наслідки для економічного розвитку України / В.І. Мищенко, І.А. Нідзельська, А.П. Кулінець. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2010. – 124 с.

4. Деньги, кредит, банки / В.В. Иванов [и др.] ; под ред. В.В. Иванова, Б.И. Соколова. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 371 с.

5. Мищенко В.І. Організація ф'ючерсного валютного ринку / В.І. Мищенко, С.В. Науменкова // Фінанси України. – 1998. – № 10. – С.60-69.

6. Мищенко В. Монетарний трансмісійний механізм в Україні / В.І. Мищенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2007. – №7. – С.24-27.

7. Мищенко В.І. Взаємодія органів державного управління як фактор подолання фінансової кризи // В.І. Мищенко, Р.С. Лисенко // Фінанси України. – 2009. – №1. – С.50-57.

8. Мищенко В. Інституційні засади державної підтримки банківського сектору в період кризи / В.І. Мищенко, С. Шульга // Вісник НБУ. – 2009. – №8. – С.12-21.

9. Мищенко С.В. Новые тенденции в монетарной политике и регулировании финансовых систем / С.В. Мищенко // Финансы и кредит. – 2010. – №40 (424). – С.23-29.

10. Мищенко С.В. Современные проблемы теории денег и денежного обращения / С.В. Мищенко. – К.: ЦНИ НБУ, УБД, 2011. – 230 с.

11. Мищенко С.В. Проблемы устойчивости денежного обращения / С.В. Мищенко. [Текст] : [монография]. – М.: Новое знание, 2014. – 399 с.

12. Мищенко С.В. Влияние уровня монетизации экономики на динамику денежной массы / С.В. Мищенко // Экономика и банки. – 2014. – №1 – С.16-24.

13. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С. Стельмаха. – К.: Національний банк України. ЦНД, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

14. Науменкова С. Основні тенденції розміщення грошової маси та їх вплив на формування грошово-кредитної політики / С.В. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2006. – №1. – С.19-26.

15. Науменкова С.В. Нові тенденції в монетарній політиці та діяльності центральних банків у посткризовий період / С.В. Науменкова, С.В. Мищенко // Банківська справа. – 2011. – №5. – С.12-29.

16. Науменкова С.В. Особливості формування сучасної моделі фінансової системи / С.В. Науменкова, С.В. Мищенко // Вісник НБУ. – 2006. – №11. – С.26-31.

17. Науменкова С.В. Нові тенденції в механізмі регулювання фінансового сектору / С.В. Науменкова // Вісник НБУ. – 2011. – №12. – С.4-11.

18. Науменкова С.В. Проблемы сбалансированности денежного рынка Украины / С.В. Науменкова. – К.: Наукова думка, 1997. – 55 с.

19. Науменкова С.В. Влияние денежно-кредитной политики Центрального банка на стимулирование экономического роста / С.В. Науменкова, В.И. Мищенко // Проблемы современной экономики. – 2015. – №2(54). – С.168-174.

20. Стельмах В.С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду / В.С. Стельмах, В.І. Мищенко, В.В. Крилова. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 287 с.

21. Соколов Б.И. Роль платежных систем в обеспечении устойчивого развития национальной экономики / Б.И. Соколов, С.В. Мищенко // Проблемы современной экономики. – 2015. – №2(54). – С.163-168.

22. Friedman M. The role of monetary policy: Presidential address to the American Economic Association / M. Friedman // American Economic Review. – 1968. – № 58 (1). – P.1-17.

23. Clark G. L. Money Flows Like Mercury: the Geography of Global Finance, *Geografiska Annale: Series B, Human Geography*, Vol. 87, Issue 2, pp. 99–112. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.0435-3684.2005.00185.x>

Надійшла до редколегії 01.10.15

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 46-54

УДК 336.71.078.3

JEL G21, G28

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/8>

С. Науменкова, д-р екон. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,
К. Цицик, наук. співроб.
Академія фінансового управління, Київ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРУДЕНЦІЙНОГО БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ: ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ

Стаття присвячена дослідженню ефективності пруденційного банківського нагляду. Визначено зміст функціональної та операційної відповідності системи нагляду Базельським принципам. Запропоновано розрахунок інтегрального показника відповідності. Встановлено вплив організаційної будови нагляду на приріст ВВП за групами країн світу. Систематизовано перелік першочергових заходів з підвищення ефективності пруденційної наглядової діяльності для відновлення стійкості банківського сектору України.

Ключові слова: банківська система, пруденційний банківський нагляд, системний ризик, фінансова стійкість, основні принципи ефективного банківського нагляду.

Постановка проблеми. Підвищення ролі та значущості банківського нагляду в забезпеченні стабільного економічного розвитку зумовило посилення уваги до подолання системної нестабільності як на національному, так і на глобальному рівнях. Важливу роль у відновленні стабільності вітчизняної банківської системи відіграє ефективність конкретних дій Національного банку України з розробки та впровадження регуляторних норм, контролю за їх дотриманням та застосуванням відповідних засобів впливу. Гармонізація наглядової банківської практики ґрунтується на дотриманні загальноєвропейських стандартів нагляду, запровадженні макропруденційного нагляду з метою попередження виникнення системних ризиків та підтриманні стійкості банківської системи.

Необхідність стабілізації ситуації у вітчизняному банківському секторі актуалізує питання щодо оцінювання ефективності дій регуляторних органів. Це зумовлює потребу в уточненні критеріїв, конкретизації підходів щодо визначення характеру та масштабу слабких місць системи банківського нагляду та виокремленні першочергових дій Національного банку України, спрямованих на дотримання загальноєвропейських принципів наглядової діяльності, вдосконалення інституційної структури та посилення функціональної дієвості наглядових процедур на основі концентрації наглядових ресурсів на сферах підвищеного ризику, що передбачено Базельськими угодами та іншими нормативно-правовими актами Європейського союзу з питань регулювання фінансового сектору.

Особливого значення набувають питання вдосконалення інструментарію пруденційного ризик-орієнтованого банківського нагляду, забезпечення переходу від оцінки конкретних ризиків діяльності банків до комплексних оцінок якості управління ризиками на рівні банківської системи загалом, а також визначення чинників, які впливають на ефективність розподілу та використання наглядових ресурсів в процесі реалізації заходів, спрямованих на відновлення стійкості банківського сектору України та імплементації найкращого зарубіжного досвіду з банківського нагляду у вітчизняну практику.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання макропруденційного банківського нагляду висвітлено у офіційних документах Групи двадцяти [1], Групи тридцяти [2], Міжнародного валютного фонду [3, 4], Базельського комітету з питань банківського нагляду [5 – 9], Національного банку України [10]. Організаційні засади наглядової діяльності та вплив моделі нагляду на стійкість фінансового сектору відображено в роботах науковців: М. Арнона [4], Н. Дингера [11]. Теоретичні засади макропруденційного банківського нагляду знайшли відображення у працях Дж. Осинського, К. Сеала, Д. Хукдуїна [12], А. Крилової та В. Міщенко [13], С. Міщенко [14]. Теоретичні аспекти ефективності банківсь-

кого нагляду українськими науковцями раніше не досліджувалися, а прикладні питання цієї, зазвичай, розглядаються в аспекті ефективності реалізації макропруденційної політики з посиленням уваги до інструментів моніторингу ризиків [2 – 4; 11; 12]. Теоретичний розвиток даної проблеми в українських реаліях відображено в окремих публікаціях на цю тему [15].

Необхідність підтримки фінансової стабільності актуалізує питання щодо уточнення змісту, основних критеріїв і формування набору макропруденційних інструментів відповідно до рекомендацій Групи двадцяти (G20) [1], Групи тридцяти (G30) [2], Міжнародного валютного фонду (МВФ) [3], Базельського комітету з питань банківського нагляду [5-7]. Водночас рекомендації науковців і експертів щодо механізму наглядових процедур в економічно розвинутих країнах [2, 4, 11, 12], не повною мірою можуть бути використані в Україні, оскільки для її фінансової системи характерна висока уразливість до ризиків та нелінійність макроекономічних процесів, що потребує розроблення та запровадження гнучкої та адаптивної макропруденційної політики [14, 16].

Метою статті є обґрунтування методичних підходів для якісної оцінки ефективності пруденційного банківського нагляду відповідно до вимог Базельського комітету та міжнародної банківської практики з метою забезпечення транспарентності наглядових процедур та відновлення стійкості банківського сектору України.

Результати. Банківське регулювання та нагляд слід розглядати як впорядковану систему дій уповноваженого органу щодо розробки та впровадження регуляторних норм, контролю за їх дотриманням та застосуванням відповідних засобів впливу. В умовах посилення нестабільності вітчизняної банківської системи актуалізується питання питання щодо ефективності та транспарентності дій Національного банку, а також неупередженого дотримання ним загальноєвропейських принципів нагляду за фінансовими установами.

Основними принципами організації сучасного банківського нагляду є:

- багаторівневість системи нагляду за банками;
- запровадження міжнародних стандартів і кращої практики банківського нагляду;
- постійне вдосконалення нормативного та методичного забезпечення наглядових процесів;
- вдосконалення наукового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення;
- посилення публічності та прозорості фінансового стану банків, широке використання механізмів ринкової самодисципліни.

Сукупність конкретних дій уповноваженого органу (регулятора) з перевірки діяльності банківських, фінансових, кредитних установ розрізняється залежно від

об'єкта, предмета, рівня охоплення та місця проведення банківського нагляду та отримала назву *вид банківського нагляду*.

Види банківського нагляду класифікуються за такими ознаками:

- за об'єктами нагляду (окрема установа, сектор в цілому): мікропруденційний; макропруденційний;
- за рівнем охоплення: на індивідуальній основі; на консолідованій основі;

- за місцем проведення: безвізний нагляд; виїздне інспектування;

- за предметами нагляду (банківська діяльність за різними видами та етапами): ліцензування, валютний, з обслуговування бюджетних рахунків та ін.

Зауважимо, що саме пруденційний нагляд за діяльністю банків відіграє важливу роль у попередженні виникнення банківських криз. Співставність макро- та мікропруденційного банківського нагляду наведено у табл.1.

Таблиця 1. Співставність макропруденційного та мікропруденційного банківського нагляду

Ознаки	Макропруденційний нагляд	Мікропруденційний нагляд
Кінцева мета	Зниження неочікуваних втрат від фінансової нестабільності	Захист інтересів вкладників та кредиторів банків та фінансових установ
Проміжна мета	Підтримка стабільності фінансового сектору загалом	Попередження банкрутства окремих банків
Ризики у банківському секторі	Ендогенні ризики	Екзогенні ризики
Взаємозв'язки та загальні ризики банків	Основоположні фактори	Не враховуються
Пруденційні заходи	Моніторинг системних шоків банківського сектору	Контроль ризиків окремих банків

Джерело: побудовано авторами з використанням [12]

Пруденційний банківський нагляд є важливою складовою реалізації макропруденційної політики, яка спрямована на підвищення стійкості банківського сектору та обмеження системних ризиків, які виникають та поширюються усередині фінансової системи. Основні чинники ефективності пруденційного нагляду в системі

заходів з відновлення стійкості вітчизняного банківського сектору відображено на рис. 1.

Результати аналізу значень окремих показників діяльності банківських установ в Україні характеризують істотне погіршення їх фінансового стану (табл. 2), що потребує негайного проведення комплексу заходів, спрямованих на подолання системних викликів.

Таблиця 2. Значення окремих показників банківських установ в Україні у 2008 – 2015 рр.

Показники	Значення показників станом на 01.01. відповідного року								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015 (01.09) ¹
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176*	180*	163*	126*
з них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51	38
Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	1,3	2,3	9,4	11,2	9,6	8,9	7,7	13,5	18,6
Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06	18,26	15,60	12,91
Рентабельність активів, %	1,50	1,03	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-6,32
Рентабельність капіталу, %	12,67	8,51	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-61,96

¹ без неплатоспроможних банків

* з них один банк має ліцензію неплатоспроможного банку

Джерело: складено за даними НБУ

Зокрема, упродовж 2014 -2015 рр. відбулося істотне скорочення кількості банків, які мають ліцензію: зі 180 до 126; рентабельність активів і капіталу банків станом на 01.09.2015 р. мали від'ємне значення та дорівнювали, відповідно: -6,32 та - 61,96%; частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів зросла до 18,6%.

Результати пруденційної наглядової діяльності Національного банку України у 2009-2014 рр. свідчать про збільшення кількості планових інспекційних перевірок упродовж 2014 – 2015 рр. зі 119 до 184. Наслідками активного застосування заходів впливу з боку НБУ стало скорочення кількості банків, які мають банківську ліцензію (табл.2), що свідчить про суттєві недоліки у здійсненні нагляду за діяльністю банківських установ упродовж попередніх років та необхідність дотримання вимог щодо транспарентності наглядових процедур.

На наш погляд, ефективність пруденційного ризик-орієнтованого банківського нагляду характеризується, насамперед, здатністю ефективно реалізації Національним банком України наглядових функцій, спрямова-

них на ідентифікацію системних ризиків у банківському секторі та обмеження поширення системної ураженості на реальний сектор економіки.

На наш погляд, до основних чинників ефективності нагляду за фінансовим сектором, можна віднести такі:

1. Відповідність базовим принципам фінансового регулювання та нагляду згідно вимог Базельського комітету та міжнародних нормоутворюючих установ.

2. Адекватність використовуваних інструментів для здійснення циклу нагляду на макро- та мікрорівнях.

3. Наявність структури органів з відповідними мандатами для запровадження циклу нагляду на безперервній основі.

Відповідність базовим принципам фінансового регулювання та нагляду є найважливішою передумовою забезпечення ефективного нагляду за банківськими установами. Базельські принципи встановлюють рівень надійної наглядової практики, яка застосовується наглядовими органами як еталон (цільовий орієнтир) для оцінки якості їхніх систем нагляду.

Система банківського нагляду

Національний банк України

Макропруденційна політика

Пруденційний нагляд

Макропруденційний аналіз

Грошово-кредитна політика

Інституційна, політична та фінансова незалежність НБУ

Прозорість інформації про діяльність органів банківського нагляду

Ефективність пруденційного банківського нагляду

Фінансова безпека держави

Банківська безпека

Валютна безпека

Безпека грошового ринку та інфляційних процесів

Рада з фінансової стабільності

Аналіз фінансових звітів у розрізі секторів за переліком основних та додаткових індикаторів фінансової стійкості

Забезпечення стійкості фінансової системи

Обмеження системних ризиків

Використання специфічного переліку інструментів

Постійні інструменти: постійно діючі обов'язкові стандарти і нормативи

Змінні інструменти: пруденційні норми

Відповідність базовим принципам фінансового регулювання та нагляду згідно вимог БКБН та міжнародних нормоутворюючих установ

Інституційна ефективність макропруденційного нагляду

Функціональна ефективність макропруденційного нагляду

Забезпечення незалежності регуляторних органів; конкретизація ролі та узгодження наглядових функцій і повноважень центральних банків

Доступ громадськості до інформації про дії органу банківського нагляду з підтримки стійкості банківського сектору

Надійна та стійка макроекономічна політика; розвинута система формування політики фінансової стабільності; чіткі принципи управління кризою; належний рівень системного захисту; ефективна ринкова дисципліна

Забезпечення відповідальності органу пруденційного банківського нагляду

Запровадження міжнародних стандартів і кращої практики банківського регулювання та нагляду; підвищення кваліфікації фахівців.

Прозорість та достовірність висвітлення інформації; постійне вдосконалення нормативного та методичного забезпечення наглядових процесів

Формування інституційної основи для запровадження безперервного циклу нагляду

Безперервна реалізація наглядових функцій, спрямованих на попередження виникнення та обмеження поширення системних ризиків

Забезпечення широкого доступу до інформації про результати перевірок, макропруденційні індикатори, показники фінансової стійкості

Основні принципи ефективного банківського нагляду (Базельські принципи) є:

- універсальними та прийнятими в усіх країнах світу;
- всеохоплюючими та узгодженими з іншими стандартами (у сфері цінних паперів, страхування, запобігання відмиванню грошей);
- тривалими.

Основні принципи ефективного банківського нагляду створюють фундамент для надійного пруденційного нагляду за банками і банківськими системами та використовуються як орієнтири для оцінки якості наглядових систем, виявлення ланок, які потребують вдосконалення, та визначення заходів, спрямованих на досягнення базового рівня надійної наглядової практики. Вперше Основні принципи ефективного банківського нагляду опубліковані Базельським комітетом у 1997 році. Перегляд Основних Базельських принципів було здійснено Базельським комітетом в 2006 та у 2012 роках [5]. Остання редакція цього документа спрямована на забезпечення максимальної безперервності і співставності з попередніми версіями. У 1999 році Базельським комітетом було видано Методологічні роз'яснення до Основних принципів, у яких визначено критерії відповідності.

В процесі останнього перегляду Основних принципів ефективного банківського нагляду у 2012 році

Методологія оцінки була поєднана з Основними принципами в одному документі, що підкреслює їхню взаємозалежність, а також той факт, що вони застосовуються в поєднанні. В процесі роботи над оновленою версією (2012 р.) усунуто численні суттєві недоліки в управлінні ризиками та інші слабкі місця, виявлені впродовж минулої кризи; враховано основні тенденції та зміни, які сформувалися в останні роки, а саме:

- важливість застосування макропідходу для забезпечення підтримки у виявленні та аналізі системних ризиків, а також застосуванні попереджувальних заходів;
- потреба у більшій інтенсивності та ресурсах для ефективного нагляду за системно важливими банками;
- зосередження уваги на ефективному управлінні кризовими явищами, санаційних та ліквідаційних заходах, спрямованих на зниження імовірності дефолту банку.

Зміни, що знайшли відображення в оновленій редакції Основних Базельських принципів (2012 р.), спрямовані на:

- досягнення балансу між підвищенням вимог до надійного нагляду та збереженням гнучкості Основних принципів і їхньої прийнятності для застосування в усіх країнах світу;

- пристосування основних принципів та критеріїв оцінки до великого спектру різних банківських систем.

Запроваджуючи Основні принципи, наглядові органи повинні враховувати роль банківського сектору в підтримці та сприянні продуктивній діяльності реальної економіки. В результаті останнього перегляду кількість Основних принципів зросла з 25 до 29. Було введено новий принцип з корпоративного управління (ОП 14), виділено з існуючих принципів декількох нових, присвячених цілям та повноваженням (ОП 1, ОП 2, ОП 3), фінансовій звітності і зовнішньому аудиту (ОП 27) та підвищенню ступеню розкриття інформації і прозорості (ОП 28) [5].

Всі принципи поділяються на дві групи:

перша група (принципи 1-13) – визначає повноваження та обов'язки органів нагляду;

друга група (принципи 14 – 29) – зосереджується на реалізації функцій з пруденційного регулювання та вимогах до банків.

Кожен з принципів постає як стандарт для наглядової практики, дотримання якого підлягає оцінюванню за визначеними критеріями.

Процес оцінювання базується на застосуванні пропорційного підходу.

Пропорційний підхід у надгляді передбачає, що більше часу і ресурсів відводиться більшим за розміром, складнішим за структурою або більш ризиковим банкам. Пропорційний підхід передбачає урахування профілю ризику та системної важливості банків.

Основною метою оцінювання відповідності Основним принципам ефективного банківського нагляду є визначення характеру та масштабу слабких місць системи банківського нагляду. Для розв'язку цього завдання ми пропонуємо методичний підхід, який розроблено з дотриманням діючих нормативних документів Базельського комітету [5, 6]. Послідовність дій з оцінювання відповідності системи банківського нагляду країни Основним Базельським принципам відображено на рис. 2.

Всі критерії поділено на основні та додаткові.

Основні критерії – визначають мінімальні базові вимоги для надійної наглядової практики і є універсальними для всіх країн.

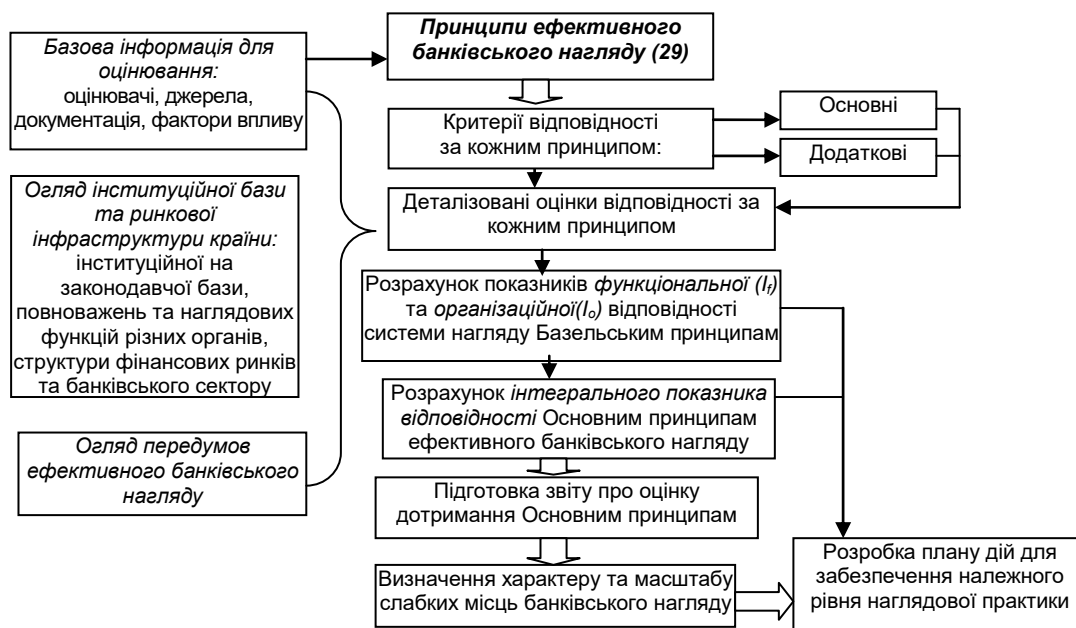

Рисунок 2. Схема оцінювання відповідності системи банківського нагляду країни Базельським принципам

Джерело: складено авторами

Додаткові критерії – встановлюють вимоги наглядової практики, які виходять за межі поточних базових очікувань, але сприятимуть надійності банківського нагляду. В останній (2012 р.) редакції Основних Базельських

принципів було введено 39 нових критеріїв оцінки, з яких 34 – основні і 5 – додаткові критерії.

Перелік та кількість критеріїв для обчислення індексів відповідності Основним принципам наведено в табл. 3.

Таблиця 3. Перелік та кількість критеріїв для обчислення індексу відповідності системи нагляду Основним принципам ефективного банківського нагляду

Принцип банківського нагляду		Кількість критеріїв за відповідним Принципом		Кількість базових критеріїв, використаних для обчислення показника:	
Позначення	Назва	Основних	Додаткових	функціональної відповідності (I_f)	організаційної відповідності (I_o)
1	2	3	4	5	6
ОП 1	Обов'язки, цілі та повноваження	7	-		7
ОП 2	Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду	9	-		9
ОП 3	Співпраця та спільна робота	3	-		3
ОП 4	Дозволені види діяльності	5	-		5
ОП 5	Критерії ліцензування	11	-		11
ОП 6	Передача істотної власності	6	-		6
ОП 7	Крупні придбання (поглинання)	5	1		5
ОП 8	Наглядовий підхід	8	-		8
ОП 9	Методи та інструменти нагляду	12	1		12
ОП 10	Наглядова звітність	12	-		12
ОП 11	Повноваження органу нагляду щодо застосування санкцій та заходів впливу	7	2		7
ОП 12	Консолідований нагляд	7	1		7
ОП 13	Відносини між органами нагляду країни походження та країни перебування	10	-	-	10
ОП 14	Корпоративне управління	9	1	9	
ОП 15	Процес управління ризиками	14	1	14	
ОП 16	Адекватність капіталу	6	2	6	
ОП 17	Кредитний ризик	8	-	8	
ОП 18	Проблемні активи, відрахування та резерви	12	-	12	
ОП 19	Ризик концентрації та ліміти за операціями, що ставлять під ризик велику частку капіталу	7	1	7	
ОП 20	Операції з пов'язаними сторонами	7	-	7	
ОП 21	Ризик країни та ризик обмеження переказу коштів	6	-	6	
ОП 22	Ринковий ризик	6	-	6	
ОП 23	Ризик зміни відсоткових ставок у банківському портфелі	4	2	4	
ОП 24	Ризик ліквідності	8	1	8	
ОП 25	Операційний ризик	8	1	8	
ОП 26	Внутрішній контроль та аудит	5	-	5	
ОП 27	Фінансова звітність та зовнішній аудит	9	1	9	
ОП 28	Розкриття інформації та прозорість	5	1	5	
ОП 29	Зловживання фінансовими послугами	12	-	12	
	Усього критеріїв:	288	16		
	з них, використаних для обчислення індексів:				
	– функціональної відповідності (I_f)			126	
	– організаційної відповідності (I_o)				102

Джерело: побудовано авторами.

Для оцінки відповідності системи нагляду Базельським принципам за кожним з критеріїв використовується шкала з такою деталізацією: "відповідає", "переважно відповідає", "суттєво не відповідає" та "не відповідає" (табл. 4).

Таблиця 5. Деталізовані оцінки відповідності Основним принципам

Відповідність Основним принципам	Зміст
Відповідає	Задовольняються усі основні критерії, які застосовуються до країни, без будь-яких суттєвих недоліків
Переважно відповідає	Спостерігаються лише незначні недоліки, які не викликають занепокоєння щодо здатності та намірів досягнути повної відповідності Принципу протягом визначеного періоду часу
Суттєво не відповідає	Існують серйозні недоліки і є докази, що нагляд не був ефективним, а практичне впровадження – слабким; або недоліки є достатньо серйозними, щоб викликати сумніви щодо здатності установи досягнути відповідності
Не відповідає	Не було предметного впровадження Принципу, існує невідповідність декільком основним критеріям, або нагляд є очевидно неефективним

Джерело: складено авторами з урахуванням вимог [5].

Для уточнення напрямів концентрації наглядових ресурсів для усунення слабких місць нагляду нами вве-

дено поняття "функціональна та операційна відповідність системи нагляду".

Функціональна відповідність характеризується повнотою дотримання органами пруденційного банківського нагляду Основних принципів в процесі реалізації функцій, спрямованих на мінімізацію банківських ризиків, на основі запровадження безперервного циклу нагляду (ОП14 – ОП29).

Операційна відповідність визначається наявністю органів нагляду, мандат яких передбачає повноту реалізації повноважень та обов'язків, визначених Основними принципами (ОП 1 – ОП13).

Враховуючи, що оцінювання відповідності Базельським принципам визначається за 4 стандартними позиціями, то можна скористатися розрахунком дифузного індексу для визначення *функціональної* (I_f) та *організаційної* (I_o) відповідності системи нагляду Базельським принципам, який розраховується за формулою:

$$I = [(N_{I2} + 0,5 \times N_{I1} - 0,5 \times N_{S1} - N_{S2}) / (N_{I2} + N_{I1} + N_{S1} + N_{S2})] \times 100\%, \quad (1)$$

де: I – індекс відповідності основним принципам (стандартам) банківського нагляду; N_{I2} – кількість критеріїв, які *відповідають* Основним принципам банківського нагляду; N_{I1} – кількість критеріїв, які *переважно відповідають* Основним принципам; N_{S1} – кількість критеріїв, які *суттєво не відповідають* Основним принципам; N_{S2} – кількість критеріїв, які *не відповідають* Основним принципам банківського нагляду.

Слід зазначити, що дифузний індекс ("diffusion index") використовується у практиці центральних банків, таких як ЄЦБ, Банк Англії, Банк Росії при обстеженні умов банківського кредитування. Детальне висвітлення методичних підходів до застосування цього інструменту та можливості запровадження зарубіжного досвіду у вітчизняну наглядову практику розглядалося в окремій публікації на цю тему [18].

Значення індексів для визначення відповідності системи нагляду Основним принципам містяться у таблиці 5.

Таблиця 5. Значення індексів для визначення відповідності системи нагляду Основним принципам

Відповідність Основним Базельським принципам	Для розвинутих країн		Для країн з нестійкими економіками	
	(I_f)	(I_o)	(I_f)	(I_o)
Відповідає	$\geq 0,90$ до 1,0	$\geq 0,95$ до 1,0	$\geq 0,95$ до 1,0	$\geq 0,95$ до 1,0
Переважаючо відповідає	$> 0,80$ до 0,90	$> 0,85$ до 0,95	$> 0,90$ до 0,95	$> 0,90$ до 0,95
Суттєво не відповідає	$> 0,70$ до 0,80	$> 0,80$ до 0,85	$> 0,85$ до 0,90	$> 0,85$ до 0,90
Не відповідає	$\leq 0,70$	$\leq 0,80$	$\leq 0,85$	$\leq 0,85$

Джерело: побудовано авторами.

Слід зауважити, що верхня та нижня межа значень індексів відповідності для розвинутих країн та країн з нестійкими економіками відрізняються, що обумовлено наступним:

1. В країнах з нестійкими економіками вимоги щодо дотримання стандартів нагляду посилено, що зумовлює більш ретельне дотримання Основних принципів за якомога більшою кількістю критеріїв;

2. В країнах з розвинутими економіками значення меж значень для індексу (I_f) є нижчою, ніж для країн з нестійкими економіками. Це зумовлено тим, що переважна кількість банків дотримуються вимог Базеля II, III, які спрямовують органи нагляду на оцінювання достатності капіталу з позиції індивідуального підходу до банку з урахуванням специфіки ризиків. Принциповим моментом Нової Угоди Базельських вимог є надання банкам більше самостійності в оцінюванні ризиків. Внутрішні системи оцінювання ризиковості активів у конкретному банку, зазвичай, більш точні, ніж система, що спирається на узагальнений підхід наглядових органів. Разом з тим, зменшення надмірного регулювання вимагає посилення самоорганізації та самоконтролю в банках. Їх реалізація може бути результативною лише за умови високого рівня дисципліни банківських установ. З іншого боку, застосування додаткових критеріїв щодо дотримання Основних принципів дозволяє враховувати вимоги наглядової практики, які виходять за межі поточних базових очікувань.

Результати оцінювання з застосуванням запропонованої методики знаходять відображення у Звіті про оцінку дотримання Основних принципів, який складається із семи частин:

1. Загальна частина, в якій викладена базова інформація та інформація про застосовувану методологію. Розділ містить роз'яснення стосовно критеріїв оцінювання: основних та додаткових; інформацію про оцінювачів та їхню приналежність до установ; джерела, використані для оцінки, відповідні закони, регуляторні документи та правила, іншу документацію; органи влади, які

виступали стороною під час проведення оцінки; фактори, які перешкоджали або спрощували процес оцінки.

2. Огляд інституційної бази та ринкової інфраструктури країни. У цьому розділі має міститись огляд наглядового середовища фінансового сектору разом зі стислим описом інституційної та законодавчої бази, повноважень та наглядових функцій різних органів. Крім того, міститься загальний опис структури фінансових ринків та банківського сектору (кількість банків, співвідношення сукупних активів та ВВП, загальний огляд банківської стабільності, адекватності капіталу, левелізму, якості активів, ліквідності, прибутковості та профілю ризику сектору, а також інформація про структуру власності, наявність конгломератів чи нерегульованих афілійованих осіб тощо).

3. Огляд передумов ефективного банківського нагляду. У розділі мають бути викладені передумови ефективного банківського нагляду, згідно з їхнім визначенням в Основних принципах банківського нагляду Базельського комітету.

4. Деталізовані оцінки відповідно до кожного Принципу.

5. Таблиця дотримання принципів, в якій міститься резюме результатів оцінки.

6. Рекомендований план дій.

7. Відповідь наглядового органу.

На ефективність нагляду впливає наявність структури органів з відповідними мандатами для запровадження циклу нагляду на безперервній основі. Організаційні особливості систем нагляду в різних країнах світу свідчать про те, що їх формування відбувалося відповідно до економічних, історичних та правових особливостей фінансової системи країни, під впливом яких формується певна організаційна модель нагляду (секторальна; за завданнями; модель єдиного нагляду) з відповідними повноваженнями органів щодо підтримки стійкості банківського сектору.

Розподіл повноважень в системі організації пруденційного банківського нагляду в окремих країнах світу наведено в табл. 6.

У докризовий період правила нагляду в ЄС були гармонізовані, проте наглядова практика в кожній країні-члені ЄС залишалась індивідуальною. Крім того, кожна країна залежала від ефективності нагляду в інших країнах; співробітництво наглядових органів у рамках ЄС

мало дещо формальний характер, рішення спільних наглядових органів були рекомендаційними [11 – 13]. Після кризи відбувся перегляд підходів до регулювання та нагляду за фінансовими установами на основі оновлення міжнародних стандартів нагляду [7 – 9].

Таблиця 6. Особливості організації системи пруденційного банківського нагляду в країнах світу

Країна	Розподіл повноважень в системі організації пруденційного банківського нагляду	
	Відповідальність за організацію пруденційного банківського нагляду	Реалізація пруденційного банківського нагляду
Бельгія	Центральний банк Королівства Бельгії, Управління фінансовими ринками та послугами	Центральний банк та спеціально створена незалежна установа
Великобританія	Управління пруденційного регулювання у складі Центрального банку Англії	Спеціально створена уповноважена установа, дочірньої організацією центрального банку країни
Іспанія	Департамент пруденційного нагляду Центрального банку Іспанії	Виключно центральний банк
Німеччина	Департамент пруденційного нагляду Центрального банку Німеччини	Виключно центральний банк
Португалія	Департамент пруденційного банківського нагляду Центрального банку Португалії	Виключно центральний банк
Сполучені Штати Америки	Федеральна резервна система, Федеральна корпорація страхування депозитів, Орган управління грошового обігу	Центральний банк (банки федеральної резервної системи) та група уповноважених установ
Фінляндія	Центральний банк Фінляндії, Управління фінансового нагляду	Центральний банк та спеціально створена незалежна установа
Франція	Управління пруденційного нагляду у складі Центрального банку Франції	Спеціально створена уповноважена установа, дочірня організація центрального банку країни

Джерело: складено авторами за інформацією центральних банків зарубіжних країн.

В процесі дослідження нами визначено опосередкований вплив організаційної системи нагляду на приріст ВВП за групами країн світу (рис. 3). Розрахунки здійснено на основі використання даних Світового банку щодо темпів щорічного приросту ВВП за період з 2002 по 2013 роки з метою визначення чутливості до еконо-

мічних шоків та здатності забезпечення фінансової стійкості банківської системи. Для здійснення аналізу сформовано вибірку даних дванадцяти країн та здійснено їх поділ на три групи залежно від моделі організації банківського нагляду:

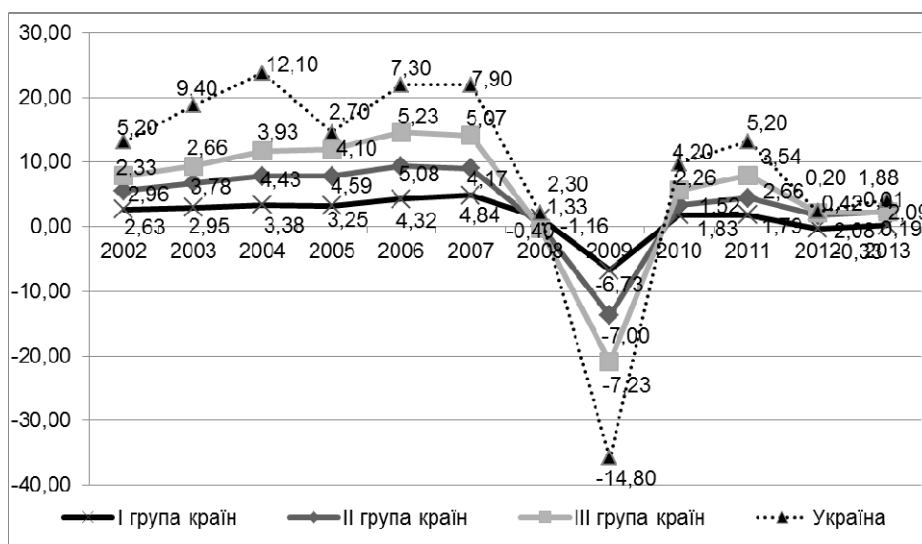

Рис. 3. Річний приріст ВВП за групами країн світу залежно від закріплення за центральним банком функцій пруденційного нагляду у 2002-2013 рр.

Джерело: побудовано на основі даних Світового банку [18].

Примітка: I група країн – функція пруденційного банківського нагляду делегована центральному банку; II група країн – функція пруденційного банківського нагляду делегована спеціально створеній уповноваженій установі за безпосередньої участі центрального банку та міністерства фінансів; III група країн – функція пруденційного банківського нагляду розподілена між центральним банком та спеціалізованими незалежними органами пруденційного нагляду.

I група країн – функція пруденційного банківського нагляду делегована центральному банку (Іспанія, Литва, Німеччина, Португалія);

II група країн – функція пруденційного банківського нагляду делегована спеціально створеній уповноваже-

ній установі за безпосередньої участі центрального банку та міністерства фінансів (Великобританія, Латвія, США, Франція);

III група країн – функція пруденційного банківського нагляду розподілена між центральним банком та спеці-

алізованими незалежними органами пруденційного нагляду (Бельгія, Естонія, Нідерланди, Фінляндія).

Отримані дані свідчать про те, що ефективний розподіл та використання наглядових ресурсів досягається, по-перше, за умов запровадження міжнародних стандартів банківського нагляду; по-друге, концентрації наглядових функцій центральним банком країни, що забезпечує необхідну оперативність та регуляторну гнучкість в процесі розв'язання проблемних питань щодо розподілу повноважень та контролю за ситуацією у банківському секторі. Разом з тим є підстави для роздумів з приводу того, що посилення наглядових процедур та "регуляторна централізація" можуть спричинити уповільнення темпів економічного зростання.

В контексті реформування та організаційної трансформації НБУ макропруденційному банківському нагляду відведено провідну роль в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи на основі ідентифікації та обмеження впливу системних ризиків фінансового

сектору, а превентивний нагляд за ризиками окремих банків, усвою чергу, віднесено до компетенції мікропруденційного нагляду НБУ. Передбачено удосконалення організації системи банківського регулювання та нагляду у межах функціонально-орієнтованої структури на основі диференціації рівнів регулювання, починаючи від локального (регулювання в межах окремого банку) до національного (регулювання на рівні центрального банку) та наднаціонального рівнів. Реформування та організаційна трансформація пруденційного банківського нагляду в Україні відповідно до Стратегії сталого розвитку "Україна – 2020" та Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року визначає необхідність подальшої модифікації процедур нагляду через реінжиніринг наглядової діяльності, уникнення дублювання функцій, централізацію системи прийняття рішень, підвищення рівня автоматизації процесів, що забезпечує зниження витрат на виконання наглядової діяльності (табл. 7).

Таблиця 7. Перелік заходів з реформування організаційної структури НБУ в контексті Стратегії України – 2020 та Стратегії розвитку банківської системи – 2020

Номер етапу	Назва етапу	Період реалізації	Зміст етапу та перелік заходів
I	Підготовчий	04.2014 – 08.2014	1. Проведено аналіз існуючої структури, функцій, процесів НБУ, аналіз структур ЦБ світу; 2. Затверджено цільову структуру першого рівня підпорядкування Голові /заступникам Голови; 3. Введено поняття адміністративного та функціонального підпорядкування і управління; 4. Структурні підрозділи ТУ НБУ Національного банку України функціонально підпорядковані відповідним структурним підрозділам на рівні Центрального апарату, опрацьовані кінцеві пропозиції по змінах до організаційних структур підрозділів Центрального апарату.
II	Реорганізація Центрального апарату НБУ	09.2014 – 03.2015	1. Концентрація основних функцій на рівні ЦА заради більш ефективного виконання НБУ наглядових та регуляторних цілей. 2. Призначення на посади керівників підрозділів в новій структурі, затвердження кінцевих штатних розписів, переведення працівників до нової структури, передавання функцій від попередньої до нової структури. Переважна більшість підрозділів пройдуть другий етап протягом грудня 2014 року – лютого 2015 року. Структурні підрозділи, організаційні зміни та зміни чисельності в яких пов'язані з технологічними змінами, проходять другий етап згідно до визначеного календарного плану, який формується їх керівниками.
III	Реорганізація територіальних управлінь НБУ	01.2015 – 08.2015	1. Створення 4 центрів управління на регіональному рівні; 2. Кожен з 4 нових макрорегіонів відповідатиме за декілька областей. Заплановано створення чотирьох регіонів: східний, центральний, західний та південний. Більшість функцій управління планується зосередити в центрах цих регіонів (Дніпропетровськ, Київ, Львів, Одеса відповідно). Заплановано зменшення чисельності персоналу, який виконує не ключові та супроводжуючі функції, з одночасним посиленням основних ключових функцій Національного банку в регіонах. Наразі створено Робочу групу з реорганізації ТУ, до складу якої увійшли керівники територіальних управлінь, керівники підрозділів ЦА, які мають функціонально підпорядковані функції на рівні територіальних управлінь. Функції касової підтримки та інкасації залишаться на рівні теперішніх ТУ.
IV	Реорганізація неключових функцій НБУ	02.2015 – 12.2015	Функції, які не пов'язані з виконанням НБУ поставлених завдань або непрацюючі центральним банкам, повинні бути переформатовані за рахунок аутсорсингу функцій, закриття або передачі іншим відомствам.
V	Реорганізація структурних підрозділів та одиниць НБУ	09.2015 – 06.2016	Потребує оптимізації

Джерело: складено авторами з використанням [10].

Примітка: ТУ НБУ – територіальне управління Національного банку України; ЦА НБУ – Центральний апарат Національного банку України.

З огляду на це мандат органів банківського нагляду, відповідальних за забезпечення фінансової стійкості банківської системи через управління ризиками банківських установ на макрорівні потребує уточнення. Це зумовлено необхідністю більш суворого контролю за дотриманням норм пруденційного банківського нагляду, застосуванням сучасних технологій ризик-менеджменту через цілеспрямоване впровадження сучасних інструментів управління і страхування ризиків.

Проведене дослідження дає можливість зробити наступні висновки.

Функціонування банківського сектору України в умовах фінансової нестабільності актуалізує важливість питань забезпечення ефективності регуляторних дій, спрямованих на зниження ураженості банківського сектору до системних ризиків, які базуються на застосуванні сучасних стандартів нагляду, орієнтованих на концентрацію наглядових ресурсів на сферах підвищеного ризику, що передбачено Базельськими угодами та іншими нормативно-правовими актами Європейського союзу з питань регулювання фінансового сектору.

Основними чинниками ефективності банківського нагляду є: відповідність Основним принципам згідно вимог Базельського комітету та інших міжнародних нормоутворюючих установ; наявність структури органів з відповідними мандатами; адекватність використовуваних інструментів для здійснення циклу нагляду на макро- та мікрорівнях.

Для країн з нестійкими економіками, які переходять до запровадження міжнародних стандартів нагляду, запропоновано здійснювати більш точне оцінювання ефективності наглядових процедур, для чого розроблено методичний підхід для визначення дотримання регулятором принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету на основі розрахунку індексів функціональної та операційної відповідності. В процесі дослідження з'ясовано, що посилення наглядових процедур та концентрація регуляторних повноважень можуть вплинути на уповільнення темпів економічного зростання. Посилення ефективності виконання НБУ наглядових та регуляторних цілей потребують уточнення повноважень органів нагляду у межах функціонально-орієнтованої структури та диференціації рівнів регулювання.

Список використаних джерел

1. Macroprudential Policy Tools and Frameworks. Progress Report to G20. – 2011. – 20 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/othp17.pdf>.
2. Enhancing Financial Stability and Resilience: Macroprudential Policy, Tools and Systems for the Future. Working Group on Macroprudential Policy. Special report. Group of Thirty. – Washington, 2010. – 86 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.group30.org/images/PDF/Macroprudential_Report_Final.pdf.
3. Key Aspects of Macroprudential Policy. – IMF, 2013. – 61 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/nr/pp/eng/2013/061013B.pdf>.
4. Arnone M. Architectures of supervisory authorities and banking supervision: Designing financial supervision institutions: Independence, accountability and governance / M. Arnone, A. Gambini // International Monetary Fund. – Washington: Edward Elgar Pub., 2007. – P. 262-308. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11261.pdf>.
5. Core Principles for Effective Banking Supervision. Bank for International Settlements. 2012. 79 c. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>.
6. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard. A Revised Framework. Updated November 2005: Basel Committee on Banking Supervision, 2005. – 272 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs118.pdf>.
7. Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems. December 2010 (rev June 2011): Basel Committee on Banking Supervision, 2010. – 68p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.
8. Global Systemically Important Banks: Updated Assessment Methodology and the Higher Loss Absorbency Requirement. July 2013: Basel Committee on Banking Supervision, 2013. – 20 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>.
9. Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and Liquidity Risk Monitoring Tools. January 2013: Basel Committee on Banking Supervision, 2013. – 75 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs238.pdf>.
10. Comprehensive Program of Ukraine Financial Sector Development Until 2020. Approved Nbu Board Resolution №391 dated June 18, 2015 http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/docs/strategy2020_18062015-eng_june_2015_1.pdf.
11. Dincer N. Who should supervise? The structure of bank supervision and the performance of the financial system / N. Dincer, B. Eichengreen // National Bureau of Economic Research: Working paper. – Cambridge, 2011. – № 17401. – 14 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.3386/w17401>
12. Osiński J. Macroprudential and Microprudential Policies: Toward Cohabitation / J. Osiński, K. Seal, L. Hoogduin. IMF Staff Discussion Note. IMF. 2013. – 28 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsf.nl/wp-content/uploads/2014/10/DSF-Policy-Paper-No-37-Macroprudential-and-Microprudential-Policies-Toward-Cohabitation.pdf>.
13. Мищенко В.І. Методологічні засади запровадження макропруденційного регулювання та нагляду / В. Мищенко, А. Крилова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 3 (181). – С. 12–15.
14. Мищенко С. Новые тенденции в монетарной политике и регулировании финансовых систем / С. Мищенко // Финансы и кредит. – 2010. – №40 (424). – С. 23-29.
15. Науменкова С.В. Макропруденційний банківський нагляд та умови забезпечення його ефективності / С.В. Науменкова, К.Ю. Цицук // Економіка розвитку (Economics of Development). – 2014. – №4 (72). – С. 65-72. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ed.ksue.edu.ua/ER/knt/ee144_72/e144nau.pdf.
16. Naumenkova S. Transition to Inflation Targeting in Ukraine: New Tools for Monetary Policy / S. Naumenkova, O. Maluyutin, S. Mishchenko // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. – 2015. – № 1(166). – С. 31-39. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/166-1/3>. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2015/166/3.pdf>.
17. Науменкова С.В. Обстеження збалансованості попиту та пропозиції на кредитному ринку: досвід центральних банків / С.В. Науменкова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – №10(163). – С. 51 – 57. – Режим доступу: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2014/163/10.pdf>.
18. GDP Growth, (annual %) [Електронний ресурс] // The World Bank : [сайт]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries/1W?display=default>

Надійшла до редколегії 05.10.15

С. Науменкова, д-р экон. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
К. Цицук, науч. сотр.
Академия финансового управления, Киев, Украина

К ВОПРОСУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В УСЛОВИЯХ МСФО

В статье исследуются, на основе критического анализа, составные процесса нормативно-правового регулирования и обеспечения бухгалтерского учета и финансовой отчетности в условиях их стандартизации и гармонизации и актуальные направления его совершенствования.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, нормативно-правовое обеспечение, регулирование, МСФО, бухгалтерская наука и образование, институциональность учета, методология учета.

S. Naumenkova, Doctor of Sciences (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
K. Tsytsyk, Researcher
State Educational Scientific Institution "Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine

THE EFFECTIVENESS OF PRUDENTIAL BANKING SUPERVISION: PECULIARITIES OF METHODOLOGICAL APPROACHES

In the article the theoretical fundamentals of the prudential banking supervision effectiveness and substantiation of approaches to calculation of the integral indicator of supervisory system compliance with the Basel Committee Core Principles were investigated. The "functional effectiveness" and "institutional effectiveness" concepts of supervisory activity were suggested. The authors have defined the influence of supervisory organizing structure on GDP growth by groups of countries in the world. The list of priority measures focused on increase of the effectiveness of prudential supervisory activity was systematized to restore sustainability of the national banking sector.

Keywords: banking system, prudential banking supervision, systemic risk, financial sustainability, Core Principles for Effective Banking Supervision.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 55-60

УДК 657.47

JEL M.40

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/9>

Ф. Халоал, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

СУЩНОСТЬ ЗАТРАТ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ И УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

Проанализировано определение сущности затрат в историческом ракурсе представителями различных направлений. Определена сущность затрат как экономической и учетно-аналитической категории. Проведено сравнение сути категорий "затраты", "расходы", "издержки", предложено авторское трактование понятий.

Ключевые слова: *затраты; расходы; издержки; формирование расходов; экономические выгоды.*

Вступление. Построение эффективной системы учета и контроля затрат требует использования реальных рыночных инструментов, а также формирования единого подхода в постановке и решению учетно-экономических задач на всех уровнях управления. Правильный подход к формированию и признанию расходов независимо от сферы деятельности предоставит возможность эффективно использовать все ресурсы, и, соответственно, проводить глубокий и всесторонний анализ процессов и явлений с целью выделения их влияния на процесс деятельности, каким бы это воздействие не было – положительным или отрицательным. Усовершенствование учета и контроля затрат невозможно без понимания сути, заложенной в термины "затраты", "расходы", знания процессов их формирования и влияния на результаты деятельности.

Цель статьи состоит в определении сущности дефиниций "затраты" и "расходы" как экономических и учетно-аналитических категорий, а также проведении сравнительного анализа сути этих терминов, основываясь на различных подходах ученых-теоретиков и практиков.

Анализ исследований и публикаций. Вопрос сущности расходов неоднократно поднимался в исследованиях ученых как в области экономической теории, так и в области бухгалтерского учета. Изучение сущности затрат уходит корнями в античную философию (Ксенофонт, Аристотель), а также во времена Средневековья (Аквинский). Теорию расходов в своих концепциях производства развивали и экономисты-классики У. Петти, А. Смит, Д. Рикардо, К. Маркс, Ф. Кене, а также неоклассики, в частности А. Маршалл, Дж. Кларк, В. Паретто, Э. Чемберлин. Этому вопросу уделяли внимание экономисты-институционалисты Р. Коуз, Р. Нельсон, Д. Норт и др. Этот вопрос освещался в трудах таких известных представителей бухгалтерской науки, как Р. Энтони, А. Апчерч, Ч. Хоргрен, Дж. Фостер, И. А. Бланк. Исследованием вопросов сущности, классификации и структуры затрат как учетно-аналитической категории занимались В. Г. Шве́ц, М. Т. Билуха, Ф. Ф. Бутынец, С. Ф. Голов, Ф. Ф. Ефимова, П. И. Атамас, В. Б. Моссаковский, Е. В. Мных, М. С. Пушкар; не оставили без внимания его и другие исследователи: А. В. Крушельницкая, А. М. Турило, А. Шаститко, и другие. М. И. Скрипник, Г. М. Колесник, В. Дерий, О. Г. Шпикуля, В. К. Скляренко, Д. Л. Лозинский уделяли внимание изучению проблем трактования понятий "затраты" и "расходы" как объекта экономики, бухгалтерского учета и аудита. Вопросы построения эффективной системы управления затратами подняты в научных работах Л. В. Нападовской, Н. А. Гурой, М. Г. Грещак. Значительный вклад в исследование актуальных проблем учета, анализа и аудита оплаты труда как составляющей затрат внесла Т. Г. Мельник.

Методология исследования. Достижение цели и решение поставленных задач стало возможным благодаря применению методов логического и сравнитель-

ного анализа, а также систематизации и теоретического обобщения изученного материала. При анализе категорий "затраты", "расходы", "издержки" применялись методы сравнения и аналогий. Исследование генезиса подходов к определению сущности затрат и расходов выполнено с использованием методов исторического и логического, а также индукции и дедукции. В процессе определения целей исследования, изучения сущности затрат использовались методы системного подхода, анализа и синтеза.

Основные результаты. Исторический экскурс в изучение сущности терминов "расходы" и "затраты" показывает, что первые определения сущности этих категорий уходят корнями в период античной философии. Как такового, определения затрат не было, но античные авторы часто акцентировали свое внимание на доходах и расходах хозяйств, их взаимосвязи. Так, Ксенофонт указывал, что причиной дефицита в хозяйстве является превышение расходов над приходом. Аристотель утверждал, что обмениваемые вещи должны быть равноценны, а продавец должен получить от покупателя возмещение ущерба от участия в обмене, иначе существование самого общества может оказаться под угрозой [1]. Мыслитель Средневековья Фома Аквинский, который развил доктрину "справедливой цены", считал, что продавец вправе продавать вещь дороже, чем она стоит сама по себе, иначе результаты его деятельности причинят не только ущерб лично ему, но и всей общественной жизни [2].

Более точное определение понятия "затрат производства" впервые обозначается только в 17 веке в сочинениях У. Петти. В состав затрат он включал стоимость содержания земледельца и расходы на семена [2]. Во второй половине 18 века французским экономистом Ф. Кенэ была основана школа физиократов, в их учении издержки производства определялись как затраты капитала на средства производства и рабочую силу. В этот же период теоретическими вопросами теории затрат косвенно занимался Д. Стюарт. По его мнению, стоимость, кроме вложенного капитала включает также заработную плату и сырье, а цена не может быть меньше, чем сумма этих трех статей затрат.

Существенный вклад в исследование затрат производства внесли классики политической экономии – А. Смит и Д. Рикардо. А. Смит ввел понятие абсолютных расходов [3], а Д. Рикардо – автор теории сравнительных расходов [4]. Под термином "расходы" они понимали средние общественные затраты на единицу, то есть то, чего стоит отдельная единица продукции на среднем предприятии или чему равны средние расходы на всех предприятиях, принадлежащих к отрасли. Издержки производства определялись ими как цена производства с учетом рентных платежей. Таким образом, У. Петти, А. Смит, Д. Рикардо преимущественно сходятся во мнении, что расходы – это потраченный на

производство товаров труд, вложенный капитал и земля, которая используется в процессе производства.

Раскрывая сущность затрат, К. Маркс, выделяет в них две стороны: материально-вещественное содержание и общественную форму. Первая обусловлена процессом производства, его факторами и не зависит от производственных отношений, а вторая определяется спецификой производственных отношений и имеет особенности в каждой общественно-экономической формации.

В экономическом учении К. Маркса можно выделить четыре различные характеристики затрат производства: действительные и капитализированные затраты производства, цена затрат, а также индивидуальные затраты производства функционирующего капитала [5]. К. Маркс основывался на том, что расходы – это совокупность использованных в производственном процессе средств производства и необходимого труда, рабочей силы, которые определяют стоимость для предприятия производства и реализации товара.

Объектом неоклассических суждений (А. Маршалл, Дж. Б. Кларк, В. Парето) выступала фирма, вследствие этого анализ затрат производства происходит именно с точки зрения фирмы и рассматриваются как взаимосвязь между производственными объемами и ценой товара. А. Маршалл считал расходами – затраты таких факторов производства, как земля, труд, капитал и организаторские способности. Превышение затрат над величиной рыночной цены заставляет фирму покинуть рынок [6].

Если в неоклассическом подходе речь идет о производственных (трансформационных) затратах при принятии гипотезы о нулевых трансакционных затратах, то в институциональной теории речь идет в основном о затратах обращения (трансакционных) при фактическом пренебрежении производственными.

Чемберлин определяет различия между этими видами издержек: "Издержки производства включают все расходы, необходимые для того, чтобы создать товар (или услугу), доставить его потребителю и вручить ему этот товар в состоянии, пригодном для удовлетворения потребностей. Издержки сбыта включают в себя все затраты, имеющие целью создать рынок или спрос на продукт. Издержки первого вида создают полезности, служащие удовлетворению запросов; издержки последнего вида создают и изменяют сами запросы" [7, с. 170].

В современных условиях широкое распространение получают взгляды представителей неонституционализма (Р. Коуза, Р. Нельсона, С. Уинтера). Одной из основ новой институциональной теории является учение о трансакционных затратах, понятие о которых было введено Р. Коузом. Трансакционные затраты рассматриваются в широком смысле как затраты эксплуатации экономической системы и в узком смысле – как затраты, возникающие в процессе налаживания экономических связей между рыночными агентами. Значимость трансакционных затрат в неонституционализме столь высока, что в литературе данное направление развития экономической теории порой называют "теорией трансакционных затрат" [8].

С целью совершенствования учета и контроля расходов необходимо провести исследование экономической сущности понятия "расходы", выделить отличие от таких дефиниций как "затраты", "издержки", а также проанализировать их трактовку в экономической литературе и нормативных документах.

Несмотря на то, что в общепринятом смысле эти термины одинаковы, их суть несколько отличается в зависимости от сферы применения. Понятие "расходы" в большей мере употребляется в бухгалтерском и налоговом учете. Термин "затраты" применяется в финан-

совой сфере, в частности при планировании и оценке эффективности деятельности, то есть в управленческом учете. Понятие "издержки" чаще используется в экономической теории, а также при проведении экономического анализа.

В странах с рыночной экономикой преобладают два мнения относительно использования понятий "расходы", "издержки" и "затраты": немецкое (И. Ф. Шера) и американское (Х. Л. Ганта).

Согласно точке зрения Шера, все эти слова – синонимы. Все, что потрачено и утеряно составляет суть расходов. Согласно Ганту, расходы – это продуктивные затраты, они совершены ради получения прибыли. Потери – это уменьшение актива, которое не может принести прибыли и означает только убыток [9].

Так, зарубежные исследователи Ч. Хорнгрен и Дж. Фостер под затратами понимают потребленные ресурсы или деньги, которые нужно заплатить за товары и услуги. При этом они упоминают, что переменные и постоянные затраты – это два основных типа издержек. Тем самым они отождествляют между собой понятия "затраты" и "издержки" [10].

К. Друри определяет термин "расходы" как средства, которые потеряны с целью получения прибыли. Это толкование является односторонним, ведь осуществляется отождествление затрат с использованием финансовых ресурсов. Д. К. Шим, Д. Г. Сигел трактуют расходы как показатель в денежном выражении количества ресурсов, использованных для достижения определенной цели. Автор согласен с утверждением Л. В. Ивченко, что такое толкование выражает сущность расходов только через натурально-вещественный состав, не принимая во внимание сущностный, временной аспекты данной проблемы [11, с. 14]. И. А. Бланк, М. Г. Грещак, Шим Джей определяют расходы как выраженные в денежной форме расходы ресурсов, в частности, трудовых, материальных, финансовых и информационных [12; 13, 14].

В профессиональном сознании украинских бухгалтеров (как ученых, так и практиков) представление о расходах формируют три группы источников: взгляды ученых-экономистов на их природу и функции, мнения мыслителей в сфере учета и контроля по этому же поводу и воплощенные в бухгалтерских "правилах игры" (как зарубежных, так и украинских) столетние учетные традиции Запада.

Трудно не согласиться с М. И. Скрипник [15], который акцентирует внимание на имеющей место негативной тенденции бездумного заимствования иностранных терминов и некорректном переводе профессиональной литературы без ее дополнительного анализа и учета экономической сущности понятий. Такие действия выступают ключевым фактором, приводящим к возникновению путаницы и шероховатостей, особую актуальность эта проблема приобретает в сфере бухгалтерского учета.

Следовательно, расходы как экономическая категория – это использование ресурсов для достижения определенной цели, а любые расходы, в свою очередь, ориентированы на определенный результат.

Толкование расходов для нужд учета отличается от толкования расходов в экономике [16].

Так, Н. Гура и К. Радченко отмечают, что затраты параллельно с доходами и финансовыми результатами, являются главными объектами управленческого учета, а значит требуют ориентации на детальный учет затрат с целью поиска резервов для их снижения на единицу продукции или предоставленной услуги, то есть – управление затратами [17, с. 14].

В целом, расходы – наиболее неопределенное слово в бухгалтерском учете, которое часто употребляется в разных смысловых значениях. Украинское законодательство дает определение лишь понятию затрат. Так, в НП(С)БУ 1 "Общие требования к финансовой отчетности" под затратами понимается уменьшение экономических выгод в виде выбытия активов или увеличения обязательств, которые приводят к уменьшению собственного капитала (за исключением уменьшения капитала за счет его изъятия или распределения между собственниками) [18]. К тому же, существует П(С)БУ 16 "Затраты" [19], полностью посвященный особенностям признания и состава затрат в учете.

Поскольку при разработке национальных П(С)БУ и российских ПБУ многое было взято из МСФО, в том числе и определение затрат, поэтому можно считать, что английский термин "expenses", фигурирующий в МСФО, соответствует украинскому "витрати" и российскому "затраты", используемых в П(С)БУ и ПБУ соответственно.

В экономической и учетной литературе встречаются разные вариации определения термина "расходы". Изучения нормативной литературы (как украинской, так и иностранной) позволило систематизировать ряд определений термина "расходы" (табл. 1).

Таблица 1. Определение понятия "затраты" в нормативных источниках

Источник	Определение
П(С)БУ 16 "Затраты"; НП(С)БУ 1 "Общие требования к финансовой отчетности" [18;19]	Затратами отчетного периода признаются или уменьшение активов, или увеличение обязательств, приводящие к уменьшению собственного капитала предприятия (за исключением уменьшения капитала в результате его изъятия или распределения между собственниками), при условии, что эти затраты могут быть достоверно оценены.
Налоговый кодекс Украины [20, ст. 14.1.27]	Затраты – сумма любых затрат налогоплательщика в денежной, материальной или нематериальной формах, понесенных для осуществления хозяйственной деятельности налогоплательщика, в результате которых происходит уменьшение экономических выгод в виде выбытия активов или увеличения обязательств, вследствие чего имеет место уменьшение собственного капитала (кроме изменений капитала за счет его изъятия или распределения между собственниками);
ПБУ 10/99 Российской Федерации [21]	Расходы – уменьшение экономических выгод в результате выбытия активов (денежных средств, иного имущества) и (или) возникновения обязательств, приводящих к уменьшению капитала этой организации, за исключением уменьшения вкладов по решению участников (собственников имущества)
Налоговый кодекс РФ [22]	Расходами определяются обусловленные и документально подтвержденные затраты, осуществленные (понесенные) плательщиком налога
IFRS [23; 24]	Расходы – уменьшение экономических выгод в течение отчетного периода, происходящее в форме оттока или истощения активов или увеличения суммы обязательств и резервов, выражается в уменьшении капитала, не связанного с его распределением между собственниками
GAAP [25]	Расходы – фактические или предполагаемые оттоки денежных средств или их эквивалентов, которые возникли или возникнут в результате основной деятельности компании

Источник: систематизировано автором.

В Положениях (Стандартах) бухгалтерского учета дается определение лишь термина "затраты", хотя в самом тексте П(С)БУ 16 применяется также и понятие "расходы" (материальные расходы) в смысле материальных ресурсов, которые были использованы в течении отчетного периода.

Изучение украинского налогового законодательства показало, что им предусмотрено лишь понятие "затраты", трактовка которого приведена в статье 14 (п. 14.1.27) Налогового кодекса Украины [20]. В Гражданском [26] и Хозяйственном [27] кодексах Украины разъяснений относительно понятий "затраты" или "расходы" не приводится, ограничиваясь лишь определением термина "ущерб", что в ст. 22 п. 2 Гражданского кодекса и в ст. 224 п. 2 Гражданского кодекса отождествляется с потерями и определенными затратами.

Явное разграничение категорий "расходы" и "затраты" прослеживается в международном законодательстве. В частности, в МСФО № 2 "Запасы" расходы признаются только после продажи запасов, потери ими первоначальных свойств или прочего выбытия, т. е. вся стоимость запасов, списанная в отчетном периоде, признается расходами. В свою очередь, этот же стандарт указывает, что под "затратами" в контексте запасов следует понимать: затраты на приобретение, переработку и прочие затраты на момент составления отчетности, которые формируют себестоимость запасов [28, с. 124].

Изучение работ отдельных ученых в сфере учета по определению сущности расходов, приводит к выводу, что некоторые из них одновременно используют термины "расходы" и "затраты". Голов С. Ф., Дерий В. А., Загородний А. Г., Кужельный М. В., Кучмач Д., Нападowska Л. В., Пушкарь М. С., Партын Г. А., Скрипник М. И.,

Сопко В. В., Фарион И. Д., Партын Г. А. определяют сущность "расходов", "затрат" через призму финансового и управленческого учета.

С точки зрения профессора Бутынца Ф. Ф. затраты являются наиболее общим в украинской экономической литературе понятием, относящимся к "расходам" и "затратам", и определяются как денежное выражение суммы ресурсов, использованных в определенных целях [29, с. 299]. То есть понятие "затраты" используются, как в финансовом учете, так и в управленческом.

Дерий В. А. определяет, что в отечественной науке уместно использовать термин "затраты" [30, с. 158]. Фарион И. Д. трактует затраты как объем реально потребленных ресурсов или средств в процессе производственной, финансовой, инвестиционной деятельности (финансовый учет). Касательно управленческого учета то в этом случае должны быть "управленческие расходы". Управленческие расходы – это расходы, интересующие управленцев [31, с. 105]. Партын Г. А., Загородний А. Г. дают толкование затрат для финансового и управленческого учета – это денежное выражение суммы ресурсов, потраченных с определенной целью [32, с. 41].

Другая группа ученых разграничивают расходы для нужд финансового учета, и затраты для управленческого учета.

С точки зрения проф. Нападowsкой Л. В. "затраты" – это стоимостное выражение потребленных в процессе деятельности предприятия (учреждения, организации) материальных, трудовых, финансовых и других видов ресурсов. Термин "затраты" непосредственно связан с формированием себестоимости продукции в процессе хозяйственной деятельности" [33, с. 242]. В своих научных трудах Нападowska Л. В. определяет, что термины

"расходы" и "затраты" используются для различных видов учета и имеют различное содержание и сущность.

Как отмечает М. И. Скрипник [15], термин "расходы" касается любого использования ресурсов, в том числе на приобретение активов, в то время как термин "затраты" – использование только тех ресурсов, которые при определении прибыли хозяйствующего субъекта за данный период времени ставятся в соответствие доходам. По мнению указанного автора, использование в экономической литературе наряду с терминами "расходы" и "затраты" дефиниций "издержки", "потери", "убытки" является неправомерным, поскольку последние относятся к финансовым результатам деятельности и означают: потери – уменьшение актива в результате непредвиденных обстоятельств (только в результате фактов – событий), убытки – превышение декапитализированных расходов над доходами.

Автор Л. В. Ивченко [11, с. 13] отмечает отличие понятия расходов в бухгалтерском смысле от расходов в экономическом толковании. Под экономическими расходами понимают "затраты упущенных возможностей", то есть сумму денег, которую можно получить при наиболее выгодном из всех возможных альтернативных вариантов использования ресурсов. Таким образом, эконо-

мические издержки какого-либо ресурса выбранного для производства продукции равны его стоимости при наилучшем из всех возможных вариантов использования. Понятие экономических затрат обусловлено ограниченностью ресурсов по сравнению с количеством вариантов их использования. С бухгалтерской точки зрения расходы – это только конкретные затраты ресурсов.

Под расходами следует понимать явные (фактические, расчетные) издержки предприятия, т.е. стоимостные оценки ресурсов, используемые организацией в процессе своей деятельности. Тогда как затратами организации признается стоимость использованных ресурсов, которые полностью потрачены (израсходованы) в течение определенного периода времени для получения дохода. Такой подход называется соответствием затрат и доходов. Исходя из этого в бухгалтерском учете все доходы должны соотноситься с затратами на их получение.

Не стоит пропускать и неординарный подход Г. М. Колесник [34], согласно которому основой разграничения понятий "расходы" и "затраты" заложен стоимостный и натурально-вещевой показатели соответственно.

Шпикуля А. Г. предлагает несколько признаков разграничения понятий "расходы" и "затраты" (табл. 2).

Таблица 2. Признаки разграничения терминов "расходы" и "затраты"

Затраты	Расходы
1. Стоимостный показатель	1. Натурально-вещественный показатель
2. Источник: ресурсы и активы	2. Источник: стоимость единицы ресурсов и активов, вложенных в производство
3. Уровень: определяется технологией и организацией производства	3. Уровень: определяется стоимостью, ценой входных ресурсов
4. Влияние: производительность производства, конкурентоспособность продукта	4. Влияние: доходность бизнеса и ценовая конкурентоспособность товара
5. Минимизация: улучшение технико-технологического оснащения и организации труда	5. Минимизация: оптимизация затрат и поставки ресурсов по приемлемым ценам

Источник: [35].

Из табл. 2 следует, что расходы и затраты предприятия по своей сути являются разными понятиями, на что указывает большая ориентация затрат на ресурсы предприятия и их использование в процессе хозяйственной деятельности, а расходов – на результаты деятельности.

Как отмечает В. К. Складенко [36], затраты – это денежная оценка стоимости материальных, трудовых, финансовых, природных, информационных и других видов ресурсов потраченных на производство и реализацию продукции за определенный период времени. Затраты – это затраты определенного периода времени, документально подтвержденные, экономически оправданные (обоснованные), полностью перенесшие свою стоимость на реализованную за этот период продукцию. В отличие от расходов затраты не могут быть в состоянии запоемкости, не могут относиться к активам предприятия. Они отражаются при расчете прибыли предприятия в отчете о прибыли и убытках. Понятие "затраты" шире понятия "расходы", однако при определенных условиях они могут совпадать.

Касательно российского термина "издержки" не существует однозначного украинского эквивалента, это понятие имеет двоякий характер и может означать как расходы, так и затраты в зависимости от того, в каком словосочетании используется: "издержки производства" или "издержки обращения".

Неоднозначность данного термина подтверждает и тот факт, что англо-русские словари предлагают два английских эквивалента "expenses" и "costs". Поэтому автор согласен с предложением Д. Л. Лозинского о логичности использования для словосочетаний "произ-

водственные затраты" и "издержки обращения" соответствующих английских терминов "production costs" и "distribution expenses" [37, с. 56].

Таким образом, в сфере разграничения понятий "затраты" и "расходы" важно осознавать одну ключевую особенность. Согласно П(С)БУ 16 затратами отчетного периода признаются или уменьшение активов, или увеличение обязательств, что приводит к уменьшению собственного капитала предприятия (за исключением уменьшения капитала вследствие его изъятия или распределения собственниками), при условии, что эти затраты могут быть достоверно оценены. По мнению автора, ключевой фразой данного определения являются слова: "...что приводит к уменьшению собственного капитала предприятия". Это можно объяснить тем, что не во всех случаях уменьшение активов или увеличение обязательств ведет к затратам, а только в тех, когда уменьшение одних активов не сопровождается увеличением других активов, и как результат уменьшается собственный капитал предприятия.

Тогда как осуществление расходов предусматривает уменьшение одних активов при условии равнозначного увеличения других, или увеличение активов и обязательств на одну и ту же величину. Таким образом, расходы – это любое использование ресурсов, в том числе и на приобретение активов. Термин "затраты" означает использование только тех ресурсов, которые при определении финансового результата компании за соответствующий отчетный период ставятся в соответствие полученным доходам (соблюдение принципа начисления и соответствия доходов и затрат).

Изучение научных трудов в области учета и контроля затрат показало, что на сегодня недостаточно внимания уделено этим вопросам при подготовке кадров военнослужащих как деятельности в сфере услуг. Основная цель организации учета затрат на предприятиях сферы услуг заключается в формировании действенного механизма управления ими. Затраты на предоставление услуг, как и процесс их учета и контроля, отличается от затрат на производство товаров, что объясняется основными характеристиками и особенностями услуг, а именно: нематериальная основа, непостоянство качества, неделимость (от производителя и от потребителя), невозможность сохранения, отсутствие незавершенного производства, недолговечность, отсутствие владения. Для эффективной организации учета затрат необходимо четко распределить полномочия и ответственных лиц на различных уровнях управления. Эффективная организация учета затрат предприятий сферы услуг должна основываться на совершенствовании системы управления затратами и создании информационной базы для принятия стратегических, тактических и оперативных управленческих решений.

На организацию бухгалтерского учета затрат предприятий сферы услуг как в целом, так и при подготовке кадров военнослужащих в частности, влияет значительное количество факторов: система нормативного регулирования, форма собственности, организационно-правовая форма, источники финансирования, пользователи учетной информации, квалификационный уровень учетных работников, объемы деятельности и др. Например, в Украине подготовка офицерских кадров тактического уровня осуществляется в высших военных учебных заведениях (ВВУЗ) по видам вооруженных сил Украины как за счет бюджетных средств, так и на условиях контрактной оплаты – то есть частично затраты покрывают сами студенты. Уровень организации учебного процесса определяет эффективность подготовки будущего офицера и непосредственно влияет на структуру затрат на обучение. Таким образом, при минимальных затратах на обучение необходимо получить уровень качественной подготовки, не ниже минимально допустимого.

Выводы. Проанализировав генезис и сущность понятия "издержки", "затраты", "расходы", можно сделать вывод, что первые два часто употребляются в качестве синонимов, а для характеристики издержек, непосредственно связанных с производством, используется термин "затраты на производство". Что касается терминов "затраты" и "расходы", то изучение разных авторских подходов показало, что первый в большей мере употребляется в бухгалтерском и налоговом учете, а второй – в финансовой сфере. Расходы – это стоимость ресурсов, затраченных в процессе производства и продажи продукции, выполненных работ и оказанных услуг, которые были понесены в отчетный период, а затраты – это часть затрат предприятия, связанная с получением дохода в течение отчетного периода, и утратившая способность приносить доход в будущем.

Дискуссия. Правильный подход к пониманию сущности затрат является предпосылкой к поиску путей совершенствования учета и контроля затрат независимо от сферы и вида деятельности. Дальнейшие исследования предполагают изучение вопросов учета и контроля расходов, в том числе на подготовку кадров военнослужащих.

Список использованных источников

1. История экономической мысли / под ред. И. Д. Удальцова, Ф. Я. Полянского. М.: Изд-во МГУ, 1961. – 512 с.
2. Ядгаров Я. С. История экономических учений: Учебник / Я. С. Ядгаров. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 480 с.

3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. / А. Смит. – В 2 т-х. – М.: Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
4. Рикардо Д. Сочинения / Д. Рикардо. – Т. 3. – М.: Госполитиздат, 1955. – 613 с.
5. Маркс К. Капитал // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Т. 25. – Ч. I. М.: Политиздат, 1961. – 545 с.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки: в 3 т. / А. Маршалл; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1993. – Т. I. – 415 с.
7. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции. – М., 1996. – С. 170.
8. Шаститко А. Предметно-методологические особенности новой институциональной экономической теории / А. Шаститко // Вопросы экономики. – 2003. – № 1. – С. 24-41.
9. Алчерч А. Управленческий учет: принципы и практика: пер. с англ. / А. Алчерч. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 952 с.
10. Хорарен Ч. Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учет: управленческий аспект: пер. с англ. / под ред. Я. В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 416 с.
11. Івченко Л. В. Економічна сутність витрат підприємства / Л. В. Івченко // Бухгалтерський учет и аудит. – 2008. – №11. – С. 12-17.
12. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера / И. А. Бланк. – К.: "Ника – Центр", 1998. – 480 с.
13. Грецак М. Г. Управління витратами: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / М. Г. Грецак, О. С. Коцюба. – К.: КНЕУ, 2002. – 131 с.
14. Шим Джей К. Методы управления стоимостью и анализа затрат / [пер. А. П. Калужный] / Шим Джей К., Сигел Джоэл Г. – М.: Филин, 1996. – 344 с.
15. Скрипник М. І. Затрати і витрати: проблема трактування понять [Електронний ресурс] / М. І. скрипник // Міжнародний збірник наукових праць. – 2009. – Випуск 1(13). – С.236-240 – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2009_1/stat26.pdf.
16. Столяр Л. Г. Сутність "витрат" через призму бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / Л. Г. Столяр. // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2015_1_37.pdf.
17. Гура Н. О., Радченко К. М. Побудова управління витратами підприємств у хімічній галузі / Н. О. Гура, К. М. Радченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, серія "Економіка". Випуск 118. – 2010. – С.14-16.
18. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності". Затверджено Міністерством фінансів України від 07.02.2013 № 73 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
19. Положение (стандарт) бухгалтерского учета 16 "Расходы". Утверждено приказом Министерства финансов Украины от 31 декабря 1999 года № 318 (с дополнениями и изменениями) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.accounting-ukraine.kiev.ua/standart>.
20. Налоговый кодекс Украины от 02.12.2010 г. № 2755-VI (с изменениями и дополнениями): редакция від 20.09.2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
21. Положение по бухгалтерскому учету 10/99 "Расходы организации". Утверждено приказом Министерства финансов России от 06 мая 1999 г. №33н (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/12115838>.
22. Налоговый кодекс Российской Федерации Ч. 1 №146-ФЗ от 31 июля 1998 г. и Ч.2 № 117-ФЗ от 5 августа 2000 года (с изменениями и дополнениями) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/10900200>.
23. Концептуальна основа фінансової звітності: стандарт, виданий Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку від 1 вересня 2010 р. (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.gov.ua>.
24. Пятков М. Л., Смирнова И. А. Доходы и расходы организации: трактовка МСФО [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.buh.ru/document.jsp?ID=1204&breakIrlrSCINDDIIDD1204DI=0&breakIrlrSCINDDIIDD1204DI0>.
25. Обермейстер А. Расходы в US GAAP [Электронный ресурс] / А. Обермейстер // – Режим доступа: http://www.gaap.ru/biblio/gaap-ias/compare_rus/023.asp.
26. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змінами та доповненнями): Редакція від 30.09.2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
27. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (із змінами та доповненнями): редакция від 20.09.2015 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
28. Маренков Н. Л. Международные стандарты финансовой отчетности: учебное пособие / Н. Л. Маренков. – М.: Экзамен, 2005. – 224 с.
29. Бутинець Ф. Ф. Історія бухгалтерського обліку: навч. посіб. – Ч. 1 / Ф. Ф. Бутинець. – Друге вид., доп. і перероб. – Житомир: Рута, 2008. – 513 с.
30. Дерій В. Термін "витрати" і його трактування для потреб обліку і контролю / В. Дерій // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1(26). – С. 154-160.
31. Фаріон І. Д. Управлінський облік: підруч. / [І. Д. Фаріон, Т. М. Писаренко]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 792 с.
32. Партин Г. О. Управлінський облік: навч. посіб. / Г. О. Партин, А. Г. Загородній. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 303 с.

33. Теорія бухгалтерського обліку: монографія / [Л. В. Нападівська, М. Добія, Ш. Сандер, Р. Матезіч та ін.]; за заг.ред. Л. В. Нападівської. – К.: Київ. нац. торг.-економіч. ун-т, 2008. – 735 с.

34. Колісник Г. М. Економічна сутність витрат і управління ними / Г. М. Колісник // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – №19. – С. 252-258.

35. Шпикуля О. Г. Інститут витрат в економічній теорії і практиці / О. Г. Шпикуля // Економічні науки: зб. наук. праць. – Луцьк, 2008. – Вип. 5 (20); Ч. 1. – 367 с. – (Сер. "Облік і фінанси").

36. Склярєнко В. К. В чем разница между затратами, расходами и издержками / В. К. Склярєнко [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://sdo.elitarium.ru/zatraty_raskhody_izderzhki.

37. Лозинский Д. Л. "Витрати" та "затрати": узгодження понять в бухгалтерському обліку / Д. Л. Лозинський // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. – 2009. – № 4. – С. 55–59.

38. Wagenhofer A. (2006) Management Accounting Research in German-Speaking Countries, *Journal of Management Accounting Research*, Vol. 18, No. 1, pp. 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.2308/jmar.2006.18.1.1>

Надійшла до редколегії 01.10.15

Ф. Халоул, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СУТНІСТЬ ВИТРАТ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Проаналізовано визначення сутності витрат в історичному ракурсі представниками різних напрямків. Визначено сутність витрат як економічної та обліково-аналітичної категорії. Проведено порівняння суті категорій "витрати", "затрати".

Ключові слова: витрати; затрати; формування витрат; економічні вигоди.

F. Haloul, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SUMMARY OF EXPENSES AS ECONOMIC AND ACCOUNTING ANALYTICAL CATEGORIES

The evolution of the interpretation of the term "cost" is shown understanding of the essence of categories "costs", "expenses", "production costs" as the representatives of ancient philosophy, and representatives of various economic trends: classical political economy, Marxist theory, neoclassical, institutionalism and neo-institutionalism. Ukrainian scientists studied approaches to disclosure, costs and expenses. Approaches different authors, scientists and economists to the definition of "costs" and "expenses". Studied the definition of "costs" and "expenses" in Ukrainian and foreign regulatory literature. Showing features researched categories. Valid conclusions about the absence of synonymy between the terms "costs" and "expenses" as the accounting and analytical, financial and economic categories, respectively. The author's definition of the terms "costs" and "expenses".

Keywords: costs; expenses; the formation expenses; economic benefits.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 60-69

УДК 657.37

JEL M40, M41

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/10>

В. Швець, д-р екон. наук, проф.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУХГАТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ МСФЗ

У статті досліджується, на основі критичного аналізу, складові процесу нормативно-правового регулювання та забезпечення бухгалтерського обліку і фінансової звітності в умовах їх стандартизації та гармонізації і актуальні напрями його удосконалення.

Ключові слова: бухгалтерський облік, нормативно-правове забезпечення обліку, регулювання, МСФЗ, бухгалтерська наука і освіта, інституціональність обліку, методологія обліку

Вступ. Нормативно-правове регулювання і забезпечення бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні є важливою ланкою регулювання системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. Це регулювання здійснюється у вигляді облікової політики як держави, так і господарюючого суб'єкта. Облікова політика на рівні країни має враховувати такі обставини: рівень розвитку ринкової економіки, ступінь демократизації суспільних відносин, поширення та поглиблення процесу інтеграції економіки країни у світовий економічний простір, виконання країною вимог міжнародних інституцій щодо стандартизації та гармонізації бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Прикладом державного регулювання може бути Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", відповідно до ст. 6 якого облік здійснюється з метою створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств та гарантують і захищають інтереси користувачів; удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Метою статті є спроба дослідити, на основі критичного аналізу, складові процесу нормативно-правового регулювання та забезпечення бухгалтерського обліку і фінан-

сової звітності в умовах їх стандартизації і гармонізації та визначити актуальні напрями його удосконалення.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дати оцінку виконання положень та завдань стратегії реформування системи обліку і звітності до вимог євроінтеграційних процесів;
- оцінити процес гармонізації і стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності на основі МСФЗ;
- визначити ступінь впливу обліково-аналітичної науки і освіти на розробку та впровадження сучасних підходів до процесу реформування та регулювання обліку, контролю і аудиту;
- критичний аналіз проекту змін до нині діючих актів, сучасні погляди на інституційність бухгалтерського обліку в умовах невизначеності та системної кризи;
- окреслити організаційні проблеми та шляхи їх подолання в діяльності методологічної ради з бухгалтерського обліку.

Об'єктом дослідження є бухгалтерський облік і фінансова звітність як інформаційна система господарюючого суб'єкта.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, методичні та організаційні засади нормативно-право-

вого регулювання та забезпечення бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Аналіз досліджень і публікацій. Нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні та проблеми його регулювання є об'єктом наукових досліджень, критичного аналізу складових нормативно-правових актів держави та облікової політики суб'єктів господарювання різних форм власності та видів економічної діяльності як політиків, науковців, професійних фахівців-бухгалтерів, контролерів та аналітиків, які висвітлюються у публічних виступах на конференціях, круглих столах, в пресі, на радіо і телебаченні. Проблеми регулювання та нормативно-правового забезпечення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні висвітлювалися у роботах відомих вчених Пархоменка В.М., Ловінської Л.Г., Голова С.Ф., Бутинця Ф.Ф., Швеця В.Г., Бондаря М.І., Малюги Н.М., Мниха Є.В., Костирка Р.О., Засадного Б.А. та інш. Грунтовні монографічні дослідження Жука В.М., Канцурова О.О. та інш. присвячені системному вивченню теоретико-методологічних, організаційних і практичних засад інституціонального аспекту бухгалтерського обліку. Однак бракує системного погляду на стан та розвиток системи обліку, контролю та аналізу як важливих функцій управління в умовах суспільно-політичної нестабільності в країні та руйнівних процесів системної кризи.

Методологія дослідження. Методологічною базою підготовки та написання статті стали загальнонаукові методи пізнання об'єктивної реальності, що пов'язана із складними процесами функціонування системи управління та її важливих функцій в ризикових умовах, а саме: метод системного підходу, аналіз і синтез, метод порівняння, індуктивно-дедуктивний підхід, історичний метод тощо. Табличний метод дослідження використаний для ілюстрації ієрархічних рівнів інституцій нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні та етапи розвитку методології бухгалтерського обліку в Україні.

Основні результати. Визначальним є те, що регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики (Міністерство фінансів України), який затверджує національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Крім центрального органу міністерства та відомства у межах своєї компетенції, відповідно до галузевих особливостей розробляють на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (ПСБО) методичні рекомендації щодо їх застосування.

Відповідно до статті 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Стаття 42 проголошує, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Реалізація даного права громадян здійснюється шляхом створення підприємств з дозволеною господарською (комерційною) діяльністю. З огляду на ці норми, облікова політика господарюючих суб'єктів має враховувати такі чинники: форму власності; організаційно-правову структуру підприємства; ліцензування та акредитація виду економічної діяльності, що зумовлює особливості та умови облікової роботи; параметри підприємства за обсягами активів, доходу діяльності, номенклатури продукції, чисельності працюючих тощо; відносини з фіскальною системою, наявності пільг та умови їх отримання; умови формування ресурсів та реалізації готової продукції; матеріально-технічне та кадрове забезпечен-

ня обліково-аналітичної роботи, організація відповідальності та стимулювання, тощо.

Чинне законодавство надає широкі права стосовно формування і здійснення облікової політики за умови необхідного дотримання основних принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Зміна облікової політики можлива у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, у зв'язку із змінами у законодавстві, розробкою та застосуванням нових методів ведення обліку або суттєвими змінами в умовах діяльності чи структурі підприємства. Про такі зміни обов'язково повідомляють у примітках до річної звітності. Кваліфікована розробка та прийняття облікової політики є запорукою успішної роботи підприємства, уникнення санкцій фіскальних органів, ефективності прийнятих рішень і діяльності підприємства[1].

Оскільки облікову політику і систему регулювання обліку і звітності визначають чинники інституціонального середовища з його умовами і рішеннями розглянемо ці чинники в такій послідовності: стратегії реформування системи обліку і звітності до правил і вимог євроінтеграції, оцінка процесу гармонізації і стандартизації бухгалтерського обліку і фінансової звітності на основі МСФЗ, ступінь впливу обліково-аналітичної науки і освіти на розробку та впровадження сучасних підходів до процесу реформування та регулювання обліку, контролю і аудиту, критичний аналіз проекту змін до нині діючих актів, сучасні погляди на інституційність бухгалтерського обліку в умовах невизначеності та системної кризи, його методологічного та організаційного забезпечення [1,9,12].

2. Реформування системи обліку і звітності відбувається в умовах гармонізації та стандартизації до потреб розвинутої ринкової економіки та вимог Європейського Союзу, оскільки України задекларувала у перспективі європейський вектор розвитку і співробітництва. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності суб'єктів господарювання. Україна після проголошення незалежності стала на шлях стандартизації та гармонізації бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Важливу роль при цьому відіграли урядові постанови, зокрема прийнята Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні. Пізніше була затверджена Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі і розрахована на 2007 – 2015 роки. На основі прийнятих стратегій були внесені зміни до Закону № 996 [2,3,4].

Відповідно до статті 12-1 Закону № 996 починаючи з 2012 р. складати фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами зобов'язані публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України. Разом з тим, підприємства, крім вище зазначених самостійно визначають доцільність застосування міжнародних стандартів для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності. Єдине, що потрібно для них інформувати у встановленому порядку органи державної статистики про складання ними фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності за міжнародними стандартами.

Процес законодавчого закріплення і впровадження вже пройшов тому постають нові завдання на основі аналізу процесу використання МСФЗ в практиці роботи підприємств, організацій і установ та вирішення пов'язаних з ним проблем методологічного та організаційного характеру.

В умовах переходу суб'єктів господарювання на міжнародні принципи та стандарти ведення обліку і складання фінансової звітності необхідно створювати власну національну культуру і традиції бухгалтерського обліку через систему обліково-аналітичного знання всіх без виключення фахівців, які здійснюють управління суб'єктами господарювання. Хіба можна заперечити факт, що керівник господарюючого суб'єкта підписує щоквартальну та річну фінансову звітність, цим самим підтверджує її достовірність і повноту. Нажаль, досвід показує, що не кожен керівник особливо вникає у зміст фінансової звітності, яку підписує. Адже відомо, що звітна обліково-аналітична інформація – це важливий інвестиційно-інноваційний ресурс, що здатний створювати найбільш вагомі конкурентні переваги в умовах динамічності, мінливості та невизначеності як внутрішнього так і зовнішнього середовища. Повне та ефективне володіння обліково-аналітичною інформацією дозволяє керівникам приймати виважені та своєчасні управлінські рішення. Висновок можна зробити такий: в глобалізованому світі міжнародні стандарти це не тільки благо, але й тягар, як відповідальності за якість інформації, зокрема фінансової. Ведення обліку за міжнародними стандартами потребує перезавантаження сучасного менеджменту, зокрема керівників всіх ланок, залучення висококваліфікованих і високооплачуваних фахівців-бухгалтерів, істотного перенавчання та перепідготовки кадрів, зміни програмного забезпечення, удосконалення системи прийняття рішень, а також, що є невідминним, постійного аудиторського супроводження.

Не вухає дискусія серед фахівців, вчених і практиків щодо застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в фіскальних цілях, зокрема вона загострюється в період обговорення проекту змін до Податкового кодексу України. Поряд з конструктивними зауваженнями і слушними пропозиціями подекуди висловлюється необґрунтована критика з єдиною метою – скомпрометувати зміни до кодексу або законодавчо закріпити певні лобістські інтереси. Поміж тим, автори пропозицій, як правило, переступають межі компетентності і часто не розуміють того, що імплементація доктрини щодо реформування економік постсоціалістичних країн не може застосовувати моделі, теоретичне підґрунтя яких сформовано в інших реаліях, за інших економічних умов, при іншій ментальній та соціальній структурі суспільства. Доречним тут навести вислів із книги Екклезіаста 1: "Криве не може зробитися прямим, і чого нема, того не можна рахувати" [5].

При цьому всякі запозичення та аналогії мають бути ретельно обґрунтовані перед тим як рекомендовані до впровадження. Однак, цей постулат ігнорується навіть економістами, зокрема політиками. Не треба забувати, що міжнародні стандарти фінансової звітності розроблялись для потреб транснаціональних компаній. Тому вони ґрунтуються на методологічних засадах прийнятих для великих підприємств, переважно акціонерної форми, визнає це й Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності. У державах – членах Європейського Союзу відповідно до Регламенту Європейського парламенту і Ради ЄС від 19 липня 2002 р. № 1606/2002 міжнародні стандарти фінансової звітності з 1 січня 2005 року обов'язково застосовуються лише до консолідованої фінансової звітності компаніями, цінні папери яких допущені для торгівлі на регульованому ринку будь-якої держави-учасника.

Ідеологія міжнародних стандартів обумовлює їх неприйнятність для застосування у фіскальних цілях. Оскільки при визнанні витрат та доходів важливу роль відіграє професійне судження бухгалтера і аудитора, а

важливість цієї ролі обумовлена відсутністю конкретики у стандартах, вони так би мовити, завдають загальний напрям і розраховані на свідомого, раціонального, відповідального виконавця. За цих умов в обліку і звітності за міжнародними стандартами велика частка суб'єктивізму. Досконалі стандарти, не стають на заваді порушень та зловживань в корпораціях та фінансових установах, що банкрутують, і які, як правило, мають позитивні висновки аудиторів провідних фірм. А, як відомо, вітчизняне податкове законодавство не дозволяє вільного тлумачення його норм, звідки бухгалтер та податківець матимуть діаметрально протилежну позицію щодо однієї і тієї самої господарської операції сформованої виходячи з "професійного судження". Постає запитання, а чи готові платники податків оплачувати представницькі витрати на мільйонні представницькі витрати, корпоративні вечоринки, закордонні вояжі на чартерних рейсах та багато інших витрат, які за міжнародними стандартами визнаються витратами, а відповідно зменшують базу оподаткування. Податкове законодавство може застосовувати принципи міжнародних стандартів, але їх безумовне застосування для визначення об'єкту оподаткування є неприйнятним, тому така практика в країнах ЄС відсутня.

Варто не забувати, що повноцінне ведення обліку за міжнародними стандартами потребує залучення висококваліфікованих і високооплачуваних спеціалістів, перепідготовки кадрів, зміни програмного забезпечення, удосконалення системи прийняття рішень і постійного аудиторського супроводження. Тому пропозиції деяких науковців і практичних бухгалтерів щодо застосування міжнародних стандартів фінансової звітності з фіскальними цілями в нинішніх умовах є неприйнятними у зв'язку з їх непридатністю до об'єктивного та неупередженого визначення об'єкту оподаткування та такою, що дискредитує саму ідею запровадження міжнародних стандартів в Україні.

Тому прийнята в Україні Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні та Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 – 2015 роки передбачає диференційований підхід до застосування міжнародних стандартів. Великі підприємства, які залучають капітал мають обов'язково складати звітність за міжнародними стандартами, а малі підприємства мають застосовувати спрощені національні стандарти. Не в останню чергу це обумовлено необхідністю не тільки спростити, але й здешевити ведення обліку суб'єктами малого та середнього підприємництва [2,3,4].

3. Безперечно важливу роль у створенні сучасної системи нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку і фінансової звітності відіграє бухгалтерська облікова наука та освіта, яка зосереджена в основному в галузевій установі, зокрема у Науково-дослідному фінансовому інституті Академії фінансового управління (НДФІ) та національних університетах системи МОН. Створення та історія закладу, результати його наукових досліджень, впровадження їх у діяльність мінфіну, науковий потенціал вчених, які працюють у цьому закладі відомчої науки сприяли народженню ідей, які стали підґрунтям для сучасних реформ в оподаткуванні діяльності підприємств, створення національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (ПСБО), запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСБО) в Україні, реформуванні бухгалтерського обліку в державному секторі тощо. На засадах сумісництва в НДФІ працює багато вчених-обліковців із ВНЗ, які спільними зусиллями розробля-

ють проекти нормативно-правових актів у сфері бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Принагідно нагадати, що кафедра обліку та аудиту Київського національного університету імені Тараса Шевченка активно співпрацює з НДФІ. На кафедрі сформована і розвивається потужна наукова школа обліковців-аналітиків, діяльність якої зосереджена на розробці та реалізації стратегічних напрямків реформування системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності, удосконалення економічного аналізу, контролю і аудиту в умовах їх гармонізації та стандартизації до вимог Європейського союзу та міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Така співпраця сприяє реалізації наукових здобутків і удосконаленню навчального процесу з підготовки бакалаврів та магістрів з обліку і аудиту, молодих науковців. Якщо ключове поняття у реформі вищої освіти – це її якість, то звісно держава мусить орієнтуватися і підтримувати якісні університети, рахуватися з думкою тих, хто забезпечує цю якість. Необхідно думати про майбутнє бухгалтерської професії в Україні у світлі Євроінтеграційних процесів та кращої світової практики, створювати для цього нові можливості за участю держави і, звісно, громадських бухгалтерських та аудиторських організацій, асоціацій, фондів, зокрема, Центру реформування фінансової звітності Всесвітнього банку (CFRR), представництва ACCA в Україні, Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів України (ФПБАУ), Аудиторської палати тощо.

В новітній історії розвитку бухгалтерського обліку в Україні мали місце настирливі пропозиції очільників громадських бухгалтерських і аудиторських організацій та частини корумпованих народних депутатів щодо законодавчого закріплення деструктивних моментів, які б звели нанівець чинну систему нормативного регулювання обліку в Україні та підготовки фахівців з обліку і аудиту у вищих навчальних закладах. І лише звернення наукової громадськості вузів та керівників бізнесових структур до керівництва і депутатів Верховної ради та Кабінету Міністрів, щоб не стати заручником бізнес-інтересів окремих осіб, зупинило руйнівний процес. Стало очевидним, що від впровадження зазначених змін до Закону лобісти і виконавці задовольняли б свій шалений фінансовий інтерес.

Суть новизни зводилась до передачі функцій управління розвитком бухгалтерського обліку та його нормативно-правовим забезпеченням громадським організаціям замість урядових органів, що без сумніву зменшило б ступінь відповідальності, можливості контролю і, як наслідок, стати шляхом до серйозних зловживань. Що стосується підготовки фахівців з бухгалтерського обліку, то декларована зміна запроваджувала обов'язкову навчання та сертифікації усіх практикуючих бухгалтерів через систему громадських і недержавних структур. Це шлях до подальшого підриву фінансового стану вітчизняних підприємств, які не в змозі будуть оплатити сертифікацію своїх бухгалтерів (вартість якої у розрахунку на одиницю навчального навантаження вже сьогодні перевищує вартість навчання у вищих навчальних закладах на комерційній основі). Крім того, це була б дискредитація усієї системи вищої бухгалтерської освіти, зведення майже нанівець значення отриманого диплому про вищу освіту, чого немає за жодною з економічних спеціальностей.

Проведення дієвих та результативних науково-практичних конференцій, круглих столів, зустрічей з метою посилення аудиту та звітності у країнах Східного партнерства (STAREP) обговорення існуючого рівня підготовки бухгалтерів та аудиторів у вищій школі України, його відповідність міжнародним стандартам та ви-

знаним міжнародним програмам навчання в даній сфері, враховуючи попит на спеціалістів на ринку праці, а також відповідність рівня знань та навичок за даною спеціальністю очікуванням та вимогам роботодавців, сприятиме тому, що представники провідних економічних навчальних закладів, Міністерства освіти і науки, Міністерства фінансів та професійних організацій в сфері бухгалтерського обліку та аудиту, шукатимуть порозуміння стосовно майбутнього розвитку і реформування даної сфери.

Актуальність проблеми загострює в сучасних умовах реформування вищої школи та системи підготовки кадрів вищої кваліфікації у світлі прийнятого "Закону про вищу школу", зокрема економічної освіти [6]. Запропонований МОН України а потім затверджений без широкого обговорення науковою громадськістю, практиками та роботодавцями перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої економічної освіти вимагає удосконалення і редакційної правки. Назва спеціальності мусить бути функціональною, відображати певну суму знань і компетентностей необхідних для використання у професійній діяльності за діючим штатним розписом підприємств, організацій і установ України. З огляду на це, кожна з економічних спеціальностей мусить бути системною (багатофункціональною), а перелік має бути стислим на відміну від діючого.

Автором даної статті свого часу були підготовлені пропозиції в порядку громадського обговорення проекту постанови уряду щодо переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої економічної освіти в Україні. Нажаль, назва галузі знань 07 Управління та адміністрування є невдалим і професійно не коректним. Адміністрування є однією з найважливіших функцій управління, тому у назві галузі не варто його використовувати. На мою думку, галузь знань 07 варто назвати Економіка та управління, що змістовно вказує на економічну природу групи спеціальностей. Щодо переліку економічних спеціальностей то тут варто послуговуватися важливим принципом управління: превалювання сутності над формою. З цих позицій кожна з них потребує корекції чи зміни формулювання:

071 Облік і оподаткування. Назва не коректна, сформульована не професійно. Процес оподаткування господарських операцій, фінансових результатів та адміністрування здійснюють дійсно переважно фахівці бухгалтерського обліку, однак їх функції скоріше виконавські та контрольні. Тому назва 071 Облік і контроль є більш коректною і відповідає функції фахівця.

072 Фінанси, банківська справа та страхування. Коректною є назва фінанси, оскільки банківська справа та страхування по суті відображають стан та рух фінансових ресурсів. Отже, 072 Фінанси – комплексна назва спеціальності.

073 Менеджмент. У проекті міністерства була запропонована назва "управління і менеджмент". Було запропоновано залишити щось одне, оскільки поняття ідентичні. Питомим є українське слово – управління. Отже, 07 Управління.

074 Публічне управління та адміністрування. Назва з'явилася лише у постанові КМУ. Навіть наближеного паспорту чи переліку компетентностей спеціальності не наведено.

075 Маркетинг. Назва доречна, Спеціальність має свою історію і функціональність.

076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність. У назві поєднані організаційно-правова форма та види діяльності. Підприємництво у назві є зайвим. Тому доцільним є 076 Торгівля та біржова діяльність.

Виходячи із попередніх міркувань логічним є пропозиція щодо назви галузі знань та спеціальностей, за якими планується підготовка докторів наук та докторів філософії. Декілька спеціальностей можна об'єднати у групи. Так, наприклад, присудження наукових ступенів може мати такий вигляд щодо доктора філософії: доктор філософії з економіки, доктор філософії з управління; щодо доктора наук: доктор наук з економіки, доктор наук з управління. Після опублікування Переліку для громадського обговорення, можна стверджувати, що урядові чиновники навіть не ознайомилися з пропозиціями, яких на мою думку було безліч, і затвердили пропонування ними ж Перелік. Єдине, що змінили шифр галузі та код спеціальності і додали, на мій погляд, абсолютно аморфне найменування спеціальності "Публічне управління та адміністрування".

Оскільки затвердження спеціальності 071 "Облік і оподаткування" галузі знань 07 "Управління та адміністрування" стало доконаним фактом, ми мусимо його дотримуватися [7]. Разом з тим постає питання формування назви спеціалізацій за даною спеціальністю. На нашу думку, назви спеціалізацій мають бути багатоваріантні в залежності від профілю ВНЗ, наявності кваліфікованих за даним напрямом викладачів, запити працевлаштування та бажання студентів навчатися за даним вузьким профілем тощо. Це переважно повинен бути вибір ВНЗ, випускових кафедр, які враховуватимуть суспільні та регіональні потреби. Тут може бути декілька варіантів.

1. Якщо враховувати вимоги КВЕД то можна формувати назви спеціалізацій за галузеву ознакою, зокрема: Облік і оподаткування в сільському господарстві, Облік і оподаткування в добувній промисловості, Облік і оподаткування в переробній промисловості, Облік і оподаткування в торгівлі, Облік і оподаткування у сфері робіт і послуг і т.д. Без сумніву, такі спеціалізації будуть обирати галузеві ВНЗ, наприклад, аграрні, технічні тощо.

2. Можна використати і діючий перелік, зокрема: Облік і оподаткування підприємницької діяльності, Облік і оподаткування організацій і установ державного сектору, Облік і оподаткування підприємств сфери послуг, Облік і оподаткування банків і страхових компаній і т.д. Цей перелік себе виправдав в сучасних умовах. Однак, досвід показав, що студенти неохоче обирали спеціалізацію(кластер) Облік і оподаткування організацій і установ державного сектору з огляду на низький рівень заробітної плати державного службовця, відсутністю соціальних пакетів, слабкої мотивації через корупцію та непрофесіоналізм середньої та вищої ланки управління.

3. Можна використати і секторальний підхід на основі Системи національних рахунків: Облік і оподаткування підприємств промисловості, Облік і оподаткування організацій і установ бюджетної сфери, Облік і оподаткування фінансового сектору економіки і т.д.

4. Можна, нарешті, і використати нині діючий у податковому законодавстві і пропонування до змін Закону № 996 підхід за критеріями крупності підприємств, зокрема: Облік і оподаткування мікропідприємств, Облік і оподаткування малих підприємств, Облік і оподаткування середніх підприємств, Облік і оподаткування великих підприємств.

Поза сумнівом введення нового переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюватиметься підготовка здобувачів вищої економічної освіти в Україні та підготовки докторів наук та докторів філософії є реформаторським кроком в галузі вищої освіти, однак мусить опиратися на не тільки поради штатних експертів фінансованих ЄС і США, а і професійне судження компетентних працівників економічної вищої школи,

враховувати відповідно досвід країн Європейського союзу та сучасні потреби реформування економіки і суспільного життя держави. Прикрим стало те, коли у цій важливій справі взяли верх корпоративні інтереси, амбіції впливових керівників ВНЗ, бажання нічого не змінювати або змінювати лише на свій розсуд.

Нарешті важливо пам'ятати, що провадження аналітично-прогностичної діяльності у сфері вищої освіти, визначати тенденції її розвитку, вплив політичної, демографічної, етнічної, соціально-економічної ситуації, сучасних змін в інфраструктурі виробничої та невиробничої сфери, бізнесу, формувати стратегічні напрями розвитку вищої освіти з урахуванням динамічності розвитку науки і технологій, зокрема інформаційних та впливу інших факторів мінливості та невизначеності в принципі не може здійснюватися без обліково-аналітичної інформації, зокрема статистики. В глобалізованому світі, в сучасних ринкових умовах обліково-аналітична інформація – це не тільки потреба функції управління, але і важливий інвестиційно-інноваційний ресурс, що здатний створювати найбільш вагомі конкурентні переваги в умовах динамічних зрушень як внутрішнього так і зовнішнього інституціонального середовища.

4. Процес нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку та фінансової звітності в умовах МСБО відбувається в час перманентних змін до цілої низки кодексів, законів, стандартів та регламентів, зокрема змін до діючого нині Закону, що регулює питання обліку і звітності.

Всі господарючі суб'єкти в залежності від юридично-правового статусу, форм власності, розмірів за обсягами виробництва, чисельністю працюючих та інших параметрів мають свої **моделі обліку**. Під моделлю обліку слід розуміти нормативно-вдерегульоване відображення системи обліку, що пояснює предмет, об'єкт, методи і процедури ведення обліку і складання звітності суб'єктом господарювання. Розрізняють модель обліку мікропідприємств, модель обліку малих підприємств; модель обліку середніх підприємств, модель обліку великих підприємств.

Важливим з точки зору регламентного регулювання діяльності підприємств є слушні пропозиції внесення до Закону щодо встановлення критеріїв віднесення підприємств до мікропідприємств, малих підприємств, середніх або великих підприємств. Так, мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання фінансової звітності за попередній рік відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: сукупна вартість активів(підсумок балансу) – 350 тис. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тис. євро; середньорічна кількість працюючих – до 10 осіб. Малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та мають сукупну вартість активів (підсумок балансу) – до 4 млн. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 млн. євро; середньорічна кількість працюючих – до 50 осіб. Середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та мають сукупну вартість активів (підсумок балансу) – до 20 млн. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 40 млн. євро; середньорічна кількість працюючих – понад 20 млн. євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 250 осіб [8]. Задля справедливості та методологічної чистоти дане групування (ценз) підприємств за величиною вартості активів, обсягами чистого доходу та

чисельності працюючих, зокрема мікропідприємства, малі підприємства, середні або великі підприємства не може слугувати цілям даного Закону. Для цього є Господарський, Податковий Кодекси тощо. Крім того задекларовані показники груп і критерії методологічно неспівставні. Відомо, що підсумок балансу є моментним показником і не завжди може адекватно відображати фінансовий стан. Два інші критерії є показниками інтервальними (обсяги за період, середня величина).

З огляду на це, перед вітчизняною обліково-аналітичною наукою постає важливе науково-практичне завдання розробки відповідних методичних та організаційних регулятивних засад бухгалтерського обліку, фінансового контролю, аудиту та системи оподаткування діяльності таких підприємств.

Принципово новим постає завдання щодо розробки моделей обліку для підприємств що становлять суспільний інтерес, враховуючи їх монопольне становище на ринку та законодавчо закріплену конфіденційність обліково-аналітичної інформації про доходи і витрати діяльності, що є неприпустимим при формуванні тарифів, цін, умов надання послуг енергопостачання, водогазо постачання, транспорту, житлово-комунального обслуговування тощо. Законодавчо необхідно встановити вимоги до таких підприємств, що становлять суспільний інтерес, до його головного бухгалтера або особи, що забезпечує ведення бухгалтерського обліку і складання звітності. В діючій редакції Закону вже з'явилась чергова "священна олігархічна корова" – підприємства – суб'єкти електроенергетики, які не зобов'язані публікувати фінансову звітність. Запитання – чому?

У зв'язку з адміністративною реформою, децентралізацією системи місцевого самоуправління у новій редакції до проекту змін до Закону викласти загальні вимоги до фінансової звітності (ст.11), консолідованої фінансової звітності, подання та оприлюднення її (ст.11,12,14) діючого Закону. На сьогодні, підприємства (крім бюджетних установ) зобов'язані подавати державному реєстратору за місцем знаходження реєстраційної справи не пізніше ніж до 1 червня, що настає за звітним періодом, фінансову звітність про господарську діяльність у складі балансу і звіту про річні фінансові результати [9].

Ця законодавча норма є малоефективною з огляду на обмеженість для користувачів звітної інформації і зайвої роботи для чиновників. Тому результативним, на наш погляд, є пропозиція щодо зобов'язання всіх підприємств (за винятком мікропідприємств) до 1 червня на власній веб-сторінці оприлюднювати фінансову звітність разом з аудиторським висновком, а також забезпечувати доступність фінансової та консолідованої фінансової звітності для ознайомлення юридичних та фізичних осіб за місцем знаходження (потужностей і виробництва).

До діючого закону також треба внести зміни щодо визначення нових термінів, а саме: "витрати", "доходи", "звіт про платежі на користь держави", "звіт про управління", "звітний період", "підприємства, що становлять суспільний інтерес", "таксономія фінансової звітності", чітко визначити поняття первинного документа, що містить відомості про господарську операцію, дає дозвіл на її здійснення, або підтверджує її здійснення.

Серед вказаного переліку викликає певне незрозуміння введення терміну – таксономія, замість усталеного – статті звітності. Таксономія, як відомо, термін з методології побудови класифікації та систематизації складно-організованих сфер діяльності, що, як правило, мають ієрархічну будову, тобто пов'язану з розміщенням частин або елементів цілого у певному порядку від найвищого до найнижчого. В основі ієрархії лежить індукційно-дедукційний сутності підхід: від простого до складного, від окремого до загального. Якщо заглиблюватися у термінологічні дискурси на предмет підстави

для присвоєння таксономічної категорії, то більш прийнятним є термін – таксони – як група дискретних об'єктів, що пов'язані певним ступенем спільності властивостей чи ознак. Дійсно, конкретні розрахункові показники фінансової звітності (статті, позиції) мають спільні ознаки (всі вони є відображенням господарської діяльності підприємства) і взаємопов'язані за способом обчислення та економічною сутністю. Однак, термін неоконкретний, треба шукати певні відповідники українською мовою. Потребує також чіткого формулювання і узагальнення складових "підприємства, що становлять суспільний інтерес". Однак, останнім часом, Міністерство фінансів України, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики вносить зміни до Закону № 966, які за змістом не повною мірою відповідають суті і меті Закону. Це стосується, наприклад, ст.14 де мова йде про Закон України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції", ст. 8, п.8 щодо виконання Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення", ст. 6, п.5 щодо розподілу продукції за угодою відповідно до Закону України "Про угоди про розподіл продукції".

Міністерство фінансів часто пропонує скасувати чи надати певним документам статус первинного документа. Так, наприклад, рахунку-фактурі (інвойсу) пропонується надати статусу первинного документа (за наявності підписів суб'єкта господарювання, які брали участь у проведенні операції), це мовляв значно полегшить первинний документообіг для вітчизняних підприємств та дозволить наблизити облікове законодавство до стандартів ЄС і буде підставою для бухгалтерського обліку операцій згідно з п.1ст.9 Закону № 996. Однак, відповідно до згаданої ст. 1 первинним документом є документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення, а господарська операція – це дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства. Рахунок-фактура ні першому ні другому не відповідає. І таких рішень суб'єктивного характеру спостерігається безліч. Прикметним є те, що кожен новий чиновник Міністерства фінансів, як правило, прагне внести зміни, які не завжди є компетентними.

Як один із розробників прийнятого у 1999 р. Закону № 996 можу лише підтримати висновок вітчизняних і зарубіжних експертів про те, що непрофесіоналізм, засилення некомпетентних чиновників на всіх шаблях державної влади (законодавчої і виконавчої), тотальна корупція призвели до того, що облік втратив найважливішу функцію – контроль. А це, як відомо, zdeформувало систему управління, де облік і контроль є найважливішими функціями. Сьогодні це вигідно системі корумпованої влади всіх рівнів.

5. Перелік лише напрямів регулювання та впливу чинників інституційного середовища на систему обліку і звітності в Україні засвідчує та дозволяє стверджувати про інституційність бухгалтерського обліку, його теоретико-методологічних і організаційних засад, які враховує облікова політика зокрема державна. Систему державного регулювання в кінцевому підсумку можна звести до повноважень діяльності контролюючих та правоохоронних органів. Контролюючі органи, як правило, регулюють адміністративну та фінансову відповідальність. До них, зокрема належать: Державна податкова служба (ДПС), Державна служба статистики, Державна митна служба (ДМС), Пенсійний фонд (ПФ), Органи захисту прав споживачів, Органи екологічного контролю, Органи пожежного контролю, Органи санітарного контролю, Органи фінансового контролю, контролю цін та інші

органи. Правоохоронні органи регулюють адміністративну і кримінальну відповідальність. До них, як правило, належать: Міліція і її підрозділи- Держслужба боротьби з економічними злочинами та Державтоінспекція (ДАІ), Податкова міліція, Прокуратура, Служба безпеки (СБУ), Митні органи, Органи охорони державного кордону, Органи та установи виконання покарань, Слідчі ізолятори, Держфінінспекція (ДФІ), Рибоохорона, Державна лісова охорона та інші органи. Перелік, як бачимо, неймовірний, з великими повноваженнями, що, безумовно, створює сприятливий ґрунт для зловживань владою, корупційних зв'язків і діянь, а головне, вимагає величезних витрат державного бюджету, який останнім часом переважно формується за рахунок податків громадян і не тільки з доходів, але і пенсійних виплат, чого, наприклад не має у жодній країні світу.

Підставою для проведення контрольно-адміністративних заходів є Конституція, Закони України, Кримінальний процесуальний кодекс(КПК), Кримінальний кодекс(КК). Органи оскарження дій контролюючих служб є прокуратура, адміністративний та господарський суди. При будь-якій перевірці суб'єкта господарювання і його уповноважених(службових) осіб необхідно дотримуватися основних вимог, які прописані у Конституції України, Податковому кодексі, КПК, КК, Господарському кодексі, Законах України. Однак, це не завжди так, деякі суб'єкти господарювання стають заручниками бізнес-інтересів кримінальних угруповань політичних сил чи окремих осіб від влади. Перераховані вище інституціональні суб'єкти нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні можна звести за силою впливу у цілісну систему за такими ієрархічними рівнями:

Таблиця 1. Ієрархічні рівні інституцій нормативного регулювання бухгалтерського обліку в Україні

11.	Базові правові норми	Конституція України, Господарський Кодекс, Закон "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність", Закон "Про оподаткування прибутку підприємств" та інші Закони
12.	Акти вищих органів виконавчої влади	Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України з питань бухгалтерського обліку і фінансової звітності
33.	Акти Міністерства фінансів України	Накази про затвердження Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативних актів
44.	Акти центральних органів виконавчої влади	Накази про затвердження інструкцій, положень, вказівок, методичних рекомендацій, що ґрунтуються на П(С)БО
У.5.	Децентралізовані нормативні акти	Накази, рішення, розпорядження суб'єктів господарювання щодо форм організації бухгалтерського обліку і облікової політики

Джерело: складено автором.

Означені рівні інституцій регулювання національної системи бухгалтерського обліку в Україні здійснюється шляхом: законодавчого забезпечення (прийняття низки Законів та Кодексів); методологічного забезпечення (прийняття та затвердження Положень(стандартів) бухгалтерського обліку, Плану рахунків); методичного забезпечення (затвердження інструкцій, методичних рекомендацій, вказівок щодо порядку ведення обліку окремих об'єктів або господарських операцій, розробка та затвердження методичних рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку); організаційного забезпечення (розробка та впровадження форм бухгалтерського обліку та його організації, регістрів синтетичного та аналітичного обліку, первинних документів, програмного забезпечення в умовах сучасних інформаційних технологій).

Перераховані інституції у загальному вимірі диктують не тільки формальні та неформальні правила поведінки суб'єктів, але і є механізмами контролю та вимог до їх дотримання. Переважаюча практика така, що саме вони більше всього "співпрацюють" не з бухгалтерськими та контрольно-аналітичними службами підприємств, організацій і установ, а з їх повноважними керівниками та їх покровителями з вищих ешелонів влади, що,звісно, є далеким від правил країн усталеної демократії та розвинутих ринкових відносин.

Однак ручне управління, тотальна безвідповідальність та корупція, які набули широкого розмаху зводять нанівець регламентні норми закладені у перелічених документах і зусилля суспільства щодо наведення порядку в системі управління. Сподівання на саме системну люстрацію, яка змусить допомогти виявити вітчизняних "кришувальників" і боротися з викликами та загрозами, що стали перед країною виявилися марними.

Відомо, що парадигми інституціоналізму, їх методологічних засад широко розробляться не тільки в економічній теорії, але і в прикладних економічних науках, зокрема в бухгалтерському обліку, економічному аналізі, контролі і аудиті. Останнім часом з'являються ґрунтовні монографічні дослідження проф. Жука В.М., Канцурова О.О. та інш. присвячені системному вивченню

теоретико-методологічних, організаційних і практичних засад інституціонального аспекту бухгалтерського обліку, що є своєчасним і актуальним [1,10].

Однак спільна праця науковців, практикуючих бухгалтерів, роботодавців та відповідальних чиновників міністерств і відомств під егідою та фінансового забезпечення Міністерства фінансів була б результативною шляхом проведення спільних конференцій, метою яких повинна бути презентація результатів виконання фундаментальних наукових досліджень з найважливіших проблем обліку, аналізу, контролю, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці, а також їх обговорення та обмін досвідом, розробка наукових рекомендацій для господарюючих суб'єктів та органів державного управління з метою сприяння їх практичному впровадженню.

Критичний аналіз праць науковців присвячених ефективності бухгалтерського обліку і фінансової звітності як інформаційної системи та дискусійності частини теоретико-методологічних проблем розвитку бухгалтерського обліку доводить нагальну необхідність застосування інституціонального аналізу як міждисциплінарного методу у дослідженнях бухгалтерського обліку для вивчення його властивостей та виявлення тенденцій розвитку. Забезпечення формування облікової інформації з обов'язковим додержанням встановлених правил та порядку досягається через інституціоналізацію [10].

Потребують глибокого вивчення та системного аналізу чинники формування інституціональної моделі бухгалтерського обліку, яка обумовлює структуру та інституціональну сегментацію інституту бухгалтерського обліку та його взаємозв'язки з іншими інститутами у сфері формування та використання економічної інформації. Означені вище сегменти інституціонального впливу ігнорують соціально-економічний інститут бухгалтерського обліку, який необхідно розглядати як систему правил нормативних (формальних) і законодавчо не встановлених (неформальних), але які впливають на облікову політику та практику, а також механізмів, що мають забезпечити додержання цих правил. В основу запропонованої інституціональної сегментації бухгалтерсько-

го обліку треба покласти формальні правила, які визначають загальноприйняті принципи та порядок ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності.

Інституціональні засади розвитку соціально-економічних явищ логічно ставлять питання про необхідність врахування при реформуванні бухгалтерського обліку і фінансової звітності як технологічного аспекту, де зміни відбуватимуться у функціонуючій інформаційній системі, так і соціального аспекту, зокрема перетворення пов'язані із зміною усталеної моделі поведінки людей, які забезпечують повне та достовірне отримання і формування економічної інформації, персональний відповідальності осіб і служб. Інституціональна модель бухгалтерського обліку спрямована на істотне підвищення ефективності механізмів виконання правил інституту та подолання інституціональних розривів тісно пов'язаних із суб'єктивним впливом на деформацію інформаційних обсягів і їх динаміку, що неодмінно вплине на процес прийняття рішень і якість цих рішень на всіх щаблях влади і управління.

6. В площині практичної реалізації заходів державного регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в історії бухгалтерського обліку незалежної України відіграє Методологічна рада з бухгалтерського обліку як дорадчий орган при Міністерстві фінансів України. Вона була утворена з висококваліфікованих науковців, спеціалістів міністерств та відомств, підприємств, представників громадських організацій бухгал-

терів та аудиторів України. До речі, Положення про Методологічну раду та її персональний склад затверджуються Міністром фінансів України.

Всі без винятку питання щодо організації розробки та розгляду проектів Законів, Планів рахунків, інструкцій, національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, удосконалення організаційних форм і методів бухгалтерського обліку, методологічного забезпечення впровадження сучасної технології збору та обробки обліково-економічної інформації здійснювалися на її засіданнях і після обговорення та дискусій ухвалювалися рішення, які затверджувалися постановою Кабінету Міністрів України чи наказом міністра фінансів України.

Відповідно до схваленої урядом Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні Радою розроблені методологічне забезпечення та рекомендації щодо переходу підприємств України на МСФЗ. В рамках Стратегії досі розробляються сучасні організаційні форми і методи бухгалтерського обліку, методологічне забезпечення впровадження сучасної технології збору та обробки обліково-економічної інформації. Критичний аналіз розвитку методології та організації бухгалтерського обліку в Україні дозволяє виявити в часовому вимірі такі етапи (таблиця 2):

Таблиця 2. Етапи розвитку методології бухгалтерського обліку в Україні

1990-2000 рр.	- Успадкована з радянських часів система обліку і звітності не відповідає реформованим економічним відносинам - Нормативно-правове регулювання обліку починає змінюватися до потреб реформування економіки - Прийняття Законів про бухгалтерський облік, статистику, аудит тощо
2000-2005 рр.	- Створення національної системи обліку і звітності, нормативно-правового регулювання (прийняття Законів, Кодексів, Постанов Уряду і Верховної ради) - Початок створення Національних ПСБО на базі МСФЗ - Істотне розширення та збільшення підготовки фахівців з обліку і аудиту
2005-2010 рр.	Початок процесу стандартизації та гармонізації бухгалтерського обліку і фінансової звітності шляхом: - визначення політичних пріоритетів ринку - частковий перехід обліку і звітності на МСФЗ - створення відповідних інститутів методології - превалювання податкового законодавства над національними ПСБО та МСБО - запровадження сучасних комп'ютерних технологій документообороту, подання звітності тощо
2010-2015 рр.	- Поглиблення процесу політизації обліку і звітності під впливом євро інтеграційних процесів - Розвиток корупційних схем уникнення оподаткування діяльності - В умовах економічної кризи посилення тінізації економіки і суспільних відносин - Комерціалізація системи підготовки фахівців з обліку і аудиту, що істотно знизило їх якість - Запровадження в практику крупного бізнесу міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) - Розробка та впровадження стандартів бухгалтерського обліку державного сектору (МСБОДС)

Джерело: складено автором.

Як бачимо, розвиток методології бухгалтерського обліку і звітності послідовно прагне досягти передбачених нормативно-правовими актами держави, стратегіями розвитку обліку і звітності на шляху реформування до вимог Євросоюзу. Позитивні оцінки домінують над негативними. Відсутність політичної волі і несприйняття реформаторських ідей і пропозицій з боку науки і передової вітчизняної практики, зарубіжного досвіду здебільшого гальмують прискорений розвиток системи бухгалтерського обліку, його методології та організації до світових стандартів. В період 2010-2014 рр. відбувалося поглиблення процесу політизації бухгалтерського обліку і звітності під впливом лозунгів щодо євроінтеграції. Неспроможність бухгалтерського обліку як інформаційної системи завадити розвитку корупційних схем при приватизації, витоку капіталу в офшорні зони, уникненню оподаткування діяльності через посилення превалювання податкового законодавства над національними ПСБО та МСБО, нарешті, в умовах системної кризи це посилює процеси тінізації економіки і суспільних відносин

Вагомий внесок у розбудову та реформування бухгалтерського обліку, його методології та організації в Україні внесли керівники методологічної ради якими в свій час були професори Пархоменко В.М., Голов С.Ф., Єфіменко Т.І., Ловінська Л.Г., Канцуров О.О.

Так, робоча група у складі (посади збережені на той час): Білоусова І.А. – народний депутат України, керівник робочої групи, Величко О.Г. – начальник управління Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України, Ричаківська В.І. – заступник директора департаменту Національного банку України, Голов С.Ф. – завідувач кафедри еккаунтингу Міжнародного інституту менеджменту, Мірошніченко А.А. – начальник департаменту Центру розвитку українського законодавства, Швець В.Г. – завідувач кафедри обліку та аудиту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Белеуш А.В. – головний бухгалтер БАТ "Запоріжсталь", Бахов І.І. – головний бухгалтер ЗАТ "Оболонь" розробили Проект Закону про бухгалтерський

облік і фінансову звітність в Україні, який був затверджений Верховною Радою України 16 липня 1999 р.

Членами методологічної ради довгий час в різні роки, крім головних спеціалістів міністерств і відомств, були професори: Білуха М.Т., Бутинець Ф.Ф., Чумаченко М.Г., Собко В.В., Кужельний М.В., Кузьмінський А.М., Швець В.Г., Єфіменко В.І., Кузьмінський Ю.А., Лінник В.Г., Мних Є.В., Рубаненко Л.В., Ричаківська В.І., Малюга Н.М., Куцупатрий М.М., Бондар М.І., та інші.

Однак, незважаючи на обсяги здійсненої багаторічної роботи, в новій редакції Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" (2010 р.) в частині, де мова йде про державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності стаття 7. Методологічна рада з бухгалтерського обліку була вилучена. Це ще одне підтвердження недолугої облікової політики держави і недбалого ставлення до структури, організованої і покликаної на законодавчому рівні удосконалювати систему бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Спадає на думку історична паралель про зайвість Міністерства фінансів опікуватися не властивою функцією, а саме проблемами бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Очевидно, регулятивні функції щодо обліку і звітності має взяти на себе Державна служба статистики України, як це було в СРСР в перші роки радянської влади [11].

Висновки.

1. Задекларовані Євроінтеграційний вектор розвитку, участь у міжнародному розподілі та кооперації праці, залучення іноземних інвестицій в економіку України, вихід вітчизняних підприємств на міжнародні ринки товарів, капіталу та праці потребують реального реформування облікової політики держави і вирішення нагальних проблем регулювання системи бухгалтерського обліку і фінансової звітності та запровадження відкритої і прозорої методології розкриття економічної інформації суб'єктами господарювання всіх форм власності.

2. Сучасні тенденції розвитку суспільства і бізнесу, існуючі виклики та ризики, що виникли в результаті бездарного керівництва справами на всіх рівнях управління вимагають нагальної розробки Концепції подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні, яка істотно повинна його спростити на основі загальноєвропейських принципів стандартизації та гармонізації ведення обліку і складання звітності, усунути їх залежність від негативного впливу бізнес-груп та корумпованих чиновників.

3. Глобалізаційні процеси, практична реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців з бухгалтерського обліку, контролю і аудиту на основі конвергентно-інтеграційних моделей і структур дозволить гармонізувати вітчизняну освіту, удосконалити та зберегти елементи власних конкурентних переваг та збагатити їх кращими надбаннями світової практики. Об'єднання обліку із оподаткуванням в одну спеціальність істотно вплине на форму і зміст навчального процесу, до якого необхідно ретельно готуватися профільним кафедрам ВНЗ. Пріоритетним мусить стати принцип безперервності професійної освіти, що також вимагає особливої уваги держави до науково-педагогічних працівників вищої школи.

4. Градус критичного аналізу і висновків нормотворчого процесу був нищим, якби державна система, яка продукує законодавство робило це гласним та відкритим з широким залученням конкурентно – спроможних науковців – професіоналів, експертів-професійних бухгалтерів, обізнаних з передовим вітчизняним та зарубіжним досвідом. Через легальні та відкриті інститути необхідно всіляко протидіяти посиленню впливу податкового законодавства над національними ПСБО та МСФЗ, бізнес-інтересам провладних кланів та лобістів.

Законодавча розробка та впровадження корпоративної соціальної звітності та інструментарію на вітчизняних підприємствах надасть можливість розвитку соціалізації обліку в економічних умовах країни.

5. Потребують глибокого вивчення та системного аналізу чинники формування інституціональної моделі бухгалтерського обліку, яка обумовлює структуру та інституціональну сегментацію інституту бухгалтерського обліку та його взаємозв'язки з іншими інститутами у сфері формування та використання економічної інформації. Нині діючі сегменти інституціонального впливу ігнорують соціально-економічний інститут бухгалтерського обліку, який необхідно розглядати як систему правил нормативних (формальних) і законодавчо не встановлених (неформальних), але які впливають на облікову політику та практику і їх механізми реалізації.

6. Відсутність політичної волі і несприйняття реформаторських ідей і пропозицій з боку науки і передової вітчизняної практики, зарубіжного досвіду здебільшого гальмують розвиток системи бухгалтерського обліку, його методології та організації до світових стандартів. Переважання політичного над сутнісним стало причиною неспроможності бухгалтерського обліку та статистики як інформаційних систем держави завадити розвитку корупційних схем при приватизації, витоку капіталу в офшорні зони, уникненню оподаткування діяльності через відпрацьовані корупційні схеми, що в умовах системної кризи посилює процеси тінізації економіки і суспільних відносин. Відновити таку спроможність можна лише шляхом передачі функцій методології та організації ведення обліку і складання звітності в єдиний інститут, що об'єднає статистичну службу країни і департамент обліку Міністерства фінансів. Тут незалежні Інститути методологічних рад з бухгалтерського обліку і статистики будуть відігравати провідну роль у прозорому законотворчому процесі.

Дискусія. Даний напрямок дослідження потребує подальших розвідок в частині удосконалення облікової політики як держави, так і суб'єктів господарювання: підприємств, організацій і установ, створення належних умов для підвищення кваліфікації менеджерів бізнесу та державних службовців з питань бухгалтерського обліку, статистики, фінансової звітності, контролю, аудиту і економічного аналізу. Оптимізації розміщення мережі навчальних закладів з підготовки фахівців з обліку і аудиту, усунення залежності системи обліку і звітності від суб'єктивного впливу бізнес-інтересів, трансформації державного інституту управління системою обліку і звітності, відновлення повноцінної роботи методологічної ради з бухгалтерського обліку.

Список використаних джерел

1. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник / В.Г. Швець. – 4 – вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2015. – 572 с.
2. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 18 березня 2004 р. № 1629-ІУ.
3. Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 – 2015 роки із змінами і доповненнями, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 1021 від 10.11. 2010, №11, від 9.01 2013. //Міністерство фінансів України. – Режим доступу <http://minfin.gov.ua>.
4. Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні з змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 820 від 07.11.2013 // Міністерство фінансів України. – Режим доступу <http://minfin.gov.ua>.
5. Біблія. Книги священного писання старого і нового завіту. – К., 2004. – с.665.
6. Закон України "Про вищу освіту", прийнятий Верховною Радою України від 01.07.2014. №1556-УІІ.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 "Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти.
8. Проект змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", ВРУ, 16 липня 1999 року, № 1996-14 із змінами та доповненнями //Міністерство фінансів України. – Режим доступу <http://www.rada.gov.ua>, <http://minfin.gov.ua>.

9. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", ВРУ, 16 липня 1999 року, № 1996-14 із змінами та доповненнями // Міністерство фінансів України. – Режим доступу <http://minfin.gov.ua>.

10. Канцуров О.О. Інституціональний аспект бухгалтерського обліку: монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2014. – 380 с.

11. В. Швець. Розвиток обліково-аналітичної освіти і науки у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка // Вісник КНУ. Економіка. 2011, № 130, с.5-8.

12. Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 27 червня 2013 р. № 635.

13. Ball R. (2006). International Financial Reporting Standards (IFRS): pros and cons for investors, *Accounting and Business Research*, Vol. 36, pp. 5–27. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00014788.2006.9730040>

Надійшла до редколегії 02.10.15

В. Швець, д-р екон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

К ВОПРОСУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В УСЛОВИЯХ МСФО

В статье исследуются, на основе критического анализа, составные процесса нормативно-правового регулирования и обеспечения бухгалтерского учета и финансовой отчетности в условиях их стандартизации и гармонизации и актуальные направления его совершенствования.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, нормативно-правовое обеспечение, регулирование, МСФО, бухгалтерская наука и образование, институциональность учета, методология учета.

V. Shvets, Doctor of Sciences (Economics), Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

QUESTIONS TO REGULATORY FRAMEWORK ACCOUNTING AND FINANCIAL STATEMENTS UNDER IFRS

With the system approach in article analyzes the situation and problems of legal regulation and providing accounting and financial reporting in terms of standardization and harmonization of the principles of IFRS. The evaluation of the provisions and objectives of the strategy for reform of accounting and reporting rules and the requirements of European integration processes. Analyzed and determined the degree of influence of accounting and analytical science and education for the development and implementation of new approaches to the reform process and regulation of accounting, control and audit. critical analysis of the draft amendments to the existing regulations, current views on instytutsiynist accounting under uncertainty and systemic crisis outlined organizational problems and possible solutions to methodological council of accounting.

Keywords: accounting, regulatory and legal framework of accounting regulation IFRS accounting science and education, instytutsiynist accounting, methodological advice on accounting.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 69-74

УДК 339.746

JEL G18

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/11>

О. Шевчук, д-р екон. наук, доц.

Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ

ВАЛЮТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ВИД ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

У статті досліджуються шляхи підвищення дієвості валютного контролю як необхідного системоутворюючого елементу державного фінансового контролю. Пропонується авторське визначення валютного контролю, тлумачення його функціонального призначення, виокремлення суб'єктів і напрямів валютного контролю. Доведено, що лише наявність дієвих взаємопов'язаних і взаємозумовлених бюджетного, податкового, митного і валютного контролю забезпечить формування дієвої цілісної системи державного фінансового контролю.

Ключові слова: валютний контроль, державний фінансовий контроль, валютно-фінансова сфера.

Вступ. В умовах глобалізації економічних відносин проявляється загальна світова тенденція лібералізації валютних операцій, що призводить, поряд з зростанням швидкості руху капіталу, й до підвищення взаємозалежності країн та характеризується необхідністю удосконалення валютного контролю. Валютний контроль має забезпечувати ефективне виявлення та попередження порушень валютного законодавства, не допускаючи при цьому фактичного обмеження законної діяльності учасників зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Ефективне функціонування валютного контролю можливе лише за умови його інтеграції у систему державного фінансового контролю.

Значущість повноцінного і дієвого валютного контролю як необхідного системоутворюючого елементу державного фінансового контролю зумовлена тим, що, по-перше, валютна політика є важливою складовою загальноекономічної (фінансової) політики держави.

По-друге, на сьогодні держава (особливо в країнах з перехідною економікою, до яких де-факто все ще належить і Україна) не може відмовитися від системи валютного контролю, оскільки для цього поки відсутні належні економічні передумови.

По-третє, в сучасних умовах саме валютно-фінансова сфера все частіше стає передавачем дестабілізуючого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на націона-

льну економіку. Зокрема, інтенсивний вивіз вітчизняного капіталу в незареєстрованих формах і неефективне використання залучених іноземних ресурсів спричиняє створення боргового тягаря національної економіки, який не має стійких джерел для погашення. Рефінансування же раніше прийнятих зобов'язань і їх обслуговування вимагає відволікання значної частки знову залучених нефінансовими підприємствами позик [1, с. 229-230].

По-четверте, незважаючи на існуючу систему валютного контролю в сфері здійснення операцій ЗЕД, за останні десятиліття бізнес розробив низку простих і ефективних схем з неповернення експортної виручки, авансів за імпортними контрактами, з імпорту послуг і маніпулювання цінами. Зокрема, імпорту послуг є найскладнішим об'єктом валютного регулювання і валютного контролю внаслідок того, що адекватність вартості послуги і факт її "ввезення" (придбання авторських прав, оплата консультацій, лекцій, гастролей тощо) перевіряти практично не піддаються.

Маніпуляції з експортними і імпортними цінами – можливо, найефективніший спосіб вивезення капіталу, враховуючи, що зарубіжними контрагентами в угодах і експортерами сировинних товарів часто виступають офшорні компанії. Ціни при цьому зазвичай істотно нижче біржових. Це важко довести, але можна припустити, що в більшості випадків мова йде про усвідомлене заниження

цін з метою осідання різниці між реальною і контрактною ціною (що пред'являється в контракті експортером органам валютного контролю) на зарубіжних рахунках експортерів. Такий спосіб став найбільш безпечним, оскільки маніпуляції з цінами не відстежуються і не фіксуються чинною системою валютного контролю, а довести в суді, що експортер свідомо занижив, а імпортер свідомо завищив контрактну ціну вкрай складно. Вивіз капіталу в таких випадках цілком вписується у статутну діяльність компанії і, якщо вона займається цим у "розумних межах", навряд чи привабить увагу державних контролюючих органів. Не дивно, що встановити точно масштаби вивозу капіталу таким чином неможливо.

Прив'язка зобов'язання повернення валютної виручки резидентами-учасниками ЗЕД до строків, зазначених у контракті, породжує велику кількість фальсифікацій у даній сфері. При ненадходженні коштів у зумовлений контрактом строк експортер підписує зазвичай фіктивну додаткову угоду, а існуючий механізм унеможливорює вплив з боку органів і агентів валютного контролю на процес репатріації валютної виручки з експорту і повернення авансових платежів за імпортом.

Поряд з цим, аналіз створеної центробанками системи обліку і контролю валютних операцій між резидентами і нерезидентами за товари, що придбаються, свідчить про існування значного пробілу в обліку і контролі тих операцій, які формально не є зовнішньоторговельними.

По-п'яте, відсутність регламентованих умов відкриття і ведення банківських рахунків (вкладів) фізичними особами-нерезидентами уможливила безконтрольне виведення ними значних сум за рубіж на таких підставах, як "матеріальна допомога", "пожертва", "дарування" тощо [4, с. 51-54].

По-шосте, значна частка торговців на вітчизняних речових ринках – громадян зарубіжних країн не перебуває на обліку в податкових органах, що унеможливорює стягнення з даних осіб обов'язкових податкових відрахувань.

По-сьоме, без належного валютного контролю неможливий повноцінний контроль грошового обігу і державного боргу, бюджетний, податковий, митний, банківський, страховий контроль, фінансова розвідка процесів, пов'язаних з існуванням "тіньової" економіки, контроль в сфері протидії (запобігання) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, а відтак – формування дієвої цілісної системи державного фінансового контролю.

І, нарешті, недостатній рівень здійснюваного державою валютного контролю спричиняє зростання доларизації національної економіки з усіма негативними наслідками, притаманними даному процесу.

Мета статті полягає в розробці пропозицій щодо підвищення дієвості державного валютного контролю та визначенні перспективних напрямів його розвитку в Україні.

Огляд літератури. Поняттю валютного контролю та його співвідношенню з суміжними поняттями зокрема з державним фінансовим контролем немає однозначного тлумачення в економічній і юридичній літературі. Проблематикою валютного контролю в усіх його проявах займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Барановський О., Гальчинський А., Дзюблюк О., Журавка Ф., Кузмичов С., Лучковська С., Мочерний С., Міщенко В., Сапір Ж. та ін.

Високо оцінюючи внесок дослідників у висвітлення теоретико-методологічних засад і практичних аспектів організації валютного контролю, маємо, однак, зазначити, що на сьогодні залишається низка не вирішених проблем у цій сфері. Питання валютного контролю вчені розглядають під різними кутами зору, обстоюючи діаметрально протилежні думки; залишається багато дискусійних аспектів щодо сутності і функціонального призначення, мети і завдань, принципів організації, а

також форм і методів валютного контролю. У наукових працях відсутні усталені визначення сутності і складових валютного контролю, його місця і ролі у державному фінансовому контролі. А відтак, значущість валютного контролю і логічна незавершеність наукових напрацювань у цьому напрямі зумовлюють необхідність продовження досліджень в даній сфері.

Методологія дослідження. Теоретичною базою дослідження є фундаментальні положення економічної і інституціональної теорій, теорій фінансів, оподаткування, управління, контролю, аудиту, систем та структурно-функціонального аналізу, наукові праці вітчизняних та іноземних учених з досліджуваної проблематики.

Основні результати. Як влучно зазначив Ж. Сапір, незгода з контролем за капіталом і валютним контролем як окремих фахівців, так і деяких міжнародних організацій, уявляється більш подібною до ідеологічного забобону, ніж базованою на наукових чи прагматичних міркуваннях [5, с. 109].

Світова практика використовує гнучкі підходи до розв'язання проблеми валютних обмежень. Так, в Кодексі ОЕСР про лібералізацію руху капіталів (Code of Liberalization of Capital Movements) 1961 р. наголошується на допустимості вжиття будь-яких заходів у сфері валютного регулювання за виникнення загрози національній безпеці (ст.3). В свою чергу, статті Угоди МВФ 1944 р. передбачають можливість здійснення контролю за капітальними операціями в будь-яких формах (розд.3 ст.VI) і, більше того, в надзвичайних ситуаціях зі схвалення МВФ навіть допускають запровадження обмежень на поточні операції (розд.2b ст.VIII).

Слід відзначити, що вимога обов'язкового продажу експортної валютної виручки встановлена на сьогодні в 75 країнах – членах МВФ, у т.ч. 42 – 100%-вого. В 33 державах – членах МВФ діє вимога часткового продажу експортної валютної виручки в обсягах від 80 до 25%. При цьому низка держав застосовує диференційований підхід до продажу експортної валютної виручки, що базується на особливостях структури національного експорту [1, с. 232-233].

Поняттю валютного контролю та його співвідношенню з суміжними поняттями немає однозначного тлумачення в економічній і юридичній літературі. Так, на думку М. Г. Перебийніс, у широкому тлумаченні валютний контроль охоплює контроль за оборотом національної і іноземної валюти, а у вузькому сенсі його слід розуміти як контроль за оборотом іноземної валюти в грошово-кредитній системі країни і у взаєминах з іншими країнами. Дослідниця зазначає, що валютний контроль у вузькому його значенні є державним регулюванням купівлі-продажу іноземної валюти через чотири основні канали: блокування валюти – заборона урядом обміну національної валюти на іноземну і придбання на неї товарів і послуг за кордоном; угоди про погашення заборгованості за домовленістю урядів країн про взаємний обмін товарів і послуг відповідно до встановленого валютного курсу; множинність валютної системи, що припускає встановлення різних обмінних курсів для національної валюти залежно від характеру валютних операцій; раціонування іноземної валюти, тобто здійснення політики, що зобов'язує утримувачів іноземної валюти здавати її державним органам в обмін на національну валюту згідно офіційного курсу з одночасним контролем іноземних інвесторів щодо ввезення в країну їх валюти [6]. Проте, на наш погляд, по-перше, валютний контроль не обмежується контролем лише обороту валюти, а й валютних цінностей. По-друге, неправомірно ототожнювати валютний контроль і державне регулювання купівлі-продажу іноземної валюти.

За оцінкою І. Б. Новокшонов, валютний контроль як вид державного фінансового контролю є одним з найжо-

рсткіших адміністративних обмежень свободи зовнішньоекономічних зв'язків [7, с. 58]. Однак, з подібним твердженням навряд чи можна повною мірою погодитись, оскільки, по-перше, валютний контроль в силу свого функціонального призначення не є суто адміністративним обмеженням, а, по-друге, не замикається виключно на зовнішньоекономічних зв'язках, а поширюється і на внутрішньоекономічну діяльність в будь-якій державі.

О. В. Молчанова і Р. В. Яфізов стверджують, що валютний контроль у сучасному світі виступає неодмінним атрибутом всієї системи державного управління і важливим напрямом політики [8, с. 114], тоді як С. І. Лучковська наголошує, що він є складним соціальним явищем, яке пов'язане як з внутрішньою, так і зовнішньою політикою держави, має власні об'єктивні закономірності і залежно від виконання поставлених завдань може стимулювати чи стримувати економічний розвиток у країні та впливати на місце держави на світовому ринку [9, с. 27]. Втім, на наш погляд, з наведеними поглядами не можна погодитися. Перше визначення є дещо абстрактним, оскільки не акцентує уваги на конкретній спрямованості політики держави. Друге ж визначення зводить валютний контроль до суто соціального явища, ігноруючи при цьому його економічну природу, а також не конкретизує вид державної політики й поставлені перед валютним контролем завдання.

С. Кузьмічов, говорячи про валютний контроль, зазначає, що це – вид державного фінансового контролю, тобто діяльність держави в особі її органів і посадовців, спрямована на забезпечення дотримання валютного законодавства при здійсненні валютних операцій [10, с. 78]. Водночас, на наш погляд, неправомірно обмежувати рамки валютного контролю виключно забезпеченням валютного законодавства і суто валютними операціями. Мова має йти і про обсяги валютних операцій і резервів та їх структуру, передумови непродуктивного відпливу капіталу за межі країни, доцільність і ефективність використання валютних ресурсів і, звичайно, про певні упереджувальні і коригувальні заходи у цій сфері.

А. А. М. Іскоростенський [11] зазначає, що публічний валютний контроль одночасно постає в чотирьох іпостасях: по-перше, як механізм контролю з боку держави за дотриманням резидентами і нерезидентами правил та норм валютного законодавства; по-друге, як адміністративний, необхідний захід держави для захисту забезпечення стабільності грошової системи, зміцнення курсу національної валюти та мобілізації валютних ресурсів; по-третє, як форма нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі, аналогом якої може бути квотування експорту; по-четверте, як засіб фінансової безпеки національної економіки.

Отже, на нашу думку, валютний контроль – це різновид державного фінансового контролю, що проводиться контролюючими органами і уповноваженими агентами і спрямований на з'ясування законності, доцільності і ефективності здійснення валютних операцій на національному валютному ринку, ввезення і вивезення іноземної валюти і валютних цінностей через митний кордон, здійснення операцій ЗЕД, формування й використання офіційних золотовалютних резервів, дотримання резидентами зобов'язань перед державою в іноземній валюті, іноземних інвестицій і зарубіжних кредитів, дотримання валютних обмежень (системи правил та норм з обмеження операцій з валютними цінностями) і ліміту зовнішнього державного боргу, руху капіталу за межі країни.

По-різному трактують дослідники і функціональне призначення валютного контролю. Так, зокрема, наголошується, що валютний контроль як один з видів державного контролю дозволяє ефективно виконувати функцію з наповнення дохідної частини державного бюджету. Одночасно інформація про результати валю-

тного контролю, в т.ч. про надходження виручки від експорту товарів, використовується центробанком при формуванні платіжного балансу країни, а також податковими органами при вирішенні питання про застосування податкових пільг [12, с. 102-103].

За Ж. Сапіром, валютний контроль можна використовувати для досягнення чи отримання автономії певного виду грошової політики і політики обмінного курсу [5, с. 106].

За Р. О. Волковим, публічний валютний контроль здійснює захисну, регулюючу, накопичувальну, правоохоронну та торгово-політичну функції. Він вважає, що цей контроль базується на принципах цілісності, стабільності, врівноваженості, гнучкості, транспарентності (прозорості), ефективності [13, с. 25-27].

Натомість Ж.Сапір зазначає, що основи введення валютного контролю можуть бути відповідно до досвіду європейських і азійських країн об'єднані в чотири принципи [5, с. 112]:

- поєднання регулюючих і стимулюючих заходів (економічні агенти заохочуються до співробітництва з органами регулювання за допомогою використання різних стимулюючих заходів);
- централізоване прийняття рішень і створення регулюючого органа, що діє відповідно до публічно встановлених правил гри. Досвід Франції доказує необхідність передачі значної свободи дій одному органу (в даному випадку – центробанку), а також необхідність централізації процесу прийняття рішень (у Франції це було здійснено через створення спеціального комітету при міністерстві фінансів, до якого входили глава центрального банку, глава казначейства та інші високопосадовці);
- співробітництво між органами державного регулювання і комерційними банками. Це передбачає створення банківської системи, що виступає як надійний партнер. Банківське регулювання, що перешкоджає неконтрольованій поведінці деяких банків, і активна участь центробанку в міжбанківському ринку в даному випадку найважливіші;
- послідовна інтеграція в угоджену економічну стратегію.

Втім, на наш погляд, навряд чи правомірно до функцій валютного контролю відносити накопичувальну і торгово-політичну, оскільки за такої постановки питання порушується причинно-наслідковий зв'язок між окремими елементами системи валютного обігу. Водночас, серед функцій валютного контролю слід виокремити і стабілізуючу, оскільки однією з основних функцій центральних банків світу є дотримання стабільності національної грошової одиниці. Наведені ж специфічні принципи валютного контролю у правозастосовній практиці носять більшою мірою абстрактний характер і не розкривають специфіку його організації.

Виокремлюються такі організаційно-правові форми валютного контролю, як:

- банківський валютний контроль, небанківський валютний контроль, митний валютний контроль [14, с. 169];
- залежно від: суб'єктів валютного контролю (загальний, банківський та митний); функцій контролю (регуляторний, контролюючий чи обмежувально-втручальний); часу здійснення (попередній, поточний та наступний); термінів здійснення (постійний, вибірково-оперативний та періодичний); місця проведення (виїзний та невиїзний (камеральний); джерел інформації (фактичний та документальний); способу організації (плановий та позаплановий); обсягу перевірки (вибіркового, комплексного та тематичного) [11].

Разом з тим, на наше переконання серед різновидів валютного контролю слід виокремлювати і податковий валютний контроль, оскільки для правильного стягнен-

ня податків з суб'єктів ЗЕД необхідно повноцінно контролювати їх валютну виручку.

Отже, валютний контроль, здійснюваний окремими суб'єктами ДФК, істотно різниться. Виявлення ж цих відмінностей необхідне для належної координації зусиль різних суб'єктів державного фінансового контролю у цій сфері, підвищення обґрунтованості і дієвості валютного контролю в країні, що, безумовно, має прислужитись формуванню єдиної системи державного фінансового контролю. Загалом, окремі **суб'єкти державного фінансового контролю здійснюють валютний контроль** таким чином (Рис. 1).

Серед цілей валютного контролю Ж. Сапір виокремлює такі [5, с. 109-111]: 1) запобігти чи зменшити існуючий відтік капіталу, уможливаючи центробанку збільшення резервів іноземної валюти, а уряду – стягнення податку на експорт. Виходячи з вищезазначеного, цю мету необхідно розглядати як завдання національної безпеки; 2) управляти реальним валютним курсом; 3) посилити загальний і пруденційний контроль за національною банківською і фінансовою системами; 4) отримати автономію для економічної і монетарної політики.

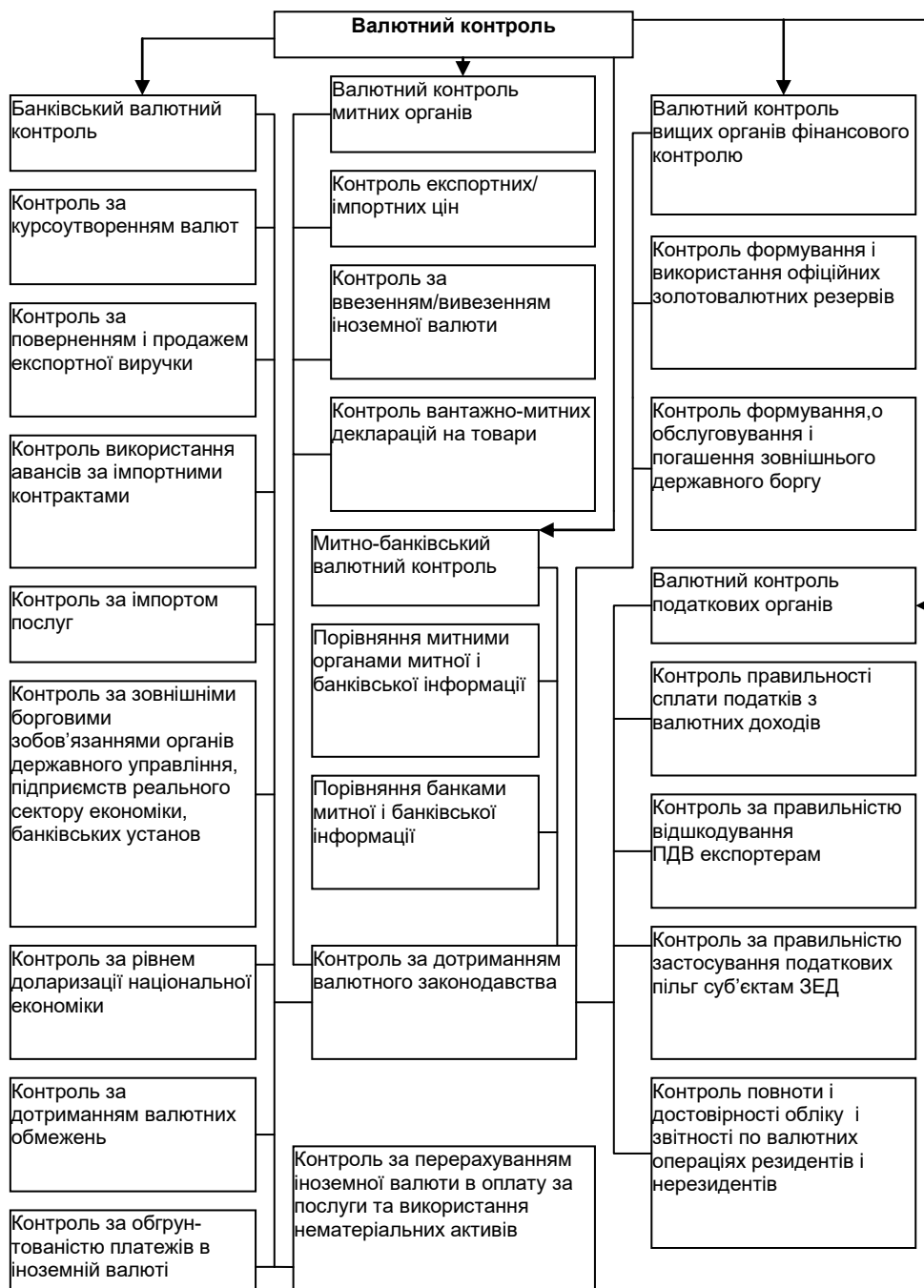

Рис. 1. Суб'єкти і напрями валютного контролю (авторська розробка)

Джерело: розроблено автором.

Коли фінансові ринки цілковито лібералізовані, будь-яка урядова економічна політика перебуває під прямим впливом гри на міжнародних біржах. Потoki

капіталу, що мобілізуються такою спекулятивною грою через інвестування грошових коштів, гальмують розвиток можливостей і резервів центробанку. В такій ситуа-

ції у уряду немає іншої альтернативи, крім як проводити ту політику, в якій зацікавлені біржові спекулянти.

За Ж. Сапіром, перехідна економіка (яка по суті й досі є в Україні – О.Ш.) ніколи не буде захищеною у цілковито лібералізованому фінансовому оточенні. Контроль за капіталом і валютний контроль – єдиний інструмент, що дозволяє повернути необхідну автономію економічній і монетарній політиці від міжнародних спекуляцій, що необхідно для проведення фінансової політики, яка дозволяє вирішити реальні економічні проблеми цих країн [5, с. 111]. Крім того, Ж. Сапір наголошує, що основні цілі регулювання і валютного контролю передбачають скорочення не пов'язаних з торгівлею обмінних операцій. Вони зазвичай мають на увазі:

- заборону надавати кредити в іноземній валюті без дозволу центробанку і заборону надавати кредити нерезидентам як в національній, так і іноземній валюті без відповідного дозволу центробанку;
- зобов'язання експортерів репатріювати експортні доходи (що може означати або обмін іноземної валюти на національну або розміщення іноземної валюти на рахунку центробанку) і заборона для імпортерів здійснювати передоплату товарів, що ввозяться;
- заборону за деякими виключеннями для резидентів (приватних осіб, підприємств і банків) мати банківський рахунок у банках-нерезидентах;
- організацію внутрішнього обмінного ринку, відкритого лише для банків з обмеженням їх кількості в подальшому і для центробанку.

Найважливіше питання – це контроль за прискоренням і запізненням розрахунків за експортними і імпортерними операціями. Його вирішення найуспішніше, якщо всі операції з іноземними партнерами перебувають під безпосереднім контролем центробанку чи його спеціального органу [5, с. 112-113].

Загалом погоджуючись з поглядами Ж. Сапіра, все ж таки слід зазначити, що, **не можна не ставити перед валютним контролем за мету і контроль за обігом готівкової іноземної валюти на території певної країни, оскільки від обсягу останньої значною мірою залежить і рівень доларизації національної економіки і зростання її тіньового сектору з усіма негативними наслідками, що з цього випливають.**

О. Сазонова і І. Безруков виокремлюють такі основні завдання системи валютного регулювання і валютного контролю [15, с. 54]:

1. Проведення моніторингу з метою виявлення кримінальних і некримінальних потоків.
2. Прогнозування економічної ситуації в сфері обігу капіталу за допомогою системи індикаторів, які показують динаміку інвестиційних операцій у короткостроковому періоді, ступінь стабільності і прозорості банківської системи, рівень платіжної дисципліни агентів, які здійснюють операції з зарубіжними партнерами.
3. Забезпечення контролю валютних операцій руху капіталів.

Водночас, на наш погляд, цей перелік має бути доповнений розробкою і вжиттям у ході валютного контролю превентивних і коригувальних заходів.

На думку, С. Кузьмічова, валютний контроль спрямований на забезпечення стійкості валюти і стабільності внутрішнього валютного ринку як чинника прогресивного розвитку національної економіки [10, с. 82].

Ю. Крохіна вважає, що одним з найважливіших завдань здійснюваних контрольних заходів у валютній сфері є своєчасне виявлення, припинення і запобігання порушенням законодавчо установлених правил валютного регулювання, покликаних забезпечити стійкість національної валюти [16, с. 688].

Найтипівішими видами порушень по валютних рахунках є: неправильне обрахування курсових різниць з огляду на неправильне застосування курсу відповідної іноземної валюти та заповнення платіжних документів; відсутність у документах паралельного перекладу державною мовою; неправильна кореспонденція рахунків [17, с. 194].

При організації валютного контролю слід пам'ятати, що правила ведення валютних операцій різні як для резидентів і нерезидентів, так і між резидентами і нерезидентами. У розрахунках між резидентами валютні операції заборонені. Дозвільний характер стосується лише деяких з них:

- посередницьких послуг за договорами доручення, комісії і агентським договором з нерезидентами про передачу їм товарів, виконаних робіт чи наданих послуг, а також про передачу інформації і результатів інтелектуальної діяльності, в тому числі виключних прав на них;
- операцій по розрахунках, що підпадають під митний режим безмитної торгівлі, при реалізації товарів і надання послуг пасажиром при міжнародних перевезеннях.

Валютні операції між нерезидентами без обмежень поширюються на здійснення між собою переказів іноземної валюти з рахунків (з вкладів) в банках за межами території держави на банківські рахунки (в банківські вклади) в уповноважених банках.

Аналогічні операції поширюються і в зворотній ситуації, коли валютні кошти списуються з банківських рахунків (вкладів) і зараховуються на рахунки (вклади) в банках за межами території держави чи в уповноважених банках [17, с. 191].

Податкові органи, будучи агентами валютного контролю, мають право проводити перевірки дотримання резидентами і нерезидентами актів валютного законодавства і актів органів валютного регулювання, а також повноти і достовірності обліку і звітності по валютних операціях резидентів і нерезидентів, запитувати і отримувати документи і інформацію, пов'язані з проведенням валютних операцій, відкриттям і веденням рахунків.

Висновки. Валютний контроль, здійснюваний окремими суб'єктами ДФК, істотно різниться. Виявлення ж цих відмінностей необхідне для належної координації зусиль різних суб'єктів державного фінансового контролю у цій сфері, підвищення обґрунтованості і дієвості валютного контролю в країні, що, безумовно, має прислужитись формуванню єдиної системи державного фінансового контролю. Загалом, суб'єкти державного фінансового контролю здійснюють валютний контроль за такими напрямками: банківський валютний контроль (контроль за курсоутворенням валют, поверненням і продажем експортної виручки, використання авансів за імпортерними контрактами, імпортом послуг, зовнішніми борговими зобов'язаннями органів державного управління, підприємств реального сектору економіки, банківських установ, дотриманням валютних обмежень, обґрунтованістю платежів в іноземній валюті), валютний контроль митних органів (контроль експортних/ імпортерних цін, ввезенням/вивезенням іноземної валюти, вантажно-митних декларацій на товари), митно-банківський валютний контроль (порівняння митними органами митної і банківської інформації, порівняння банками митної і банківської інформації), валютний контроль податкових органів (контроль правильності сплати податків з валютних доходів, за правильністю відшкодування ПДВ експортерам, правильністю застосування податкових пільг суб'єктам ЗЕД, повноти і достовірності обліку і звітності по валютних операціях резидентів і нерезидентів) та валютний контроль вищих органів фінансового контролю (контроль формування і використання офіційних золотовалютних резервів, фо-

рмування, обслуговування і погашення зовнішнього державного боргу).

Отже, лише наявність дієвих взаємопов'язаних і взаємозумовлених бюджетного, податкового, митного і валютного контролю (звичайно, в комплексі з контролем грошового обігу і державного боргу, банківським, страховим контролем, фінансовою розвідкою процесів, пов'язаних з існуванням "тіньової" економіки, контролем в сфері протидії (запобігання) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму) забезпечить формування дієвої цілісної системи державного фінансового контролю.

Дискусія. Сьогоденний валютний контроль в Україні з огляду на його значущість вимагає поглиблення наукових досліджень, чіткого нормативно-правового регулювання, створення дієвої системи державних контрольних органів у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Малинина Е. В. Эффективность национальной политики в условиях финансовой глобализации : валютный аспект / Е. В. Малинина // Вестник РГГУ. – 2009. – № 3. – С. 228–236.
2. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – 588 с.
3. Дзюблук О. Особливості реалізації валютної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи / О. Дзюблук // Банківська справа. – 2010. – № 5. – С. 55–64.
4. Сазонова Е. С. Эффективность механизма валютного регулирования и валютного контроля (на примере Приморского края) / Е. С. Сазонова, И. С. Безруков // Азиатско-Тихоокеанский регион. Экономика. Политика. Право. – 2009. – № 2. – С. 49–57.
5. Сапир Ж. Усиление валютного контроля и контроля за капиталом в России / Ж. Сапир // Проблемы прогнозирования. – 2000. – № 6. – С. 105–122.
6. Перейбийніс М. Г. Валютний контроль в системі економічних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук :

спец. 08.00.01 "Економічна теорія та історія економічної думки" / М. Г. Перейбийніс. – Донецьк, 2010. – 18 с.

7. Новокшинов И. Б. Таможенно-банковский экспортный валютный контроль. Актуальные вопросы правоприменительной практики / И. Б. Новокшинов // Право и экономика. – 1999. – № 10. – С. 58.

8. Молчанова О. В. Валютный контроль за операциями резидентов / О. В. Молчанова, Р. В. Яфизов // Вестник АГТУ. – 2008. – № 4. – С. 114–118.

9. Лучковська С. І. Суб'єкти валютного контролю / С. І. Лучковська // Фінансове право. – 2009. – № 2. – С. 27–31.

10. Кузьмичев С. В. Понятие валютного контроля как вида государственного финансового контроля / С. В. Кузьмичев // Актуальные проблемы российского права. – 2008. – № 1. – С. 77–82.

11. Калашникова И. А. Таможенный контроль и система управления рисками как наиболее действенные административно-предупредительные меры, применяемые в сфере таможенного дела / И. А. Калашникова // Вестник ЮУрГУ. – 2006. – № 5. – С. 272–273. – (Серия "Право").

12. Зыбина Е. В. Совершенствование информационного взаимодействия ФТС России с федеральными органами исполнительной власти в целях обеспечения экономической безопасности России / Е. В. Зыбина // Транспортное дело России. – С. 102–106.

13. Волков Р. А. Таможенные органы в системе валютного контроля : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / Р. А. Волков. – М., 2003. – 165 с.

14. Кальней М. Г. Правовое регулирование валютных операций в РФ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / М. Г. Кальней. – Омск, 2002. – 198 с.

15. Сазонова Е. С. Эффективная система как фактор инновационного развития экономики / Е. С. Сазонова, И. С. Безруков // Азиатско-Тихоокеанский регион. Экономика. Политика. Право. – 2010. – № 1. – С. 48–55.

16. Крохина Ю. А. Финансовое право России: учеб. [для вузов] / Ю. А. Крохина. – М. : Норма, 2004. – 704 с.

17. Астахов В. П. Аудит операций по валютным счетам / В. П. Астахов // Учет и статистика. – 2007. – № 8. – С. 191–194.

18. Журавка Ф. О. Институційне забезпечення системи валютного регулювання та валютного контролю в Україні / Ф. О. Журавка // Проблеми економіки. – 2012. – № 1. – С. 15–18.

19. Lovell A. (1996). Notions of Accountability and State Audit: a UK perspective, Financial Accountability & Management, Vol. 12. Issue 4, pp. 261–280. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0408.1996.tb00237.x>

Надійшла до редколегії 10.09.15

О. Шевчук, д-р екон. наук, доц.

Национальная академия статистики учета и аудита, Киев, Украина

ВАЛЮТНЫЙ КОНТРОЛЬ КАК ВИД ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ

В статье исследуются пути повышения действенности валютного контроля как неперемного системообразующего элемента государственного финансового контроля. Предлагается авторское определение валютного контроля, толкование его функционального назначения, выделение субъектов и направлений валютного контроля. Доказано, что только наличие действенных взаимосвязанных и взаимообусловленных бюджетного, налогового, таможенного и валютного контроля обеспечит формирование действенной целостной системы государственного финансового контроля.

Ключевые слова: валютный контроль, государственный финансовый контроль, валютно-финансовая сфера.

O. Shevchuk, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor

The National Academy of Statistics, Accounting and Auditing, Kyiv, Ukraine

EXCHANGE CONTROL AS A FORM STATE FINANCIAL CONTROL

The article investigates ways to improve the effectiveness of exchange control as an indispensable element of creating systems of financial control. A definition proposed exchange control, interpretation of its functional purpose, the isolation of areas and currency control. Proved that only the presence of effective interconnected and interdependent budget, tax, customs and currency control ensure formation of an effective integrated system of financial control.

Keywords: exchange controls, the state financial control, monetary and financial sector.

ANNOTATION AND REFERENCES (IN LATIN): (TRANSLITERATION TRANSCRIPTION)

N. Gura Doctor of Science (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

IMPLEMENTATION OF DIRECTIVE 2013/34 / EU IN UKRAINE WITH INTERNATIONAL EXPERIENCE

Basic changes that is contained by Directive of 2013/34/EC are grouped in the article. The debatable questions of Directive, certain the European researchers, are exposed. The features of introduction of Directive are distinguished in the separate countries of EC on the different levels of the normative adjusting of record-keeping. The necessity of taking into account of national terms is reasonable. The comparative analysis of positions of Directive is carried out with the Ukrainian legislation. Many questions of Directive, that is taken into account in the Ukrainian legislation, are certain. Desirable changes are grouped in the Ukrainian legislation in accordance with the divisions of Directive. The problem questions of імплементації of Directive are exposed in Ukraine.

1. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013, Unofficial Translation of Audit Chamber of Ukraine, <http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf>
2. The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" № 996, 16.07.99.
3. Draft Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=416065&cat_id=407082&time=1431439000340
4. EFAA. Implementing the New European Accounting Directive: Making the Right Choices, <http://www.efaa.com/files/pdf/Publications/Annual%20reports/2014/EFAA%20MSO%20in%20Accounting%20Directives%20Report%20140408.pdf>
5. Deloitte Regulatory News Alert. Implementation of Accounting Directive 2013/34/EU via Draft Law 6718, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/lu/Documents/strategy/lu-regnewsalert-implementation-accounting-directive-19-september-2014.pdf>
6. Provasi R. (2015). The New European Directive 2013/34/EU on the Financial Statements. Evidence About Its Introduction in the Italian Accounting System, XIV *International Business and Economy Conference*, Bangkok, Thailand, January 5–8, 2015, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2550039.
7. Grabinski K., Kedzior M., Krasodomska J. (2014). The Polish Accounting System and IFRS Implementation Process in the View of Empirical Research, *Accounting and Management Information Systems*, Vol. 13, No. 2, pp. 281–310, www.cig.ase.ro/revista_cig/Fisiere/13_2_5.pdf
8. Panagiotidou E. (2015). Development and Implementation of IAS in Small and Medium Sized Enterprises, Case Study for Kavala. *Procedia Economics and Finance*, Vol. 19, pp. 193–207. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00021-0](http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00021-0)

I. Derun, PhD in Economics, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CORPORATE SOCIAL REPORTING AS APPENDIX TO FINANCIAL STATEMENT

The paper deals with essence and importance of corporate social reporting in the management of business entity management. The study examines several approaches for providing data about economic, ecological and social aspects of the companies. There are approaches of formulating of separated reports as addition to financial statements (for example Value Added Statement, Intellectual Capital Statement) and integrated reporting. The article examines positive and negative factors that could significantly influence the implementation process of corporate social reporting for companies in Ukraine and around the world. Principles of corporate social reporting are considered. The research analyzes methodical approaches of preparing of integrating statements for large companies and data needs of stakeholders for making effective management decisions.

1. Alcaniz L., Gomez-Bezares F., Roslender R. (2011), Theoretical Perspectives on Intellectual Capital: a Backward Look and a Proposal for Going Forward, *Accounting Forum*, 2011, No 35, pp. 104–117, DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.accfor.2011.03.004>
2. Bezverkhii K. (2015), Socio-oriented Reporting of Enterprises, *Accounting and Audit*, No. 2–3, pp. 70–78.
3. Butynets F. F. (2014), *Contemporary Accounting and Control: Problems of Development*, Zhitomir, PP Ruta, Translated into Ukrainian, 380 p.
4. Dhaliwal D. S., Radhakrishnan S., Tsang A., Yang Y. G. (2012), Nonfinancial Disclosure and Analyst Forecast Accuracy: International Evidence on Corporate Social Responsibility Disclosure, *The Accounting Review*, Vol. 87, No. 3, pp. 723–759, DOI: <http://dx.doi.org/10.2308/accr-10218>
5. Zhyhley I. V. (2012), *Social Accounting of Business Entities*, Zhitomir, ZSTU, Translated into Ukrainian, 496 p.
6. Eccles R. G., Krzus M. P., Serafeim G. (2011), Market Interest in Nonfinancial Information, *Journal of Applied Corporate Finance*, 2011, Vol. 23, No. 4, pp. 113–127, DOI: [10.1111/j.1745-6622.2011.00357.x](http://dx.doi.org/10.1111/j.1745-6622.2011.00357.x)
7. Kostyrko R. O. (2013), Integrated Model of Company Reporting: Background, Principles, Elements, *Economy of Ukraine*, Vol. 615, No. 2, pp. 18–28.
8. Mathwes M. R., Perera M. H. B. (1999), *Accounting Theory*, Moscow, Unity, Translated into Russian, 663 p.
9. International Accounting Standard 1 "Presentation of Financial Statements", http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_013 (referred on 20.07.2015).
10. Chaly I. (2011), *Accounting for Adults. IFRS-transformation. Profit Management* Kharkiv, Factor, Translated into Ukrainian, 400 p.
11. Value Added Statement, <http://www.imperial.co.za/sus-value.php#> (referred on 20.07.2015).

12. Mouritsen J., Per Buck N., Marr B. (2004), Reporting on Intellectual Capital: Why, What and How? *Measuring Business Excellence*, Vol. 1, No. 2 No. 2 (Vol. 1), pp. 46–54. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/13683040410524739>
13. Integrated Report of DTEK Company for 2013, <http://www.dtek.com/library/file/dtek-ar2013-ru-ua.pdf> (referred on 24.07.2015).
14. Sustainable Development Report of Obolon Corporation for 2013–2014, http://report.obolon.ua/img/Obolon-report-2013-14_ru.pdf (referred on 24.07.2015).
15. Social Report of Coca-Cola for 2010–2011, <http://assets.coca-colacompany.com/e7/f8/f813c0224520a06e7fb32e20c056/csr-report-2010-2011.pdf> (referred on 24.07.2015).
16. Social Report of VIDI Grope Company for 2011–2013, http://www.vidigroup.com/upload/iblock/af9/work_so_2013_.pdf (referred on 24.07.2015).
17. Benefits of Sustainable Development Reporting, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Value-of-Sustainability-RUS/\\$FILE/EY-Value-of-Sustainability-RUS.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Value-of-Sustainability-RUS/$FILE/EY-Value-of-Sustainability-RUS.pdf) (referred on 24.07.2015).
18. G4 Sustainability, Reporting, Guidelines. Reporting Principles and Standard Disclosure, <https://www.globalreporting.org/resource/library/Russian-G4-Part-One.pdf> (referred on 24.07.2015).
19. United Nations Global Compact, <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc> (referred on 24.07.2015).
20. ISO 26000 "Social Responsibility", <http://www.iso.org/iso/ru/home/standards/iso26000.htm> (referred on 24.07.2015).
21. GRI G4 Guidelines and ISO 26000:2010 How to use the GRI G4 Guidelines and ISO 26000 in conjunction, http://www.iso.org/iso/ru/iso-gri-26000_2014-01-28.pdf (referred on 24.07.2015).

N. Dorosh, Doctor of Science (Economics), Professor
aras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE DEVELOPMENT OF AUDIT ACTIVITY IN UKRAINE FOR THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

The author in the article analyzes the audit activity in Ukraine and the main directions of audit and audit services. In addition in the article identified the factors that affect these processes. Procedure "Due diligence" was disclosed as a species related services to inform decisions about the acquisition, mergers, acquisitions and investments. The author made the conclusions on the further development of audit and comparated Act Sarbanes – Oxley and Directive 2014/56 EU, concerning their orientations and common provisions. It was established that for the European integration processes in Ukraine need to create a public oversight system of audit firms of public-interest entities, including public oversight authority and noting its functions and powers. The basic provisions of the draft law of Ukraine "On Auditing" were revealed, what have the European integration character.

1. Gagen A.V. (2013). Outlook for "Due diligence" Today, <http://www.financial-lawyer.ru/topicbox/investment/166-568.html>
2. Golovach V.V. (2012). Philosophy of Audit and His Essence, *Theoretical and Methodological Problems of Accounting, Control and Analysis*, Issue 1(22), pp. 73–89.
3. Directive 2014/56/EU of the European Parliament and the Council of 16 April 2014 amending Directive 2006/43/EC on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts. – <http://www.apu.com.ua>
4. Dorosh N.I. (2012). Enterprise Complex Analytical Verification. *Collection of Scientific Works. Lytsk National University of Technics*, Issue 9 (33), pp. 355–361.
5. Investigation of the Practice of Internal Audit and Control in Ukraine, [http://www.ifc.org/ifcext/eca.nsf/AttachmentsByTitle/IAIC_StudyFinal_Ukr.pdf/\\$FILE/IAIC_StudyFinal_Ukr.pdf](http://www.ifc.org/ifcext/eca.nsf/AttachmentsByTitle/IAIC_StudyFinal_Ukr.pdf/$FILE/IAIC_StudyFinal_Ukr.pdf)
6. Legal Act of Ukraine, <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?Nreg=3125-12>
7. Report Ukraine Audit Chamber to Cabinet of Ministers of Ukraine, <http://www.apu.com.ua/zvit-do-kmu>
8. Kamenska T.O. (2015). Fraud in the Auditing Verification. *Accounting and Audit*, No. 6, pp. 2–9.
9. Kinzerska N.V. (2013). Control System of Market Enterprise: Critical Analysis and Directions of Improvement, *Theory and Practice of Enterprise Management. Financial Space*, No. 4 (12), pp. 107–114.
10. Kozhushko O.B. (2015). The Essence and Economic Content of Audit Services, *Collection of Scientific Works. Mykolaiv national university named V.O. Suhomlinskogo*, Issue 3, pp. 883–888.
11. Handbook of Internal Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements. – 2013 edition – 2 volumes. – <http://apu.com.ua/msa>
12. List of Auditing Service which to be able Give Auditors (Accounting Firms), <http://www.apu.com.ua/rishennya-apu/9-2011>
13. Proskurina N.M. (2011). Procedural Providing. Theory and Practice, Kyiv, News (Press) Analytical Agency, 739 p.
14. Razborska O.O., Polyarush M.M., Kondratyuk K.V. (2012). Using Problems of International Auditing Standards in Ukraine, http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Economics/7_123765.doc.htm
15. Regulation (EU) No 537/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities and repealing Commission Decision 2005/909/EC, <http://www.apu.com.ua>
16. Ryadska V. V. (2014). Theoretical Aspects of Professional Responsibility in the Audit. *Business-inform. Economics. Accounting and Audit*, No. 6, <http://www.business-inform.net>, pp. 289 – 293.
17. Suhareva L.O., Saenko A.O. (2013). Custom Research in Auditing the General System: Methodological Aspect. *Donetsk National University of Economics and Trade named Mykhailo Tugan-Baranovsky*, No. 3 (59), pp.147–153.
18. Shalimova N. S. (2014) Audit Quality as the Key Criterion of Assessment of its Effectiveness in the System of Socio-economic Processes. *Business-inform. Economics. Accounting and Audit*, No. 4, pp.335–340.
19. Shygun M.M. (2012). Quality Auditing System of Accounting Firm: International Standard's Request. *Visnyk ZHDTI Zhytomir*, No. 3 (61), pp.194–197.
20. Moeller M., Brady C. (2007). Intelligent M & A: Navigating the Mergers and Acquisitions Minefield, John Wiley & Sons, 311 p.
21. International Professional Practices Framework (IPPF) 2013 Edition. Copyright © 2009 – 2012 by The Institute of Internal Auditors, 247 Maitland Avenue, Altamonte Springs, Florida 32701 – 4201, USA. All right reserved, <http://www.theiia.org/bookstore/product/international-professional-practices-framework-2011-1533.cfm>

22. Moeller, Robert R. (2009). *Brink's Modern Internal Auditing : a Common Body of Knowledge*, 7th ed., John Wiley & Sons, Inc., 794 p.
23. Spedding Linda S. (2009). *The Due Diligence Handbook: Corporate Governance, Risk Management and Business Planning*, First Edition, CIMA, Elsevier Ltd., Linacre House, Jordan Hill, Oxford, 710 p.
24. Allegrini M., D'Onza G., Paape L., Melville R., Sarens G., (2006). The European Literature Review on Internal Auditing, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21, Issue 8, pp. 845–853. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/02686900610703787>

B. Zasadnyi, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

FORMATION OF THE ENTITY'S ACCOUNTING POLICIES WITH REGARD TO RELATED PARTIES

The article solved the problem concerning the development and practical application of accounting policies with regards to related parties. One element of the company's accounting policies is to establish the principles of classification of related parties and their list considering materiality relations. In addition, the company must determine its related entities for the purposes of transfer pricing. Based on the criteria definition and classification of related parties, proposed that the significance of the impact of one party to another based on the content of operations, their volume, the results and how such operations significantly affect the financial, investment and commercial activities. Only an analysis of all the factors together contribute to reliable estimates list of related parties. The critical analysis are made of methods for determining transfer prices for transactions, designed piece order of accounting policies, which reflected information about related parties.

1. Kulyk V. (2014). *The Accounting Policies of the Enterprise: Experience and Prospects of Development*, Poltava, RVV PUET, 373 p.
2. Zhukova O., Dubnytsky V., Varenia V. (2014) *Transfer Pricing: Ukrainian Variant*, Kyiv, Justinian, 184 p.
3. UAS 12 "Financial investments", Ministry of Finance of Ukraine, <http://minfin.gov.ua> (09.22.2015).
4. UAS 19 "Enterprise association", Ministry of Finance of Ukraine, <http://minfin.gov.ua> (09.22.2015).
5. UAS 23 "Disclosure of related parties", Ministry of Finance of Ukraine, <http://minfin.gov.ua> (09.22.2015).
6. IAS 28 "Investments in Associates", Ministry of Finance of Ukraine, <http://msfz.minfin.gov.ua> (09.22.2015).
7. Tax Code of Ukraine 02.12.2010r. №2755-VI, The Verkhovna Rada of Ukraine, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page> (09.22.2015).
8. Tseluyko O. (2015). Related Parties: Definition and Display in the Accounting Policy of the Enterprise, *Library Balance*, No. 13, pp.31–36.
9. Nekhili M., Cherif M. (2011). Related parties transactions and firm's market value: the French case, *Review of Accounting and Finance*, Vol. 10, Issue 3, pp.291–315. DOI: <http://dx.doi.org/10.1108/14757701111155806>

N. Ignatovych, PhD in Economics, Associate Professor,
V. Gura, PhD in Economics, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

CREATIVE ACTIVITY MOTIVATION IN PHILOSOPHY OF ECONOMY PARADIGM

The features of person's creative activity as powerful energy source are considered for economy development. The concentration of philosophy of economy is shown exactly on opening context forming valued options and personalities' moral principles that show up in his or her entrepreneurial behavior. It is described, that into place of values, as send activity of person to service to the superpersonal interests, for repressing part of enterprise elite pragmatic whole services are put only to own mercantile interests and satisfaction of private desires. It is exposed, that an economic elite is oriented mainly on a lifestyle and western society's values. The difference is shown between creative activity and creativity of person according to such criteria as result in realization of different level aims. Importance and necessity exactly of spiritual motivation of entrepreneurs are investigated for the decision of both economic and social tasks, that improve and promote the morally-valued reference-points in society, assist to innovative development of economy. It is proved that there is a need in clear explanation to both business and society of motivation features of people's creative activity in our state, argumentations of its importance for solving a deep financial crisis and not simple political situation.

1. Heiets V.M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenologiya vzaiemodii ta rozvytku*, Kyiv.
2. Stiglits Dzh. E. (2011). *Krutoe pike: Amerika i novyy ekonomicheskiy poryadok posle globalnogo krizisa*, Moscow. DOI: <http://dx.doi.org/10.9783/9780812204933.139>
3. Tsit. po: *Filosof hozyaystva – 2* (k 10-letiyu zhurnala "Filosofiya hozyaystva", Pod red. E.S. Zotovoy, Ekaterinburg, 2009.
4. Bazylevych V.D., Il'in V.V. (2007). *Metafizyka ekonomiky*, Kyiv.
5. Osypov Y.M. (2003). *Ekonomyka v luchakh fylosofyy khazaiystva: Metalohiya i metaystoriya, Filosofiya hozyaystva*, No. 2.
6. Tutov L.A. (2009). *Filosofiya hozyaystva: teoretycheskiye rubezhy, Filosof hozyaystva – 2* (k 10-letiyu zhurnala "Filosofiya hozyaystva", Pod red. E.S. Zotovoi, Ekaterinburg.
7. Shulevskiy N.B. (2009). *Filosofiya hozyaystva ... traditsionnaya nauka? Filosof hozyaystva – 2* (k 10-letiyu zhurnala "Filosofiya hozyaystva", Pod red. E.S. Zotovoy, Ekaterinburg.
8. Visheslavtsev B.P. (2006). *Krizis industrialnoy kulturyi. Izbrannyye sochineniya*, Moscow.
9. Bulgakov S.N. (2006) *Ot marksizma k idealizmu. Stati i retsenzii. 1895 – 1903*, Moscow.
10. Rattsinger Y. (*Benedikt XVI*) (2007). *Tsennosti v epohu peremen. O sootvetstvii vyizovam vremeni*, Moscow.
11. Rumyantsev M.A. (2009). *Dialekticheskaya zadacha filosofii hozyaystva, Filosof hozyaystva – 2* (k 10-letiyu zhurnala "Filosofiya hozyaystva", Pod red. E.S. Zotovoy, Moscow.
12. Panarin A.S. (2003). *Pravoslavnyaya tsivilizatsiya v globalnom mire*, Moscow.
13. Popov A.K., Sobolevskaya A.A. (2009). *Konkretnaya filosofiya postindustrialnogo hozyaystva, Filosof hozyaystva – 2* (k 10-letiyu zhurnala "Filosofiya hozyaystva", Pod red. E.S. Zotovoy, Ekaterinburg.

T. Melnik, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INCOME (EARNINGS) INDEXATION OF ENTERPRISE EMPLOYEES: ACCOUNTING AND CONTROL

The article considers theoretical and practical aspects of income indexation of employees of the enterprise, income compound of employees to be indexed; method of CPI calculating for indexation; features reflected in the accounting and reporting of amounts indexation of monetary incomes of employees; established entities that supervise and control the violation of labor legislation in Ukraine of indexation of the income of employees and control procedures; summarizes types of liability of enterprise for infringement of labor laws.

1. Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii: Zakon Ukrainy vid 05.10.2000 № 2017-III zi zminamy ta dopovnenniamy, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
2. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2015 rik :Zakon Ukrainy vid 28.12.2014 r. № 80-VIII zi zminamy ta dopovnenniamy, <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Pro indeksatsiiu hroshovykh dokhodiv naselennia": Zakon Ukrainy vid 03.07.1991 №1282-KhII zi zminamy ta dopovnenniamy, <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Podatkovi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI zi zminamy ta dopovnenniamy, zakon.rada.gov.ua/go/2755-17
5. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia indeksatsii hroshovykh dokhodiv naselennia: postanova KМУ vid 17 lypnia 2003 r. N 1078 zi zminamy ta dopovnenniamy, <http://www.profiwins.com.ua>
6. Prozhytkovyi minimum, http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/polezn_inf/proj_min/
7. Informatsiino-analitychna zapyska pro stan reformuvannia opłaty pratsi, Federatsiia profspilok Ukrainy,, <https://www.ntser.gov.ua>
8. Zarplatna indeksatsiia: prosto pro skladne, <https://buhgalter.com.ua/>
9. Poriadok zapovnennia ta podannia podatkovymi ahentamy Podatkovoho rozrakhunku sum dokhodu, narakhovanoho (splachenoho) na koryst fizychnykh osib, i sum utrymanoho z nykh podatku, zatverdzhenyi nakazom Minfinu vid 13.01.2015 r. № 4.
10. Instruksii zi statystyky zarobitnoi platy, zatverdzhena nakazom Derzhkomstatu Ukrainy vid 13.01.2004 r. № 5.
11. P(s)BO 26 "Vyplaty pratsivnykam", nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 28.10.2003 № 601, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>
12. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 10.12.1971 № 332 – VIII, zi zminamy ta dopovnenniamy, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/>
13. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Kodeks Ukrainy vid 07.12.1984 № 80731 – Kh zi zminamy ta dopovnenniamy, <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
14. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy " Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2015": Zakon Ukrainy vid 17.09.2015 № 704 – VIII.
15. Holovko A. (2015) Indeksatsiia zarplaty v razi pidvyshchennia okladiv: rozbyraiemo na prykladakh. *Bukhhalteriia: biudzheth*, No 36, <http://buhgalter.com.ua>
16. Whiteford P. (2003). From Enterprise Protection to Social Protection Pension Reform in China, *Global Social Policy*, Vol. 3, No. 1, pp. 45-77. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1468018103003001011>

S. Mishchenko, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor
University of Banking, Kyiv

THE ECONOMIC ESSENCE OF THE PROCESS OF MONETIZATION AND ITS ROLE IN ENSURING ECONOMIC DEVELOPMENT AND STABILITY OF THE FINANCIAL SYSTEM

In the article it is researched the economic essence of the process of monetization of the economy, defined key indicators, principles of management, methods and tools of the impact of monetization on stimulation the economic growth, outlined the main tasks of the process of monetization, its object and subject, aspects and the basic preconditions of effective management of the process of monetization of the domestic economy. It is proved that the relationship between the level of monetization and inflation depends on the stage of monetary and economic cycles, the mechanisms of the increase in the level of monetization of the national economy were suggested.

1. Arbuzov G., Kolobov J. V., Mishchenko V.I., Naumenkova S.V. (2011). *Banking Encyclopedia*, Kyiv, National Bank of Ukraine, Znannja, 504 p.
2. Bukovinsky S.A., Mishchenko V.I., Krylova V.V., Naumenkova S.V., Nikonova M.V. (2015). *The Banking System of Ukraine Towards European Integration*, Kyiv, National Bank of Ukraine. BU NBU, 496 p.
3. Mishchenko V.I., Nidzelska I.A., Kulinec A.P. (2010). *A Flexible Exchange Rate Regime: the Stages of Introduction and Possible Implications for Economic Development of Ukraine*, Kyiv, National Bank of Ukraine, 124 p.
4. Ivanov V.V. (2015). *Money, Credit, Banks*; Edited by V.V. Ivanov, B.I. Socolow, Moscow, Publishing house "Jurait", 371 p.
5. Mishchenko V.I., Naumenkova S.V (1998). Organization of the Futures Currency Market. *Finance of Ukraine*, No. 10, pp. 60–69.
6. Mishchenko V., Somyk A. (2007) Monetary Transmission Mechanism in Ukraine. *Bulletin National Bank of Ukraine*, No. 7, pp. 24–27.
7. Mishchenko V.I., Lysenko R.S. (2010). Interaction of Bodies of State Governance as a Factor of Overcoming the Financial Crisis. *Finance of Ukraine*, No. 40 (424), pp. 23–29.
8. Mishchenko V., Shulga S. (2009). The Institutional Framework of the State Support of the Banking Sector During the Crisis, *Bulletin National Bank of Ukraine*, No. 8, pp. 12–21.
9. Mishchenko S.V. (2009). New Trends in Monetary Policy and Regulation of Financial Systems. *Finance and Credit*, No. 1, pp. 50–57.

10. Mishchenko S.V. (2011). *Modern Problems of the Theory of Money and Monetary Circulation*, Kyiv, National Bank of Ukraine, BU NBU, 230 p.
11. Mishchenko S.V. (2014). *The Problem of Monetary Stability*, Moscow, Novoe znanie, 399 p.
12. Mishchenko S.V. (2014). The Influence of the Level of Monetization of the Economy on the Dynamics of the Money Supply. *Economy and Banks*. No. 1, pp. 16–24.
13. *Monetary policy the National Bank of Ukraine: Modern State and Prospects* / Edited by V.S. Stelmah, Kyiv, National Bank of Ukraine, 2009, 404 p.
14. Naumenkova S. (2006). The Main Trends in the Placement of the Money Supply and Their Influence on the Formation of Monetary Policy. *Bulletin National Bank of Ukraine*, No. 1, pp. 9–26.
15. Naumenkova S.V., Mishchenko S.V. (2011). New Trends in Monetary Policy and Central Banking After the Crisis. *Banking*, No. 5, pp. 12–29.
16. Naumenkova S. Mishchenko S. (2006). Features of Formation of Modern Model of the Financial System. *Bulletin National Bank of Ukraine*, No. 11. – pp. 26–31.
17. Naumenkova S. (2011). New Trends in Regulation of Financial Sector. *Bulletin National Bank of Ukraine*, No. 12, pp. 4–11.
18. Naumenkova S.V. (1997). *The Problem of the Balance of Cash Market of Ukraine*, Kyiv, Naukova dumka, 55 p.
19. Naumenkova S.V., Mishchenko V.I. (2015). The Impact of Monetary Policy of the Central Bank to Stimulate Economic Growth. *Problems of modern Economics*, No. 2(54), pp. 168–174.
20. Stelmah V.S., Mishchenko V.I., Krylova V.V. (2008). *The Bank's Liquidity: Selected Aspects of Management and International Experience of Regulation and Supervision*, Kyiv, National Bank of Ukraine, 287 p.
21. Socolow B.I., Mishchenko S.V. (2015). The Role of Payment Systems in the Sustainable Development of National Economy. *Problems of modern Economics*, No. 2(54), pp. 163–168.
22. Friedman M. (1968). The Role of Monetary Policy: Presidential Address to the American Economic Association. *American Economic Review*, No. 58 (1), pp. 1–17.
23. Clark G. L. Money Flows Like Mercury: the Geography of Global Finance, *Geografiska Annale: Series B, Human Geography*, Vol. 87, Issue 2, pp. 99–112. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.0435-3684.2005.00185.x>

S. Naumenkova, Doctor of Science (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
K. Tsytysk, Researcher

State Educational Scientific Institution "Academy of Financial Management, Kyiv

THE EFFECTIVENESS OF PRUDENTIAL BANKING SUPERVISION: PECULIARITIES OF METHODOLOGICAL APPROACHES

In the article the theoretical fundamentals of the prudential banking supervision effectiveness and substantiation of approaches to calculation of the integral indicator of supervisory system compliance with the Basel Committee Core Principles were investigated. The "functional effectiveness" and "institutional effectiveness" concepts of supervisory activity were suggested. The authors have defined the influence of supervisory organizing structure on GDP growth by groups of countries in the world. The list of priority measures focused on increase of the effectiveness of prudential supervisory activity was systematized to restore sustainability of the national banking sector.

1. Macroprudential Policy Tools and Frameworks. Progress Report to G20. – 2011. – 20 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/othp17.pdf>.
2. Enhancing Financial Stability and Resilience: Macroprudential Policy, Tools and Systems for the Future. Working Group on Macroprudential Policy. Special report. Group of Thirty. – Washington, 2010. – 86 p. – http://www.group30.org/images/PDF/Macroprudential_Report_Final.pdf.
3. Key Aspects of Macroprudential Policy. – IMF, 2013. – 61 p. – <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2013/061013B.pdf>.
4. Arnone M., Gambini A. (2007). *Architectures of Supervisory Authorities and Banking Supervision: Designing Financial Supervision Institutions: Independence, Accountability and Governance*, Washington: Edward Elgar Pub, pp. 262–308. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11261.pdf>.
5. Core Principles for Effective Banking Supervision. Bank for International Settlements. 2012. 79 p. – <http://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf>.
6. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard. A Revised Framework. Updated November 2005: Basel Committee on Banking Supervision, 2005. – 272 p. – <http://www.bis.org/publ/bcbs118.pdf>.
7. Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems. December 2010 (rev June 2011): Basel Committee on Banking Supervision, 2010. – 68 p. – <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.
8. Global Systemically Important Banks: Updated Assessment Methodology and the Higher Loss Absorbency Requirement. July 2013: Basel Committee on Banking Supervision, 2013. – 20 p. – <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>.
9. Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and Liquidity Risk Monitoring Tools. January 2013: Basel Committee on Banking Supervision, 2013. – 75 p. – <http://www.bis.org/publ/bcbs238.pdf>.
10. Comprehensive Program of Ukraine Financial Sector Development Until 2020. Approved Nbu Board Resolution №391 dated June 18, 2015 http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/docs/strategy2020_18062015-eng_june_2015_1.pdf.
11. Dincer N., Eichengreen B. (2011). Who Should Supervise? The Structure of Bank Supervision and the Performance of the Financial System. *National Bureau of Economic Research: Working paper*, Cambridge, No 17401. – 14 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.3386/w17401>
12. Osinski J., Seal K., Hoogduin L. (2013) Macroprudential and Microprudential Policies: Toward Cohabitation. *IMF Staff Discussion Note*. IMF, 28 p. <http://www.dsf.nl/wp-content/uploads/2014/10/DSF-Policy-Paper-No-37-Macroprudential-and-Microprudential-Policies-Toward-Cohabitation.pdf>.

13. Mischenko V., Krylova H. (2011). Methodological Fundamentals for the Implementation of Macroprudential Regulation and Supervision. *Herald of the National Bank of Ukraine*, No 3 (181), pp. 12–15.
14. Mischenko S. (2010). New Tendencies in Monetary Policy and Financial Systems Regulation. *Finance and credit*. No. 40 (424), pp. 23–29.
15. Naumenkova S., Tsytysk K. (2014). Macroprudential Banking Supervision and Conditions of Ensuring its Effectiveness. *Economics of Development*. No. 4 (72), pp. 65–72. – http://www.ed.ksue.edu.ua/ER/knt/ee144_72/e144nau.pdf.
16. Naumenkova S., Malyutin O., Mishchenko S. (2015). Transition to Inflation Targeting in Ukraine: New Tools for Monetary Polic. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, No. 1 (166), pp. 31–39. DOI: [dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/166-1/3](http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/166-1/3). – <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2015/166/3.pdf>.
17. Naumenkova S. (2014). Survey of Demand and Supply Balance in Loan Markets: Central Bank's Experience. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, No. 10 (163), pp. 51–57. – <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/articles/2014/163/10.pdf>.
18. GDP Growth, (annual %) // The World Bank. —<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries/1W?display=default>

F. Haloul, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SUMMARY OF EXPENSES AS ECONOMIC AND ACCOUNTING ANALYTICAL CATEGORIES

The evolution of the interpretation of the term "cost" is shown understanding of the essence of categories "costs", "expenses", "production costs" as the representatives of ancient philosophy, and representatives of various economic trends: classical political economy, Marxist theory, neoclassical, institutionalism and neo-institutionalism. Ukrainian scientists studied approaches to disclosure, costs and expenses. Approaches different authors, scientists and economists to the definition of "costs" and "expenses". Studied the definition of "costs" and "expenses" in Ukrainian and foreign regulatory literature. Showing features researched categories. Valid conclusions about the absence of synonymy between the terms "costs" and "expenses" as the accounting and analytical, financial and economic categories, respectively. The author's definition of the terms "costs" and "expenses".

1. Udal'cov I. D., Poljanskii F. J. (1961). *History of economic thought*, Moscow: Izd-vo MGU, 512 p.
2. Jadgarov J. S. (2009). *History of economic doctrines*, Moscow: INFRA-M, 480 p.
3. Smit A. (1962). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 2 parts, Moscow: Socjkgiz, 684 p.
4. Rikardo D. (1995). *The works*, T. 3. Moscow: Gospolitizdat, 613 p.
5. Marks K., Engel's F. (1961). *Das Kapital*, Sochinenija, T. 25, part I, Moscow: Politizdat, 545 p.
6. Marshall A. (1993). *The principles of economics*, v 3 t., Moscow: Progress, T. I, 415 p.
7. Chamberlin J. Teorija monopolisticheskoy konkurencii [The theory of monopolistic competition]. Moscow, 1996, P. 170.
8. Shastitko A. (2003). Subject-methodological features of the new institutional economics, *Voprosy jekonomiki*, 2003, No 1, pp. 24–41.
9. Apcherch A. (2002). *Management Accounting: Principles and Practice*, Moscow: Finansy i statistika, 952 p.
10. Horgren Ch. T., Foster Dzh. (2001). *Accounting: administrative aspect*, Moscow: Finansy i statistika, 416 p.
11. Ivchenko L. V. (2008). The economic essence of cost of enterprise, *Bukhhalterskyj uchet y audit*, No. 11, pp. 12–17.
12. Blank I. A. (1998). *Dictionary of Financial Manager*, Kiev: "Nika – Centr", 480 p.
13. Hreschak M. H. (2002). *Managing costs*, Kiev, KNEU, 2002, 131 p.
14. Shim Dzhej K. (1996). *The methods of cost management and cost analysis*, Moscow: Filin', 344 p.
15. Skrypnyk M. I. (2009). Costs and expenses: the problem of interpretation of concepts, *Mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh prats'*, 2009, Vypusk 1(13), pp.236–240, http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2009_1/stat26.pdf
16. Stoliar L. H. (2015). The essence of "costs" through the prism of accounting, *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, No. 1, from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2015_1_37.pdf.
17. Gura N. O., Radchenko K. M. (2010). Construction cost management companies in the chemical industry, *Visnyk Ky'yivs'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni Tarasa Shevchenka, seriya "Ekonomika"*, Vy'pusk 118, pp. 14–16.
18. National Regulations (Standard) 1 "General Requirements for Financial Statements", <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
19. Regulations (standard) accounting 16 "Costs", from <http://www.accounting-ukraine.kiev.ua/standarti>.
20. Tax Code of Ukraine, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
21. Accounting Regulations 10/99 "Charges of the organization", <http://base.garant.ru/12115838>.
22. The Tax Code of the Russian Federation part 1 №146-FZ, <http://base.garant.ru/10900200>.
23. Financial reporting framework: standard issued by the International Accounting Standards, <http://www.zakon.gov.ua>.
24. Pjatov M. L., Smirnova I. A. Revenues and expenses of the organization: the interpretation of IFRS, <http://www.buh.ru/document.jsp?ID=1204&breakIIRISCINDDIIDD1204DI=0#breakIIRISCINDDIIDD1204DI0>.
25. Obermeijster A. Expenditure in US GAAP, from http://www.gaap.ru/biblio/gaap-ias/compare_rus/023.asp.
26. The Civil Code of Ukraine, <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
27. Economic Code of Ukraine, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
28. Marenkov N. L. (2005). *International Financial Reporting Standards*, Moscow: Jekzamen, 224 p.
29. Butynets' F. F. (2008). *Accounting History*, Zhytomyr: Ruta, 513 p.
30. Derij V. (2010). The term "expenses" and its interpretation for accounting and control, *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, No 1(26), pp. 154–160.
31. Farion I. D. (2012). *Managerial Accounting*, Kiev: Tsentru uchbovoi literatury, 792 p.
32. Partyn H. O. (2007). *Managerial Accounting*, Kiev: Znannia, 303 p.

33. Napadovs'ka L. V., Dobiia M., Sander Sh., Matezich R. (2008). *Theory of Accounting*, Kiev: Kyiv.nats. torh. – ekon. un-t, 735 p.
34. Kolisnyk H. M. (2009). The economic essence expenses and management, *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, No. 19, pp. 252-258.
35. Shpykulia O. H. (2008). Institute of costs in economic theory and practice, *Ekonomichni nauky : zb. nauk. prats' Luts'k*, Vyp. 5 (20); part 1, 367 p.
36. Skljarenko V. K. *What is the difference between the costs, expenses and production costs*, http://sdo.elitarium.ru/zatraty_raskhody_izderzhki.
37. Lozynskyj D. L. (2009). "Expenses" and "cost": harmonization of accounting concepts, *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: ekonomichni nauky*, No 4, pp. 55–59.
38. Wagenhofer A. (2006) Management Accounting Research in German-Speaking Countries, *Journal of Management Accounting Research*, Vol. 18, No. 1, pp. 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.2308/jmar.2006.18.1.1>

V. Shvets, Doctor of Science (Economics), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

QUESTIONS TO REGULATORY FRAMEWORK ACCOUNTING AND FINANCIAL STATEMENTS UNDER IFRS

With the system approach in article analyzes the situation and problems of legal regulation and providing accounting and financial reporting in terms of standardization and harmonization of the principles of IFRS. The evaluation of the provisions and objectives of the strategy for reform of accounting and reporting rules and the requirements of European integration processes. Analyzed and determined the degree of influence of accounting and analytical science and education for the development and implementation of new approaches to the reform process and regulation of accounting, control and audit. critical analysis of the draft amendments to the existing regulations, current views on instytutsiynist accounting under uncertainty and systemic crisis outlined organizational problems and possible solutions to methodological council of accounting.

1. Shvets V. (2015). *Accounting Theory*, Kyiv, Knowledge, 572 p.
2. National Program of Adaptation of Ukraine to the European Union of 18 March 2004 r. № 1629-IV.
3. On Approval of the Strategy of Modernization of the Accounting System in the Public Sector for 2007–2015 as Amended and Supplemented by the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1021 of 10.11. 2010, №11, 2013. 9.01, Ministry of Finance Ukraine, <http://minfin.gov.ua>.
4. On Approval of Strategy Application of International Financial Reporting Standards in Ukraine as Amended and Supplemented by the Cabinet of Ministers of Ukraine N 820. 07.11. 2013, Ministry of Finance Ukraine, <http://minfin.gov.ua>.
5. Bible. *Books scripture Old and New Testaments* (2004), Kyiv, p. 665.
6. Law of Ukraine "About education", adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine of 01.07.2014. №1556-UII
7. The Cabinet of Ministers of Ukraine of 29 April 2015 r. № 266 "On Approval of the List of Disciplines and Specialties, Which Trains Candidates of Higher Education.
8. Draft Amendments to the Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", ASE, July 16, 1999, № 1996-14 amended // Ministry of Finance Ukraine. – Access HTTP // www.rada.gov.ua, <http://minfin.gov.ua>.
9. Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", ASE, July 16, 1999, № 1996-14 amended // Ministry of Finance Ukraine, <http://minfin.gov.ua>.
10. Kantsurov O. (2014). *Institutional Aspects of Accounting*, Kyiv, NNC IAE, 380 p.
11. V. Shvets. (2011). Development of Analytical Accounting and Education at Taras Shevchenko National University of Kyiv. *Bulletin of KNU. Economy*. No. 130, pp. 5–8.
12. Guidelines for accounting policies, approved by the Ministry of Finance of Ukraine on June 27, 2013. Number 635.
13. Ball R. (2006). International Financial Reporting Standards (IFRS): pros and cons for investors, *Accounting and Business Research*, Vol. 36, pp. 5–27. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00014788.2006.9730040>

O. Shevchuk, Doctor of Science (Economics), Associate Professor
The National Academy of Statistics, Accounting and Auditing, Kyiv

EXCHANGE CONTROL AS A FORM STATE FINANCIAL CONTROL

In a globalized economic relations manifested general global trend of liberalization of foreign exchange transactions, leading, along with the growth rate of capital movements and to increase the interdependence of countries and is characterized by the need to improve the exchange control. Exchange controls should provide effective detection and prevention of violations of currency legislation, while avoiding an actual legal limit of participants of foreign economic activity.

Notion of Control and its relationship with related concepts no unambiguous interpretation in the economic and legal literature. The article proved that exchange controls – a kind of state financial control, conducted supervisory authorities and authorized agents and aims to clarify the legality, expediency and efficiency of operations in the national currency exchange market, import and export of foreign currency and currency values through customs border transactions foreign trade, formation and use of official reserves, compliance with obligations to the state residents in foreign currency, foreign investment and foreign loans, foreign exchange restrictions observance (of rules and regulations to restrict operations with currency values) and limit external public debt, capital flows out of the country.

It is proved that among the varieties of exchange controls should single out tax and exchange control as for proper collection of taxes from economic operators need to fully control their foreign exchange earnings.

Thus, only the availability of effective interconnected and interdependent budget, tax, customs and currency control (usually in combination with the control of monetary and public debt, banking, insurance supervision, financial intelligence processes associated with the existence of "shadow" economy, AML control (prevention) legalization of proceeds from crime and terrorist financing) will promote the formation of an effective integrated system of financial control.

1. Malynyna E. V. (2009). Efektyvnost' natsyonal'noy polytyky v uslovyakh fyansovoy hlobalyzatsyy : valyutniy aspekt / E. V. Malynyna, *Vestnyk RHHU*, No. 3, pp. 228–236.

2. Baranovs'kyi O. I. (2014). *Filosofiya bezpeky*, K. : UBS NBU, 588 p.
3. Dzyublyuk O. (2010). Osoblyvosti realizatsiyi valyutnoyi polityky v Ukraini v umovakh svitovoyi finansovoyi kryzy, *Bankivs'ka sprava*, No. 5. – pp. 55-64.
4. Sazonova E. S., Bezrukov Y. S. (2009). Effektivnost' mekhanizmu valyutnoho rehulyrovannya y valyutnoho kontrolya (na prymer Prymorskoho kraia, Azyatsko-Tykhookeanskyy rehyon. *Ekonomyka. Polytyka. Pravo*, No. 2. – pp. 49–57.
5. Sapir Zh. (2000) Usilenye valyutnoho kontrolya y kontrolya za kapitalom v Rossyy, *Problemy prohozyrovannya*, No. 6, pp. 105–122.
6. Perebyynis M. H. (2010). *Valyutnyy kontrol' v systemi ekonomichnykh vidnosyn* : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk : spets. 08.00.01 "Ekonomichna teoriya ta istoriya ekonomichnoyi dumky", Donetsk, 18 p.
7. Novokshonov Y. B. (1999). Tamozhenno-bankovskyy eksportnyy valyutnyy kontrol'. Aktual'nie voprosy pravoprymenitel'noy praktyky, *Pravo y ekonomika*, No. 10. – P. 58.
8. Molchanova O. V., Yafyzov R. V. (2008). Valyutnyy kontrol' za operatsyamy rezidentov, *Vestnyk AHTU*, No.4, pp. 114–118.
9. Luchkovs'ka S. I. (2009). Sub'yekty valyutnoho kontrolyu, *Finansove pravo*, No. 2, pp. 27–31.
10. Kuz'mychev S. V. (2008). Ponyatie valyutnoho kontrolya kak vyda gosudarstvennoho finansovoho kontrolya, Aktual'nie problemy rossiyskogo prava, No. 1, pp. 77–82.
11. Kalashnykova Y. A. (2006). Tamozhennyy kontrol' y sistema upravleniya riskamy kak naybole deystvennie admynistrativno-preduprytel'nie meri, pryemnyaemie v sfere tamozhennoho dela, *Vestnyk YuUrHU*, No. 5, pp. 272– 273.
12. Zibyna E. V. Sovershenstvovanye ynfomatsyonnoho vzaymodeystviya FT·S Rossyy s federal'nimy orhanamy yspolnytel'noy vlasty v tselyakh obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti Rossyy, *Transportnoe delo Rossyy*, pp. 102–106.
13. Volkov R. A. (2003). *Tamozhennse orhans v systeme valyutnoho kontrolya*: Moscow, 165 p.
14. Kal'ney M. H. (2002). *Pravovoe rehulyrovanye valyutnykh operatsyy v RF*, Omsk, 198 p.
15. Sazonova E. S., Bezrukov Y. S. (2010). Effektivnaya sistema kak faktor ynnovatsyonnoho razvitya ekonomiky, Azyatsko-Tykhookeanskyy rehyon. *Ekonomyka. Polytyka. Pravo*, No. 1. – pp. 48–55.
16. Krokhina Yu. A. (2004). *Fynansovoe pravo Rossyy*, Moscow,. Norma, 704 p.
17. Astakhov V. P. (2007). Audyt operatsyy po valyutnym schetam, *Uchet y statystyka*, No. 8, pp. 191–194.
18. Zhuravka F. O. (2012). Instytutsiynne zabezpechennya systemy valyutnoho rehulyuvannya ta valyutnoho kontrolyu v Ukraini, *Problemy ekonomiky*, No. 1. – pp. 15–18.
19. Lovell A. (1996). Notions of Accountability and State Audit: a Uk perspective, *Financial Accountability & Management*, Vol. 12. Issue 4, pp. 261-280. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-0408.1996.tb00237.x>

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Гура Надія Олександрівна – доктор економічних наук, професор кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 050-357-78-15, Guranadia@mail.ru

Гура Надежда Александровна – доктор экономических наук, профессор кафедры учета и аудита, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Gura Nadiia – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Accounting and Audit Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Дерун Иван Анатолійович – кандидат економічних наук, асистент кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 067-182-72-89, ivanderun0601@gmail.com

Дерун Иван Анатольевич – кандидат экономических наук, ассистент кафедры учета и аудита, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Derun Ivan – PhD in Economics, Assistant, Accounting and Audit Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Дорош Ніна Іванівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: + 38067-789-12-93, +38044 259-00-32, DoroshNI@ukr.net

Дорош Нина Ивановна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры учета и аудита, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Dorosh Nina – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Accounting and Audit Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Засадний Богдан Андрійович – кандидат економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри обліку та аудиту, Київський національний університету імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: +38067 921-90-63, +38044 259-00-32, bzasadnyi@narda.org.ua

Засадний Богдан Андреевич – кандидат экономических наук, доцент, и.о. заведующего кафедрой учета и аудита, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка

Zasadnyi Bohdan – PhD in Economic, Associate Professor, Head Accounting and Audit Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Ігнатович Неллі Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (44) 521-35-47

Гура Вікторія Леонідівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: (44) 521-35-47

Ігнатович Нелли Ивановна – кандидат экономических наук, доцент кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Гура Виктория Леонидовна – кандидат экономических наук, ассистент кафедры предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Ignatovych Nelly – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Gura Viktoriya – PhD in Economics, Assistant, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Мельник Тетяна Григорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 050-355-02-24, melniktg67@gmail.com

Мельник Татьяна Григорьевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и аудита, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Melnik Teryana – PhD in Economic in Economics, Associate Professor, Accounting and Audit Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Мищенко Світлана Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів і кредиту, Університет банківської справи,

Контактна інформація: (068) 513-08-00, smischenko1806@gmail.com

Мищенко Светлана Владимировна – доктор экономических наук, доцент, заведующая кафедрой финансов и кредита, Университет банковского дела,

Mishchenko Svitlana – Doctor of Sciences (Economics), Associated Professor, Head of the Departement of the Finance and Credit, Banking University

Науменкова Світлана Валентинівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри банківської справи, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: +38(044) 521-35-04, nsv25prof@gmail.com

Цицик Катерина Юріївна – науковий співробітник відділу фінансів інституційних секторів економіки, Академія фінансового управління Міністерства фінансів України

Контактна інформація: +38(044) 277-51-15, tsytsyk.k@gmail.com

Науменкова Светлана Валентиновна – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедрою банківського дела, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Цыцык Екатерина Юрьевна – научний співробітник відділа фінансов інституціональних секторів економіки, Академія фінансового управління Міністерства фінансов України

Naumenkova Svitlana – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Head of the Department of Banking, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Tsytsyk Kateryna – Researcher, Department of Finance of the Economy Institutional Sectors, State Educational Scientific Institution "Academy of Financial Management", Ministry of Finance of Ukraine

Фоузі Абдугадер Халоал – аспірант кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: 093-606-60-80, 0442245075, fozihaloul@yahoo.com, fozi555@gmail.com.

Фоузі Абдугадер Халоал – аспірант кафедри учета и аудита, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Fouzi Haloul Abdughder – PhD Student, Accounting and Audit Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Швець Віктор Григорович – доктор економічних наук, професор кафедри обліку та аудиту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Контактна інформація: + 38066 788-80-13, +38044 259-00-32, v_shvets@ukr.net

Швец Виктор Григорьевич – доктор економічних наук, професор кафедри учета и аудита, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Shvets Victor – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Accounting and Audit Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Шевчук Олег Анатолійович – доктор економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, інновацій та міжнародних зв'язків, Національна академія статистики обліку та аудиту

Контактна інформація: 097-517-37-30, ol.Shevchuk@ukr.net

Шевчук Олег Анатольевич – доктор економічних наук, доцент, проректор по научно-педагогической работе, инновациям и международным связям, Национальная академия статистики учета и аудита

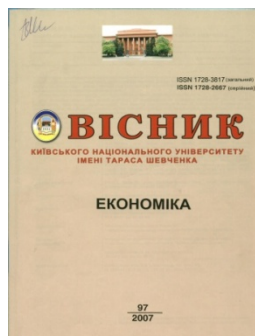
Shevchuk Oleg – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Vice-Rector, The National Academy of Statistics, Accounting and Auditing

Faculty of Economics
Taras Shevchenko National University of Kyiv
90-a, Vasyl'kivs'ka St., Kyiv, 03022

CALL FOR PAPERS

The deadline for submission of papers for the next issue of the Journal **"BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV. ECONOMICS"** ends on every month, 10th.

"BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV. ECONOMICS" is a peer-reviewed journal published monthly and dedicated to increasing the depth of research across economic field. The "BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV.

ECONOMICS" is a professional journal included in the list of peer-reviewed scientific periodicals published in Ukraine and rated by the methodology of the High Attestation Commission of Ukraine and the Ministry of Education of Ukraine.

The Journal has been published since 1958. Issued monthly.

ABSTRACTED AND INDEXED in:

RINC (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2013 = 6.54), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor, the Maksymovych Scientific Library of the Taras Shevchenko Kyiv National University, National Library of Ukraine Vernadsky

Since 2013 "BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV.

ECONOMICS" is published in **Ukrainian, Russian, English and German.**

"BULLETIN OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV. ECONOMICS" welcomes the submission of manuscripts that meet the general criteria of significance and scientific excellence in this subject area, and will publish:

- Original articles in basic and applied research
- Case studies
- Critical reviews, surveys, opinions, commentaries and essays

Focus on:

- current problems of economic theory,
- international economics,
- business economics,
- management,
- theory of finances, banking,
- insurance,
- statistics,
- accounting and auditing,
- environmental safety,
- economic-mathematical modeling,
- information technology in the economy.

In case you accept this invitation, please follow the publishing guidelines as laid down: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua> and kindly send us your manuscript by email to: visnuk.econom@gmail.com.

Наукове видання

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 10(175)

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 10,0. Наклад 300. Зам. № 215-7508.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е10.
Підписано до друку 26.11.15

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02